

500

**บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมะ
ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง**

นายสินทบ มั่นคง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2552

**The Political Role of Environmental Groups of Mae Mo District for
Environmental Problems in Mae Mo District, Lampang Province**

Mr. Sinthob Mankhong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Politics and Government

School of Political Science

Sukhothai Thammathirat Open University

2009

หัวข้อวิทยานิพนธ์   บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ
ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

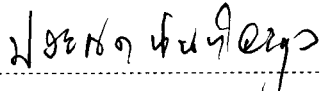
ชื่อและนามสกุล   นายสินทพ มั่นคง

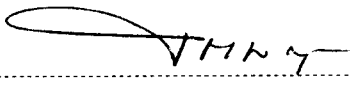
แขนงวิชา   การเมืองการปกครอง

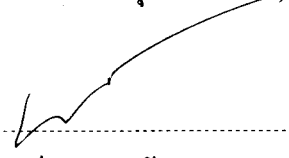
สาขาวิชา   รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา   1. รองศาสตราจารย์ ดร.ปธาน สุวรรณมงคล
2. รองศาสตราจารย์ ธิสร ผู้ทองคำ

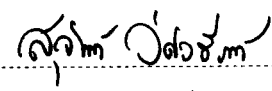
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้ให้ความเห็นชอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ประณต นันทิยะกุล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปธาน สุวรรณมงคล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ธิสร ผู้ทองคำ)

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชา
การเมืองการปกครอง สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

วันที่ 30 เดือน กันยายน พ.ศ. 2553

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจาก รศ.ดร.ปธาน สุวรรณมงคล กรรมการที่ปรึกษาหลัก รศ.ธ.โสธร ตูทองคำ กรรมการที่ปรึกษาร่วม ให้ความช่วยเหลือ คำแนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนการศึกษาวิจัยนี้สำเร็จสมบูรณ์ ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง มา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณคณะอาจารย์โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เจ้าหน้าที่เทศบาล ตำบลแม่เมาะ เจ้าหน้าที่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนต่าง ๆ และกลุ่ม แกนนำอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเขตอำเภอแม่เมาะ ที่ได้กรุณาทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไป ด้วยความเรียบร้อยด้วยดี

ขอขอบคุณ คุณระวิพันธุ์ ชัยรัตน์ และเพื่อนร่วมกลุ่มที่ช่วยผลักดันให้ผลการศึกษา ครั้งนี้ สำเร็จตามกำหนดเวลา และท้ายที่สุดที่จะขาดมิได้คือ พระคุณของบิดามารดา น้า น้อง ภรรยา และบุตร ทุกคนที่เป็นกำลังใจผลักดันให้ผู้ศึกษาฟันฝ่าอุปสรรคจนสำเร็จลุล่วงด้วยดีตลอดมา จึง ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

สินทพ มั่นคง

ตุลาคม 2552

ชื่อวิทยานิพนธ์ บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
ในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ผู้วิจัย นายสินทพ มั่นคง **ปริญญา** รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร. ปธาน สุวรรณมงคล (2) รองศาสตราจารย์ ดร. โสธร ตู้ทองคำ
ปีการศึกษา 2552

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (2) ศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (3) วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (4) เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน และโฟกัสกรุป 275 คน ได้แก่ กลุ่มแกนนำท้องถิ่น กลุ่มนักวิชาการจากสถาบันศึกษาต่าง ๆ ผู้สนใจปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ผู้สื่อข่าว สื่อมวลชนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ทางราชการ พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (1) บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นการต่อสู้ตามกฎหมายที่เปิดช่องทางให้ โดยการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายต่างๆ เพื่อการแก้ไขปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ (2) ปัจจัยที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดลำปาง ได้แก่ ปัจจัยจากสภาพแวดล้อม ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ และปัญหาราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ (3) ปัญหาอุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ได้แก่ การขาดกลุ่มผู้นำที่เข้มแข็งในระดับชุมชนท้องถิ่น การไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเฉพาะกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการเปิดให้ภาคประชาสังคมได้มีบทบาท ในการต่อสู้เรียกร้อง (4) การส่งเสริมบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยควรส่งเสริมให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาท หรือมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และควรมีการรวมกลุ่มพร้อมทั้งมีผู้นำที่เข้มแข็งร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำพากลุ่มประชาสังคมไปในทิศทางของการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ให้เป็นในลักษณะที่เป็นรูปธรรมและเป็นการแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืน

คำสำคัญ บทบาททางการเมือง กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ลำปาง

Thesis title: The Political Role of Environmental Groups of Mae Mo District for Environmental Problems in Mae Mo District, Lampang Province

Researcher: Mr. Sintob Munkhong; **Degree:** Master of Political Science (Politics and Government);

Thesis advisors: (1) Dr. Pathan Suvanamongkol, Associate Professor; (2) Tasothorn Tootongkum, Associate Professor; **Academic year:** 2009

Abstract

The objectives of this research were to (1) study the political role of environmental conservation groups in Mae Mo District, Lampang, in solving the district's environmental problems; (2) study the factors that affected the movements of the environmental conservation groups; (3) analyze the problems and obstacles faced by the groups; and (4) form recommendations for promoting the political role of the groups in solving the environmental problems in the district.

This was a qualitative research based on a review of related documents, interviews with a group of 20 related people and focus group interviews with 275 people from local groups, academia, environmental enthusiasts, journalists, local press, government officials, and employees of the Electricity Generating Authority of Thailand. The data were analyzed using descriptive analysis.

The results showed that (1) the environmental conservation groups in Mae Mo expressed their political role by joining in a network and making use of legal channels to try to reduce the environmental impact of the open pit lignite mining operations in the district. (2) The factors that affected the groups' political movements were environmental factors that caused health problems among the population and low prices for agricultural produce. (3) The groups faced the problems of lack of strong leadership in the local communities and lack of support from the government sector, especially the Ministry of Natural Resources and Environment, which is supposed to promote the role of civil society in debating environmental issues. (4) Recommendations for promoting the political role of environmental conservation groups are to have the Electricity Generating Authority of Thailand give local people the opportunity to participate in solving environmental problems, to have the groups continue to join forces and to find a strong leader, and to propose tangible, practical methods for solving the problem in a sustainable way.

Keywords: Political role, Environmental conservation groups, Mae Mo, Lampang

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
กรอบความคิดทางทฤษฎีและกรอบความคิดการวิจัย	6
ขอบเขตการวิจัย	13
นิยามศัพท์เฉพาะ	13
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	14
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	15
แนวคิดประชาสังคม (Civil Society)	15
แนวคิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movement)	22
แนวคิดสิทธิพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550	25
แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation)	26
สิ่งแวดล้อม	27
แนวคิดเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม	45
สภาพโดยทั่วไปของกรณีศึกษา : อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	52
ความเป็นมาของเหมืองถ่านหินลิกไนต์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	57
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	72
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	77
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	77
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	78
ขอบเขตการวิจัย	78
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	79

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การเก็บรวบรวมข้อมูล	79
การวิเคราะห์ข้อมูล	80
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	81
บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ	
ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม	82
ปัจจัยที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ	91
ปัญหา อุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ	93
เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	99
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	107
สรุปการวิจัย	107
อภิปรายผล	110
ข้อเสนอแนะ	117
บรรณานุกรม	122
ภาคผนวก	126
ก ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง	127
ข ตัวอย่างแบบสอบถาม	131
ค หนังสือสรุปความเห็น เรื่อง การขออนุญาตต่อหนังสืออนุญาตที่ดินของ	
การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย	137
ประวัติผู้วิจัย	141

ฉ

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 ผลการชูดชนดิน-ถ่าน เหมือนแม่เมาะ	63

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบความคิดในการวิจัย	12
ภาพที่ 2.1 แผนที่ตั้งอำเภอแม่เมาะ	53
ภาพที่ 2.2 แผนที่เหมืองแม่เมาะ	59
ภาพที่ 2.3 การทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์	61
ภาพที่ 2.4 ผลการขุดขนดิน-ถ่าน เหมืองแม่เมาะ	64
ภาพที่ 2.5 สภาพทั่วไปบริเวณการทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง	64
ภาพที่ 2.6 ถ่านหินลิกไนต์สามารถไหม้ขึ้นเองเมื่อ โคนอากาศและมีความชื้น	65
ภาพที่ 2.7 แผนที่แสดงจุดตรวจวัดฝุ่นละอองในบรรยากาศ	66
ภาพที่ 4.1 แสดงบริเวณพื้นที่ทิ้งดิน	84
ภาพที่ 4.2 ด้านถ่านหิน-ชาวห้วยคิง อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง ปิดถนนเข้าออกโรงไฟฟ้าแม่เมาะ คัดค้านการเปิดเหมืองถ่านหิน ในเฟสที่ 6	89
ภาพที่ 4.3 พื้นที่เบื้องล่างอันเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ของเหมืองถ่านหินลิกไนต์	94

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบัน มนุษย์ได้ใช้พลังงานจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงในปริมาณมาก โดยมีการใช้ทั้งในครัวเรือน อุตสาหกรรม และการคมนาคมขนส่ง รวมทั้งมีการเผาไหม้เชื้อเพลิงในกระบวนการผลิตกระแสไฟฟ้าอีกด้วย

สารมลพิษจากการเผาไหม้ขึ้นอยู่กับชนิดของเชื้อเพลิงและอุณหภูมิการเผาไหม้ โดยทั่วไปแล้วเชื้อเพลิงจะเป็นสารประกอบที่มีธาตุคาร์บอนเป็นโครงสร้าง นอกจากธาตุคาร์บอนแล้ว ในเชื้อเพลิงยังมีธาตุอื่นๆ ปะปนอยู่ เช่น ถ่านหินและน้ำมันปิโตรเลียม จะเป็นสารประกอบไฮโดรคาร์บอนที่มีซัลเฟอร์เป็นส่วนประกอบอยู่ด้วย เชื้อเพลิงพวกไม้และถ่านไม้ นอกจากจะมีซัลเฟอร์ประกอบแล้ว ยังมีสารระเหยได้ (Volatile) และน้ำหรือความชื้นอยู่ด้วย ส่วนเชื้อเพลิงจากเศษวัสดุต่างๆ จะยังมีสารเจือปนมากยิ่งขึ้น สารเจือปนเหล่านี้เมื่อเกิดการเผาไหม้บางส่วนจะเข้าไปรวมตัวกับออกซิเจนเป็นออกไซด์ต่างๆ เช่น ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ตะกั่วออกไซด์ และไนโตรเจนไดออกไซด์ บางส่วนจะระเหยออกมา เช่น ไอระเหยของไฮโดรคาร์บอน แอมโมเนีย (NH_3) สารประกอบอัลดีไฮด์ (Aldehyde) หรือ กรดอินทรีย์ (Organic Acid) (วราพร ศรีสุพรรณ, อ้างในปัญหาสิ่งแวดล้อม, 2539 : 21)

หลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 19 ทำให้มีการใช้เชื้อเพลิงทั้งถ่านหินและน้ำมันเชื้อเพลิงในอัตราสูงมาก ทำให้ปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ปล่อยออกมาสู่บรรยากาศเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์นี้ เป็นก๊าซที่ไม่ไวต่อปฏิกิริยากับสารอื่นๆ ทำให้คงตัวอยู่ในบรรยากาศ นอกจากส่วนที่จะละลายไปกับน้ำหรือถูกใช้ในกระบวนการสังเคราะห์แสง (วราพร ศรีสุพรรณ, อ้างในปัญหาสิ่งแวดล้อม, 2539 : 20)

เริ่มตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา มีขบวนการเรียกร้องของประชาชนเกิดขึ้นมากมายในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าในซีกโลกตะวันตก เช่น ขบวนการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ ขบวนการสันติภาพ ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545 : 1)

ในการเคลื่อนไหวของประชาสังคมโลก เราได้เห็นภาพของคนหลายกลุ่มคน หลายระดับ ลุกขึ้นเรียกร้องสิทธิในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนของชนพื้นเมืองทั่วโลก ซึ่งกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาอำนาจการรวมศูนย์แบบเข้มข้นของรัฐ และทุนข้ามชาติที่พยายามเข้ามามี

ทรัพยากรชุมชนให้กลายเป็นปัจจัยราคาถูก การต่อสู้ของชนชั้นกลางและปัญญาชนในหลายประเทศที่เรียก ร้องให้มีการแก้ไขข้อตกลงการค้าระหว่างประเทศที่เอื้อประโยชน์ให้กับบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ หรือแม้แต่การรวมตัวของกลุ่มนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในและระหว่างประเทศ เพื่อพยายามยกระดับ แนวทางพัฒนาแบบทางเลือก (Alternative Development) ของคนเล็กคนน้อยให้เป็นที่ยอมรับในสังคมโลก (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2546 : 109-110)

สำหรับประเทศไทย ความพยายามในการปลดปล่อยตนเองให้หลุดพ้นจากพันธนาการของความสัมพันธ์แบบ “นายกับไพร่” ในหมู่ประชากรชั้นล่างสุดของสังคมนั้น เกิดขึ้นตลอดเวลาในห้วงประวัติศาสตร์ นักศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์มักเรียกความพยายามนี้ว่า “กระบวนกรต่อต้าน” (Spirit of Resistance) ซึ่งจะอุบัติขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การต่อต้านการเกณฑ์แรงงานในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งไพร่สามารถกระทำได้โดยการบวชเป็นพระภิกษุ การหลบหนีเข้าป่า หรือแม้กระทั่งการหลบเลี่ยงไม่ทำงานเต็มกำลังเมื่อปลอดจากสายตาของผู้ควบคุม (อकिन รพีพัฒน์, อังในโสพร ศิริไสย์, 2542 : 264) ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา มีการเดินประท้วงปะทุขึ้น มีองค์กรมวลชนใหม่จัดตั้งขึ้น โดยกลุ่มคนหลากหลายอาชีพ พ.ศ. 2521 มีการเดินประท้วง 42 ครั้ง เพิ่มขึ้นเป็น 170 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2533 และ 998 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2537 และสถิติปริมาณการเดินประท้วงในสังคมไทย นับตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกันยายน 2538 มีการเดินประท้วง 1,493 ครั้ง ในจำนวนนี้ ร้อยละ 40.8 เป็นการเดินขบวนที่เกี่ยวกับความขัดแย้งเรื่องดิน น้ำ ป่า ทั้งสิ้น (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541: 34-39)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่นี้ เป็นขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนคนธรรมดาทั่วไปที่ไม่ได้เคลื่อนไหวในฐานะตัวแทนของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง และไม่ได้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันที่เป็นปัญหาาร่วมกัน เช่น ปัญหาการศึกษา ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิทธิเด็ก ปัญหาสิทธิสตรี ปัญหาสิทธิชุมชน ฯลฯ ซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่นี้ได้นำไปสู่ขบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมหรือขบวนการประชาธิปไตยแบบเปิดกว้างที่มุ่งเปิดพื้นที่สาธารณะ หรือที่เรียกว่า “การเมืองสาธารณะ” ทั้งในระดับประเทศและระดับสากล เพื่อให้การถกเถียงนั้นกลายเป็นมติสาธารณะ หรือมติมหาชน

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement) ได้นำมาสู่การค้นหาคำตอบใหม่ ๆ ในวงวิชาการอันเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น มีความแตกต่างไปจากรูปแบบการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต ทั้งในด้านเป้าหมายกลุ่มคนเข้าร่วมประเด็นการเรียกร้อง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ได้สร้างรูปแบบซึ่งเป็นที่คุ้นเคยกันในประเทศเสรีประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) การเคลื่อนไหว

ของขบวนการเหล่านี้จึงไม่ให้ความสำคัญต่อพรรคการเมือง นักการเมือง ระบบรัฐสภา และไม่เชื่อในเรื่องความสามารถในการเป็นตัวแทนของระบบที่ดำรงอยู่ (ดำรงค์ โยธารักษ์ : ออนไลน์)

ขบวนการประชาชนที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เป็นปรากฏการณ์เดียวกันที่เกิดขึ้นทั่วโลก ในท่ามกลางการเมืองในระบบที่ล้มเหลวหรือการเมืองในระบบรัฐสภา ไม่อาจเป็นการเมืองที่แก้ไข ปัญหาของประชาชนและเยียวยาสังคมได้ หรือเป็นการเมืองภาคประชาชนที่ต้องแก้ไขปัญหาของประชาชนระดับรากหญ้าและปัญหาสังคมได้ ส่วนใหญ่ที่มีปัญหามาจากผลกระทบจากการพัฒนาสู่ทุนนิยม อุตสาหกรรมและปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ที่รัฐและนายทุนกระทำต่อชุมชน (สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ, 2546 : 16)

ดังนั้น ในกระบวนการ การเสริมสร้างประชาธิปไตยทั้งในระดับรัฐและในระดับรากหญ้า ส่วนต้องอาศัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการเสริมสร้างประชาธิปไตย เช่น เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สถาบันทางการเมือง หลักประกันทางรัฐธรรมนูญและเงื่อนไขอื่น ๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับการปกครองดังกล่าว เช่น การยอมรับแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมือง (Citizenship) การมีประชาสังคม (Civil Society) ที่เป็นประชาธิปไตย การมีเสรีภาพและสิทธิในการกำหนดชะตากรรมของตนเอง (นฤมล ทับจุมพล, อังใน ฌรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2543 : 85)

รูปแบบการต่อสู้เคลื่อนไหวที่หลากหลาย สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการเรียกร้องสิทธิความเป็นพลเมือง (Citizenship) สถานภาพของความเป็นพลเมืองที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชน (Individuals) กับประชาคมทางการเมือง (The Political Community) ซึ่งความเป็นพลเมืองจะปะทะสังสรรค์กันระหว่างปัจเจกชนกับประชาสังคม และในการสร้างประชาสังคม (Civil Society) นั้น ใช้วิธีการรวมกลุ่มกันของปัจเจกชนเป็นสมาคม ชมรม หรือประชาคมโดยสมัครใจแล้วนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งกลุ่มดังกล่าวเป็นไปในลักษณะของประชาสังคมที่มีคุณภาพไม่มีการบังคับให้ทำสมาชิกของกลุ่มสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ตลอดจนสมาชิกมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน และนั่นคือการหยิบบนพื้นฐานเงื่อนไขเบื้องต้นของระบอบประชาธิปไตย โดยกลุ่มหรือสมาคมดังกล่าวได้มุ่งไปที่การเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการอำนาจทรัพยากร ความเชื่อ อุดมการณ์ ตลอดจน อัตลักษณ์ในการสัมพันธ์กับองค์กรประกอบอื่น ๆ ที่ปะทะสังสรรค์กัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ปัญหาในการจัดการทรัพยากรตามแนวทางการพัฒนาของภาครัฐในปัจจุบัน ปัญหาดังกล่าวสืบเนื่องจากการจัดการที่ถูกผูกขาดและรวมศูนย์โดยรัฐ ซึ่งเกิดจากมายาคติที่ว่า รัฐคือองค์กรกลางที่สามารถจัดการทรัพยากรได้มีประสิทธิภาพสูงสุดในลักษณะดังกล่าว ทำให้มองว่าชาวบ้านและชุมชนไม่มีความสามารถ ปฏิเสธการมีสิทธิมีเสียงในการ

กำหนดวิถีชีวิต ชีวิตของชุมชนจึงจมปลักอยู่กับความร่ำรวยและมั่นคงของชีวิต มีชีวิตท่ามกลางความไม่แน่นอนและความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐที่อ้างความเป็นเจ้าของทรัพยากรอย่าง ไม่รู้จบ

ในขณะที่เดียวกันภายใต้สิทธิขาดของรัฐในการจัดการทรัพยากรยังปรากฏว่า รัฐยังคงใช้วิธีการควบคุมและจัดการ โดยรัฐ (State Control) และอีกด้านหนึ่งก็ให้ความสำคัญกับการควบคุมและจัดการโดยเอกชน (Private Control) ในด้านการควบคุมและการจัดการ โดยรัฐนั้น เกิดจากการสร้างความชอบธรรมผ่านกระบวนการรัฐสภาไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมายต่างๆรองรับการกระทำการประกาศพื้นที่เป็นของรัฐ ในส่วนการควบคุมและการจัดการ โดยเอกชนนั้น พบว่ารัฐได้อำนวยความสะดวกและรับรองสิทธิการควบคุมและจัดการ โดยไร้การควบคุม ดังนั้นในบริบทของการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม ทรัพยากรจึงกลายเป็น “สินค้า” อย่างสมบูรณ์แบบ จากความคิดดังกล่าว ต่างจากฐานความคิดของภาคประชาสังคมโดยสิ้นเชิงสำหรับภาคประชาสังคมจะมองว่า ทรัพยากรธรรมชาติแม้ฐานะเป็น “ทุนทางสังคม” ซึ่งต่างจากรัฐและเอกชนในปัจจุบันที่มองว่าเป็น “ทุนทางเศรษฐกิจ” ด้วยฐานความคิดที่ต่างนำมาสู่การจัดการที่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน นำไปสู่การใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ไม่สมดุล” และ “ไม่เป็นธรรม” โดยแนวทางการพัฒนาดังกล่าวเป็น ไปเพื่อย้ายทรัพยากรจากภาคเกษตรกรรมไปเอื้อประโยชน์ต่อภาคเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก

ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐหลายประการ รวมทั้งโครงการจัดการทรัพยากรอื่นอีกมากมายที่รัฐร่วมกับเอกชนหรือกลุ่มทุนทั้งภายในและภายนอกประเทศ กรณีโครงการเหมืองถ่านหินลิกไนต์ที่เกิดขึ้นในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งมีทรัพยากรแร่ธาตุที่สำคัญคือ ถ่านหินลิกไนต์ ซึ่งมีมูลค่าคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 97.2 ของมูลค่าแร่ทั้งหมดของจังหวัดลำปาง ปัจจุบันเป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นผู้ดำเนินการในลักษณะเหมืองเปิด จากการสำรวจพบว่ามีปริมาณถ่านหินสำรองอยู่ประมาณ 1,400 ล้านตัน กำลังผลิตเท่ากับ 14 ล้านตัน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลแม่เมาะ ซึ่งเป็นเขตที่มีปัญหากรณีสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการทำเหมืองแร่ลิกไนต์ ลักษณะของถ่านหินลิกไนต์ มีสีดำ หรือน้ำตาล มีความชื้นสูง มีคาร์บอนทำให้เปราะแตก ร่วนง่าย ลุกไหม้ได้เมื่อทิ้งไว้ในอากาศ เถ้าไหม้จะมีกลิ่นเหม็นจากกำมะถัน สารระเหยที่อยู่ในเนื้อถ่าน ซึ่งจากการเปิดหน้าเหมืองหรือเป็นเหมืองลักษณะเปิด จึงทำให้เกิดปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องฝุ่นละอองและถ่านหินติดเองเมื่อโดนอากาศ รวมทั้งสารระเหย ซึ่งทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและพื้นที่โดยรวมปลูกพืชผักผลไม้ หรือการเกษตร ไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร ตลอดจนประชาชนที่อยู่โดยรอบเขตอำเภอแม่เมาะเจอกับปัญหาด้านสุขภาพ เช่น ระบบทางเดินหายใจ เป็นไข้หวัดเรื้อรัง

ดังนั้น จึงได้เกิดบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง จึงมีความสนใจในมุมมองของภาคประชาสังคมที่เทียบเคียงจำเป็นต้องคิดค้นทางเลือกใหม่ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างอำนาจใหม่ของภาคประชาสังคมเองขึ้นมาให้ได้ เพื่อเป็นพลังทางสังคมที่สำคัญในการผลักดันให้ปัญหาของตนเองได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทางเลือกที่เห็นและเป็นไปได้ซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขปัจจุบันก็คือการสร้างบทบาทภาคประชาสังคม หรือสร้างขบวนการภาคประชาชนขึ้นมาเพื่อไม่ให้อำนาจการเมืองผูกขาดโดยพรรคการเมืองหรือกลุ่มนักการเมือง นักธุรกิจการเมือง และลิ่วล้อบริวารทั้งหลายโดยผ่านกลไกรัฐสภา ซึ่งเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนเท่านั้น (จำลอง อินทะวงษ์, 2546 : 93-94) ขบวนการภาคประชาสังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่แท้จริงที่ต้องรวมกันผลักดันให้เกิดขึ้นจริงและมีพลังเข้มแข็งให้ได้ หากต้องการเป็นส่วนหนึ่งของพลังอำนาจในสังคมไทยที่คู่ขนานไปกับอำนาจรัฐและทุน (จำลอง อินทะวงษ์, 2546 : 93-94)

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงปัญหาอุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เพื่อนำไปสู่การสร้างพลังภาคประชาสังคมหรืออำนาจประชาชนอย่างแท้จริงต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

2.3 เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

2.4 เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาททางการเมือง ของกลุ่มอนุรักษ์อำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

3. กรอบความคิดทางทฤษฎีและกรอบความคิดการวิจัย

ในการศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่าบทบาททางการเมืองภาคประชาสังคมในปัจจุบันมีความสำคัญเป็น อย่างมาก และมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamics) มีการก่อตัวพัฒนาการตามสถานการณ์ บริบท ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองในขณะนั้น ๆ ด้วยความเป็นมาเป็นไป ในการศึกษาของกลุ่มอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม สิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งของผู้วิจัยจึงควรมีเครื่องมือเป็นแนวทางในการศึกษาแขนงวิชานั้นคือ แนวคิด/ทฤษฎี เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ เชื่อมโยงบริบทสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ วิเคราะห์ เสนอแนะมุมมองต่าง ๆ ของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นระบบ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงนำแนวคิด/ทฤษฎี ประชาสังคม (Civil Society) และแนวคิด กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement) มาเป็นกรอบในการศึกษา กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นกรอบแนวคิด แนวทางในการศึกษาในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อประเด็นในการนำเสนอ ดังนี้

3.1 แนวคิดประชาสังคม (Civil Society) / และความหมาย

ในการศึกษากลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ใน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ผู้ศึกษาได้นำกรอบความคิดทางทฤษฎีประชาสังคม มาเป็นกรอบ แนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กรณีการเกิดโครงการเหมืองถ่านหินลิกไนต์ ที่เกิดขึ้นในอำเภอ แม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งมีทรัพยากรแร่ธาตุที่สำคัญ คือ ถ่านหินลิกไนต์ ซึ่งมีมูลค่าคิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 97.2 ของมูลค่าแร่ทั้งหมดของจังหวัดลำปาง ปัจจุบันเป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าที่สำคัญ แห่งหนึ่งในประเทศไทย โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินการในลักษณะเหมือง เปิด จากการสำรวจพบว่ามีปริมาณถ่านหินสำรองอยู่ประมาณ 1,400 ล้านตัน กำลังผลิตเท่ากับ 14 ล้านตัน ลักษณะของถ่านหินลิกไนต์มีสีดำหรือสีน้ำตาล มีความชื้นสูง ลักษณะของถ่านหินลิกไนต์ มีสีดำหรือสีน้ำตาลมีความชื้นสูง มีคาร์บอน ทำให้เปราะแตก ร่วนง่าย ถูกไหม้ได้เมื่อทิ้งไว้ใน อากาศ เผลาไหม้จะมีกลิ่นเหม็นจากกำมะถัน สารระเหยที่อยู่ในเนื้อถ่าน ซึ่งจากการเปิดหน้าเหมือง หรือเป็นเหมืองลักษณะเปิด จึงทำให้เกิดปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องฝุ่นละออง และถ่านหินติดเองเมื่อ โดนอากาศ รวมทั้งสารระเหย ซึ่งทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และพื้นที่โดยรวมปลูกพืชผักผลไม้ หรือการเกษตรไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร ตลอดจนประชาชนที่อยู่โดยรอบเขตอำเภอแม่เมาะเจอกับ ปัญหาด้านสุขภาพ เช่น ระบบทางเดินหายใจ เป็นไข้หวัดเรื้อรังได้รับเสียงจากการทำงานของ

เครื่องจักรที่ทำการขุดขนดินออกจากหน้าเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ซึ่งอยู่ด้านบนของถ่านหินลิกไนต์ เพื่อนำถ่านลิกไนต์มาผลิตเป็นเชื้อเพลิงในการผลิตกระแสไฟฟ้า

จากปัญหาและผลกระทบโดยตรงของชาวอำเภอแม่เมาะ ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณรอบเหมืองถ่านหินลิกไนต์ จึงเป็นสาเหตุหรือปัจจัยหลักที่นำไปสู่การเกิดการเรียกร้องหรือมีบทบาทของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเรียกร้องสิทธิในฐานะที่เป็นคนกลุ่มหนึ่งในสังคมซึ่งได้รับความชอบทำ หรือได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายโดยเท่าเทียมกันทั้งประเทศ จากแนวคิดประชาสังคมดังกล่าว

ประเวศ วะสี (อ้างในชูชัย สุภวงศ์, 2541 : 136) ประชาสังคม หมายถึง ทุกภาคส่วนของสังคมไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน เข้ามาเป็นภาคีร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อเป็นเป้าหมายของการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง

ชาวอำเภอแม่เมาะเป็นอีกกรณีหนึ่ง คือเป็นภาคหนึ่งของสังคมที่ต้องรวมตัวกันกับผู้นำซึ่งเป็นตัวแทนชาวบ้าน ในเขตชุมชนต่าง ๆ ที่มีผลกระทบด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดจากการทำเหมืองเปิด ทั้ง 5 ตำบล และ 32 หมู่บ้าน

ช่วงหลังจากการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้การไฟฟ้าแม่เมาะ เข้ามาป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และชดเชยค่าเสียหายจึงทำให้เกิดขบวนการทางสังคมที่มีการพัฒนาขึ้น 2 ชั้น คือ ชั้นที่มีความวุ่นวาย และชั้นการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นระบบ

ชั้นที่มีความวุ่นวาย คือ ชาวบ้านมีอาการเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากสารคาร์บอนไดออกไซด์ และสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์จากการทำเหมืองเปิดจึงทำให้ประชาชนรับรู้ว่าเป็นปัญหา และพัฒนาไปสู่ชั้นการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สาธารณชนรับรู้ปัญหาและเรียกร้องให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตเข้ามาป้องกันและแก้ปัญหา รวมทั้งการจ่ายค่าชดเชยค่าเสียหายจนท้ายที่สุดได้เรียกร้องให้มีการโยกย้ายชุมชนออกจากพื้นที่

ที่ผ่านมาชาวบ้านเคลื่อนไหว เพื่อต้องการแก้ปัญหาความมั่นคงในชีวิตโดยได้ทำหนังสือยื่นเรื่องผ่านองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมอนามัย แต่เมื่อไม่ได้ผลก็เกิดการชุมนุมเรียกร้องและหาแนวร่วมและขยายแนวร่วมทางสื่อสารมวลชนและสร้างเครือข่ายไปถึงสมาชิกคนจน เพื่อดำเนินการเรียกร้อง ต่อมาแม้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตจะเข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเครื่องดักสารพิษ สร้างจุดวัดระดับคุณภาพของอากาศ และให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในด้านต่าง ๆ แต่ผลที่ปรากฏกลับไม่เป็นที่พอใจของชาวบ้านอย่างทั่วถึง ขณะเดียวกันเป้าหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้แปรเปลี่ยนไป

นั่นคือกรณีแรกเป็นความขัดแย้ง ระหว่างการไฟฟ้าฝ่ายผลิตกับชุมชนชาวบ้านที่ออกมาประท้วงเรียกร้อง และกรณีที่สองเป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านจึงแบ่งออก

เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ต้องการย้ายออกจากพื้นที่ และกลุ่มที่ไม่ต้องการย้าย โดยมีแนวโน้มว่าจะเกิดการขัดแย้งรุนแรงขึ้น หากมีบุคคลจากภายนอก สื่อมวลชน หรือนักวิจัยเข้าไปในพื้นที่ ชาวบ้านก็จะจุดชนวนให้กลายเป็นการแบ่งแยกที่มากขึ้น

ความมั่นคงของชีวิตในความรู้สึกของชาวบ้านที่เป็นเกษตรกร ชาวนา ชาวไร่ เป็นวิถีชีวิตซึ่งหล่อหลอมจากระบบความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ หากชาวบ้านถูกอพยพออกจากเหมืองแม่เมาะไปสู่ที่แห่งใหม่ ชีวิตก็ต้องเริ่มต้นใหม่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่คุ้นเคยอีกทั้งความมั่นคงไม่ใช่เพียงแค่เรื่องปากท้อง แต่เป็นเรื่องของ "ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์" ที่ไม่สามารถประเมินออกมาเป็นราคาค่างวดได้

จากสภาพปัญหาของในเขตอำเภอแม่เมาะ 5 ตำบล 32 หมู่บ้าน ได้รับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยสภาพปัญหาที่เกิด เช่น ปัญหาฝุ่นละออง สารระเหย กลิ่นกำมะถัน เสียงรบกวนจากเครื่องจักร น้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค พืชผลทางการเกษตร ผลที่ตามมาคือกลุ่มตัวแทนชาวบ้าน ซึ่งมีบทบาทในการเจรจา เพื่อแก้ไขปัญหาส่วนร่วมกันระหว่างกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ชาวบ้านอำเภอแม่เมาะร่วมกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยกลุ่มชาวบ้านพร้อมทั้งตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ประชาสังคมเพื่อเรียกร้องขอย้ายที่อยู่จากเดิมไปอยู่ในส่วนที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจัดให้

ในการเรียกร้องของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีการสร้างประชาคมนั้น ชูชัย ศุภวงศ์ (2541 : 165) ได้สรุปความหมายและแนวคิดของนักวิชาการในสังคมไทยได้ว่า ประชาสังคมหมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤติการณ์ หรือสภาพปัญหาที่สลบซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึกส่วนร่วมกัน (Civic Consciousness) มารวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์การ (Civic Group/Organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic Network)

3.2 แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement) และความหมาย

ประชาสังคมแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ เป็นเรื่องของการเคลื่อนไหวบนพื้นที่สาธารณะด้วยขบวนการประชาชน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกฎกติกา อุดมการณ์ทางสังคม เช่น การต่อต้าน ลัทธิทุนนิยม การคัดค้าน การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กระทำต่อประชาชน การแสดงสิทธิไม่เชื่อฟังรัฐ (Civil Disobedience) เป็นต้น เป้าหมายการต่อสู้มิได้เป็นการยึดอำนาจรัฐ หรือเข้าไปต่อสู้ในสังคมการเมือง (Political

Society) ของกลไกที่ประกอบด้วย รัฐสภา รัฐบาล พรรคการเมือง ศาล กฎหมาย ส่วนราชการ ดังเช่นขบวนการเคลื่อนไหวในยุคเก่า แต่สนใจพื้นที่การเมืองสาธารณะ เพื่อเป็นการเปลี่ยนแปลง และให้วาทกรรมของประชาชนได้ยึดพื้นที่ กำหนดความคิดและวัฒนธรรมของสังคม อันจะนำไปสู่ การปรับสัมพันธภาพทางอำนาจระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ (ทุน) และภาคประชาชนเสียใหม่

โครงการเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ นับเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่รัฐล้วนอ้างถึงความเจริญ และการพัฒนาประเทศชาติเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ แต่ไม่มีการคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ ดังนั้นความเดือดร้อนของชาวบ้านรอบๆ บริเวณเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ไม่ว่าจะเป็นมลภาวะทางอากาศจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ที่เกิดจากการผลิตกระแสไฟฟ้าของโรงงานไฟฟ้าแม่เมาะ ปัญหาเรื่องกลิ่น ซึ่งเกิดจากการลุดคิดไฟของถ่านหิน ได้สร้างความเดือดร้อนรำคาญจากกลิ่นเหม็นเป็นประจำ

ที่สำคัญปัญหาด้านสุขภาพเนื่องจากชาวบ้านได้รับมลพิษจากบริเวณรอบเหมืองแร่ทำให้เกิดผลกระทบเฉียบพลัน ตั้งแต่เกิดอาการระคายเคืองเยื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ตา จมูก คอ ทางเดินหายใจที่มีการแสบคัน และตามมาด้วยการติดเชื้อหลังการระคายเคือง ทำให้เกิดการบีบรัดตัวของท่อทางเดินหายใจ ทำให้เกิดอาการหายใจลำบาก หอบหืด แน่นหน้าอก สมรรถภาพปอดลดลงและมีอาการใจสั่น หัวใจเต้นเร็ว วิงเวียนศีรษะ เกิดอาการเรื้อรัง จนเป็นเหตุให้ชาวบ้านล้มป่วยและเสียชีวิตกันเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยังไม่นับรวมถึง พิษผลทางการเกษตรของชาวบ้านได้รับความเสียหายและทำให้สัตว์เลี้ยงล้มตายอีกเป็นจำนวนมาก

ปัญหาเหมืองแร่ถ่านหินลิกไนต์ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคม วิถีชีวิตของคนในชุมชนดั้งเดิม จากก่อนเคยทำมาหากินและอยู่อาศัยกันอย่างมีความสุขสงบ ต้องแปรเปลี่ยนไปอย่างไม่มีวันหวนคืนกลับ ชุมชนที่อยู่โดยรอบ ๆ โรงงานไฟฟ้าแม่เมาะ มีจำนวน 5 ตำบล 32 หมู่บ้าน ต้องเผชิญกับปัญหาหนี้สิน ปัญหาการทำอาชีพเกษตรไม่คุ้มทุน ปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหาการเจ็บป่วยและล้มตาย ปัญหาด้านสาธารณสุขโรคและบริโรค ปัญหาการไร้ที่ทำกินและที่อยู่อาศัย และปัญหาอื่น ๆ ที่ตามมาอีกมากมาย

นับตั้งแต่บัดนั้นมา ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันเรียกร้องต่อสู้กันมาอย่างต่อเนื่องแต่สุดท้าย ก็จบลงด้วยการแก้ไขปัญหามั่วๆ เพียงเพื่อต้องการยุติการชุมนุมเรียกร้องของชาวบ้าน โดยรัฐพยายามเข้ามาไกล่เกลี่ย และมีการทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน ระหว่างตัวแทนการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยแม่เมาะกับตัวแทนชาวบ้าน โดยมีหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นพยาน ไม่ได้มีการแก้ไขปัญหาล่วงแต่อย่างใด

ลีแมน Lyman (1995: 115) ได้กล่าวว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหมายถึงความถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต บรรทัดฐานของสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายไม่

เฉพาะการปฏิรูปทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองเท่านั้น แต่ยังมุ่งหวังที่จะบรรลุเป้าหมายในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและสิทธิส่วนบุคคล แต่ไม่อาจเป็นไปได้ ในขณะนี้ ภายใต้บริบทการบริหารบ้านเมืองตามทัศนคติและบรรทัดฐานแบบดั้งเดิมอยู่

ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร (2545 : 64) ได้สรุป “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่” ไว้ว่า ประการแรกขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของชนชั้นเพียงอย่างเดียว ประการที่ 2 ประเด็นการเรียกร้องไม่ใช่เรื่องเดิม ๆ ที่เป็นผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของคนจำนวนมากจากหลายกลุ่มหลายชนชั้น ประการที่ 3 ผู้เรียกร้องมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวด้วยตัวเอง ไม่ใช่การเรียกร้องผ่านกลไกของรัฐ หรือกลไกทางการเมือง เนื่องจากการไม่เชื่อมั่น ไม่ศรัทธาความเป็นตัวแทนของพรรคการเมือง และความจริงจังของรัฐ และสุดท้ายประการที่ 4 เป้าหมายของการเรียกร้องต้องการสร้าง “กติกาสัญญาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” ไม่ใช่การช่วงชิงอำนาจของรัฐ ดังเช่นขบวนการเคลื่อนไหวที่เป็นมาในอดีต

จากแนวคิดประชาสังคม (Civil Society) และขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบใหม่ (New Social Movement) ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์ถึงบทบาทภาคประชาสังคม รวมถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไข ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ทั้งปัจจุบันและอนาคต

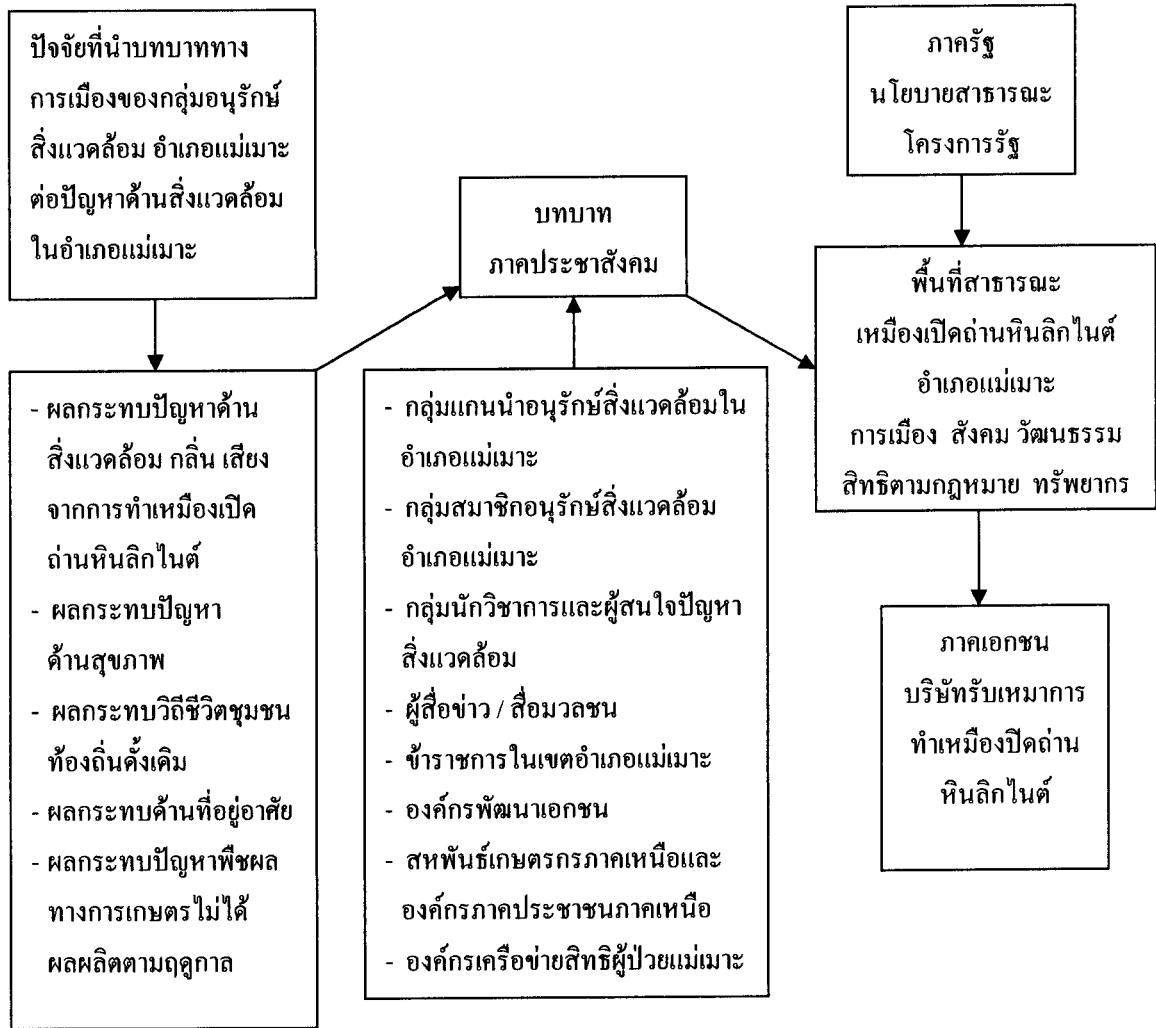
กรอบความคิดในการวิจัย

ในปัจจุบัน สถานการณ์การเมืองไทยได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นไปตามกรอบกติกาทางการเมืองใหม่ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว ตามสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ (2550 : 20) หมวด 4 หน้าที่ของชนชาวไทย ในมาตรา 73 กล่าวว่าบุคคลมีหน้าที่รับใช้ราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรมพิทักษ์ปกป้องและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 8 แนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาตรา 85 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (5) ส่งเสริมบำรุงรักษาและคุ้มครองสภาพแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจน ควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตประชาชน โดยประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน ตามที่สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ (2550 : 27) ได้กล่าวไว้จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติรัฐธรรมนูญดังกล่าว ได้ให้สิทธิและเสรีภาพภาคประชาชน ชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตนเองมากยิ่งขึ้นรวมทั้งให้สิทธิและ

เสรีภาพในการชุมนุมเคลื่อนไหว คัดค้านหรือสนับสนุน การตัดสินใจนโยบายโครงการของรัฐ ภายใต้กรอบกติการัฐธรรมนูญดังกล่าว การเกิดกระบวนการเคลื่อนไหวของบทบาทภาคประชาสังคมเป็นสิทธิอันชอบธรรมตามหลักกฎหมายสูงสุดแห่งรัฐ

ดังนั้นภาคประชาสังคมจึงมีบทบาททางการเมืองมากยิ่งขึ้นย่อมนำมาสู่การต่อสู้ขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ที่ต้องการและแสวงหารักษาอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่มีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น โดยที่เป็นการต่อสู้เคลื่อนไหวและความขัดแย้งบนพื้นฐานความแตกต่างด้านอุดมการณ์ และการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคประชาสังคม จึงมีความจำเป็นจะต้องสร้างขบวนการ/องค์กรภาคประชาชนขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ที่กลุ่มพลังที่คัดค้านอำนาจกลุ่มทุน ทั้งในและนอกรัฐอำนาจสื่อ อำนาจรัฐ ตลอดจนอำนาจเหนือรัฐ เพื่อให้เกิดความชอบธรรม/ยุติธรรม ส่งเสริมคุณภาพชีวิต ตลอดจนการกระจายผลประโยชน์ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมต่อภาคประชาสังคมให้มากที่สุดทั้งนี้บทบาทภาคประชาสังคมมีแนวทางเพื่อมุ่งสร้างจิตสำนึกคนในประเด็น ผลประโยชน์รวมของมนุษยชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสิ่งแวดล้อม การคัดค้าน โลกาภิวัตน์ ตลอดจนเคารพอำนาจอธิปไตยในวิถีชีวิตตัวตนของชุมชนบุคคล

ดังนั้น บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่มาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิทธิตามกฎหมายรองรับ ตลอดจนการเกิดปัญหาความขัดแย้งพื้นที่สาธารณะ ช่วงชิงอำนาจผลประโยชน์ ทรัพยากร อุดมการณ์ ตลอดจนทางเลือกของการพัฒนากับสังคมต่าง ๆ ดังแผนผังความสัมพันธ์ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบความคิดในการวิจัย

บุคคลรอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมเมื่อเจอสภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม จากเหมืองแม่เมาะ จึงก่อเกิดการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิของกลุ่มตนเองเมื่อกลุ่มประสบปัญหา สิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ ฝุ่นละออง ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาการโยกย้ายถิ่นฐานจากที่เดิม ไปสู่อีกที่ที่หนึ่ง ปัญหาการสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างไม่มีวันหวนคืนได้ ปัญหาพืชผลทางการเกษตรเสียหาย ปัญหาดังกล่าวจึงก่อให้เกิดบทบาทภาคประชาสังคมขึ้น ในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งอยู่ในขอบข่ายของภาครัฐที่จะต้องกำกับดูแลแก้ไขปัญหา นั้น ๆ และภาครัฐจะแก้ไขปัญหาได้ก็ต่อเมื่อรับรู้ปัญหาความต้องการของพื้นที่ที่เกิดปัญหา แล้วนำไปสู่การออกมาเป็นนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ซึ่งมีบริษัท เอกชนเป็นผู้ทำกิจการเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ และต้องใช้งินทุนเป็นจำนวนมาก โดยภาครัฐเองก็อ้างถึงความจำเป็นในการทำเหมือง

เปิดถ่านหินลิกไนต์ เพื่อนำมาเป็นพลังงานในการผลิตกระแสไฟฟ้า ในส่วนนี้เองภาครัฐก็ควรจะต้องกำกับดูแลบริษัทเอกชนซึ่งเป็นผู้ทำเหมืองเปิด ให้ควบคุมปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมไม่ให้เกิดปัญหาต่อประชาชนในบริเวณรอบบ่อเหมือง

4. ขอบเขตการวิจัย

เริ่มตั้งแต่การเกิดปัญหาของสิ่งแวดล้อม จากเหมืองเปิดถ่านหินอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยเริ่มมีปัญหอย่างรุนแรงตั้งแต่ พ.ศ. 2535 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2552 โดยมีขอบเขตเชิงพื้นที่และประเด็นในการศึกษาดังนี้

4.1 ศึกษาถึงแนวคิดที่นำมาสู่การรวมตัวกันของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

4.2 ศึกษาถึงแนวทางการเคลื่อนไหวและยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหว ของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

4.3 ศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวประสบผลสำเร็จ และไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายว่ามาจากสาเหตุใด

4.4 ผลกระทบในด้านต่าง ๆ เช่น การรื้อถอนบ้านเรือนในบริเวณที่ก่อให้เกิดผลกระทบ ด้านสิ่งแวดล้อม กรณีการเกิดเสียงรบกวน ฝุ่นละออง ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มลพิษทางอากาศ

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง บทบาทของกลุ่มคน บุคคล รวมทั้งสมาคม องค์กรต่าง ๆ ที่อยู่นอกเหนือรัฐ ซึ่งได้รับผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ มารวมตัวกัน เรียกร้องสิทธิอันชอบธรรม ตามที่กฎหมายรองรับ

กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1 เรียนรู้ถึงบทบาทของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
- 6.2 สามารถนำผลงานวิจัย ไปพัฒนาการในการปรับปรุงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
- 6.3 ทราบถึงปัญหาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อม
- 6.4 ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบถึง ปัญหา และอุปสรรค บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
- 6.5 ผลการวิจัยครั้งนี้ จะสามารถนำไปใช้ในการสร้างพลังทางการเมืองภาคประชาชนหรืออำนาจของประชาชนต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษายุทธศาสตร์ทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยเห็นว่าบทบาทภาคประชาสังคมมีบทบาทที่สำคัญ ในการสร้างพลังให้เกิดขึ้นในกลุ่มหรือสมาชิกต่าง ๆ ในสังคมที่รวมตัวกันเกิดเป็นบทบาท ภาคประชาสังคม ในการต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในฐานะที่เป็นกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งใน สังคม ซึ่งได้รับความชอบธรรมหรือได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายโดยเท่าเทียมกันทั่วทั้ง ประเทศ ผู้วิจัย เห็นว่า บทบาทภาคประชาสังคมที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และ เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งก็จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันของกลุ่มผู้นำชุมชนหรือผู้นำ ท้องถิ่นทุกหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ ดังนั้นผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ประกอบไปด้วย

1. แนวคิดประชาสังคม (Civil Society)
2. แนวคิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movement)
3. แนวคิดสิทธิพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550
4. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (People's Participation)
5. สิ่งแวดล้อม
6. แนวคิดเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม
7. สภาพโดยทั่วไปของกรณีศึกษา : อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
8. ความเป็นมาของเหมืองถ่านหินลิกไนต์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดประชาสังคม (Civil Society)

1.1 ความหมายของแนวคิดประชาสังคม

ความหมายของแนวคิดประชาสังคม เป็นรูปแบบหนึ่งของการรวมตัวกันของผู้ที่ เกิดปัญหาผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมต่าง ๆ จากบุคคล กลุ่มคนเกิดการรวมตัว กันขึ้นเป็นพลังมวลชน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการช่วยรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มคน

แตกต่างกันไปตามปัญหาที่เกิดขึ้นในที่ต่างๆ ของสังคม โดยที่มิ้นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

เกษียร เตชะพีระ (อ้างใน ชูชัย สุภวงค์, 2541 : 123) กล่าวว่า ประชาสังคม คือ สถาบันอิสระที่อยู่นอกรัฐดังกล่าว ไม่ได้เป็นของประชาชนทั้งหมด มีที่เป็นของเอกชนด้วย ธุรกิจ เอกชนก็ร่วมด้วย รากเหง้าหรือที่มาของคำนี้ ขอเพียงแต่เป็นเหล่าสถาบันที่อยู่นอกรัฐก็นับว่าเป็น ประชาสังคม ซึ่งสามารถแยกออกได้เป็น 3 ส่วน คือ

- 1) ตลาด หมายถึง เป็นเวทีของการบริโภค การซื้อขายจับจ่ายสินค้าไม่ใช่เรื่องการผลิตเพราะคิดว่า การผลิตเป็นประเด็นของภาคเศรษฐกิจโดยตรง
- 2) เหล่าสถาบันที่ทำหน้าที่ในการอบรมบ่มเพาะฝึกฝน เลี้ยงดูกล่อมเกลาคคนในสังคมขึ้นมาตั้งแต่รอบครัว โรงเรียน วัด คือ มีหน้าที่บ่มเพาะคนรุ่นใหม่ในสังคม
- 3) ประชาสังคมมีความหมายรวมไปถึงการเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องในประเด็นต่าง ๆ ด้วย

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (อ้างใน ชูชัย สุภวงค์, 2541 : 94-118) มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่อง ประชาสังคมว่า หมายถึง กลุ่มองค์กรที่เป็นพลังนอกระบบรัฐ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นมา โดยจะไม่หวังผลกำไรหรือหวังกำไรก็ตาม ที่ต้องการมีบทบาทร่วมกับรัฐในการที่จะจัดระเบียบการปกครอง การพัฒนาจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (อ้างใน ชูชัย สุภวงค์, 2541 : 37-70) มีความเห็นว่า ประชาสังคม (Civil Society) หมายถึงทุกส่วนของสังคมโดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน มาเป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) ร่วมกันทำ โดยจะต้องไม่มีการแบ่งแยกว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องของฝ่ายรัฐหรือฝ่ายสังคม

ชูชัย สุภวงค์ (2541 : 163-184) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ Civil Society ว่า หมายถึง การที่ ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลบซับซ้อน ที่ยากแก่การแก้ไขมี วัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกันมารวมกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic Group/Organization) ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic Network)

ธีรยุทธ บุญมี (อ้างใน ชูชัย สุภวงค์, 2541 : 149-159) มีความเห็นว่า การก่อตัวของ “ประชาสังคม” (Civil Society) สามารถแยกได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การเกิดจิตสำนึกสังคม หมายถึงการที่คนในสังคมรับรู้เรื่องรวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเห็นว่าตนเองเป็นส่วน

หนึ่งของสังคมที่จะต้องมีส่วนรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ไขปัญหา ขั้นที่ 2 การเกิดขององค์กรสังคม หมายถึง การเกิดกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจสังคมต่าง ๆ ที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ขั้นที่ 3 การเกิดอุดมการณ์ร่วมของสังคม คือ การที่คนในสังคมมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นและกลุ่มต่าง ๆ มีมากขึ้นและเกิดอุดมการณ์ที่ยึดเหนี่ยวผูกพันกับสังคมให้เป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณธรรม และในขั้นที่ 4 การตกผลึกเป็นสถาบันของอุดมการณ์สังคมและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ จะเกิดเมื่ออุดมการณ์แห่งสังคมเข้มแข็งตกผลึก เป็นเหมือนสถาบันจนทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่ง วิถีชีวิต

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (อ้างใน ชูชัย ศุภวงศ์, 2541 : 55-70) มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องประชาสังคมว่า การจะเป็นประชาสังคมได้นั้นกลุ่มคนจะต้องสามารถ Identify ร่วมกันได้ว่าเราเป็นพวกเดียวกันและเรามีความสัมพันธ์โดยไม่รู้จักรักกัน อาศัยบนฐานของสิทธิ ต้องมีสิทธิบางอย่าง เราต้องยอมรับสิทธิบางอย่างของกันและกัน และประชาสังคมจะเข้มแข็งหรือไม่ขึ้นอยู่กับการจัดองค์กรของฝ่ายประชาชน

ประเวศ วะสี (อ้างใน ชูชัย ศุภวงศ์, 2541 : 3-36) ได้ให้ความหมาย ความเป็นชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่องมีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกันจะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง จะเรื่องใดก็แล้วแต่ และมีการจัดการในระดับกลุ่ม และการที่ชุมชนที่หลากหลายจะมีความเข้มแข็งจะต้องผ่านกระบวนการถักทอความรักของคนในสังคมชุมชนทั้งในแนวคิดอันหมายถึงโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการ และแนวนอนอันหมายถึงพันธมิตร / เพื่อน / เครือข่ายเข้าหากัน

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (อ้างใน ชูชัย ศุภวงศ์, 2541 : 162) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ประชาสังคม” (Civil Society) หมายถึง สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยองค์กร กลไกกระบวนการ และกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น หรือหมายถึงส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐ (ซึ่งดำเนินงานโดยอาศัย อำนาจตามกฎหมาย) และไม่ใช่ภาครัฐกิจ (ซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวัง ผลกำไร)

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2545 : 23) ได้ให้ความเห็นว่าประชาสังคม หมายถึง เครือข่ายกลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบันและชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individual) โดยจุดเน้นของประชาสังคมได้แก่

1) ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร

2) ไม่ชอบลัทธิปัจเจกนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัวต่างคนต่างอยู่ แกร่งแย่ง แข่งขันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สังคมที่มีประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่องมีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกันจะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการ และกิจกรรมที่หลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม (Civil Society)

ธีรยุทธ บุญมี (2547 : 19-22) ได้ให้ภาพรวมเพื่อความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับ “ประชาสังคม” ไว้ว่า

1) ความเข้าใจเบื้องต้นต่อความคิดประชาสังคม ก็คือ การคานอำนาจระหว่างรัฐกับสังคม รัฐกับกิจกรรมการรวมกลุ่มและการแสดงความคิดเห็นของสังคม ประชาสังคมคือ สังคมที่มีสมาชิกกระตือรือร้น เอาใจใส่งาน ถกเถียงร่วมกัน ในประเด็นร่วมกันของสังคมใน สิ่งที่เป็นผลประโยชน์โดยรวมของภาคสาธารณะหรือของส่วนรวม

2) หน่วยงานและองค์กรรวมทางสังคมการเมืองการพูดถึงประชาสังคมหรือภาคสาธารณะหมายถึง ต้องมีหน่วยหรือองค์กรรวมทางสังคมอยู่หน่วยหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะมั่นคง ถาวรดำรงเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนซึ่งอาจเป็นประชาคมโลก ประเทศ จังหวัด หมู่บ้าน ชุมชนก็ได้ จึงอาจมีประชาสังคมโลก (Global Civil Society) ระดับประเทศ หรือระดับท้องถิ่นก็ได้

3) พื้นที่เปิดแห่งการช่วงชิง (Open and Contested Space) ในหน่วยสังคมการเมืองนี้จะมีพื้นที่เปิดเวที โอกาสร่วมกันอยู่หนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งประเภท ซึ่งจะเป็นฝ่ายต่าง ๆ ในหน่วยหรือองค์กรรวมได้พบปะสนทนาหรือสื่อสารกันทั้งนี้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ความต้องการอื่น ๆ ของฝ่ายนั้น ๆ หรือบรรลุการประนีประนอมเพื่อ “ผลประโยชน์” โดยรวมของหน่วยงานหรือองค์กรนั้น ไม่ว่าจะในระดับชุมชน จังหวัด ประเทศ หรือประชาคมโลก พื้นที่เปิดแห่งการช่วงชิงนี้ช่วงชิงอะไร การช่วงชิงบนพื้นที่ปริมาตรสาธารณะหรือประชาสังคมนี้ ถึงที่สุดแล้วก็คือการช่วงชิงอำนาจผลประโยชน์ทรัพยากรและความเชื่อของส่วนรวมหรือของกลุ่มคน (ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้บรรลุได้ทั้งหมด) หรือผลประโยชน์จากการประนีประนอมรวมขอมส่วนรวม แทนพื้นที่แห่งการช่วงชิงนี้โดยคร่าว ๆ ก็คือสิ่งที่เราเรียกว่า “ภาคสาธารณะ” หรือ “ประชาสังคม”

การติดต่อสื่อสาร อย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงช่วยความร่วมมือ ในการสื่อสารมีความหมายต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการเติบโตและขยายตัวของประชาสังคม ทั้งยังเป็นการเชื่อมโยงช่วยความร่วมมือต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อหนุนเสริมความเข้มแข็งซึ่งกันและกัน ดังนั้นช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะบทบาทของสถาบันสื่อมวลชน ย่อมมีความหมายต่อขบวนการประชาสังคมที่จะนำไปสู่การถ่ายทอดของข้อมูลข่าวสาร และการรับรู้อย่างเท่าเทียมกันของคนในสังคม และ (7) มีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการสร้างประชาคมนั้น จะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของการจัดการที่ดี ทั้งในแง่ขององค์กร ระบบ และคนในองค์กร

ทั้งนี้ อนุชาติ พวงสำลี (2543: 41) ได้เสนอขั้นตอนการจัดตั้งประชาคมไว้ 4 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมชุมชน คือ วิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมไทยในท้องถิ่นกับวัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นกับวัฒนธรรมประเพณีและใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นตัวประสานในการขยายการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยเข้าไปร่วมกับกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่น ต่อมาเป็นการค้นหาผู้นำ (Core Group) ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะผู้นำที่ได้รับการคัดเลือกจากประชาชนจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ และเป็นกลุ่มผู้นำที่ต้องคิดค้นหาสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาซึ่งเทคนิคในการค้นหาผู้นำมีดังนี้ (1) Reputational Approach หมายถึงชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและเคารพนับถือ เช่น พ่อค้า คหบดี (2) Decision Making Approach กล่าวคือ จะต้องพิจารณาจากกิจกรรมหลักของชุมชนว่ามีอะไรบ้าง แล้วค้นหาแกนนำของแต่ละกิจกรรม และ (3) Socio-networking Approach ใช้กับสังคมที่อยู่ในระบบอุปถัมภ์ โดยพิจารณาว่า เครือข่ายภายในของระบบส่งเสริมคนนั้น ๆ ใครเป็นผู้อุปถัมภ์ (Patron) และใครเป็นผู้ได้รับอุปถัมภ์ (Client) บุคคลที่ดำรงอยู่ในฐานะของผู้อุปถัมภ์มักจะได้รับการยอมรับในสังคมนั้น ๆ ดังนั้น ในการจัดตั้งประชาคมจะต้องให้ผู้นำเหล่านี้เป็นแกนจัดตั้ง ซึ่งการสร้างแกนจะต้องทำความเข้าใจต่อกิจกรรมของกลุ่มหรือของชุมชน ที่มีปัญหาร่วมกับทุกกลุ่มคิดว่าจะต้องแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง เมื่อกลุ่มผู้นำตกลงกันได้แล้วก็ให้ดำเนินการหาแนวร่วม เมื่อขยายกลุ่มแกนออกไป ซึ่งจะได้สมาชิกที่ร่วมอุดมการณ์

ขั้นตอนที่ 2 ค้นหาศักยภาพของชุมชนในการค้นหาศักยภาพของชุมชนต้องตรวจสอบดูว่า ชุมชนมีปัจจัยพื้นฐานที่สนับสนุนและเอื้อต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยแบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งพิจารณาจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น บ่อน้ำร้อน ซึ่งอาจพิจารณาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พร้อมทั้งพิจารณาว่า ชุมชนท้องถิ่นผลิตสินค้าเกษตรอะไรเป็นสินค้าหลัก หรือว่าชุมชนมีศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอะไรบ้าง ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะนำมาสนับสนุนในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนด้านสังคมพิจารณา

ว่าชุมชนมีวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านและสังคมที่จะสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวพื้นเมือง พร้อมทั้งพิจารณาให้ถือว่าบุคคลนั้นเป็นปราชญ์ของท้องถิ่น ซึ่งสมควรที่จะคัดเลือกเป็นแกนนำในการจัดตั้งกลุ่ม

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดกลยุทธ์ คือ จะต้องประชุมแกนนำจัดตั้งประชาคมเป็นอันดับแรก เพื่อให้เข้าถึงอุดมการณ์จัดตั้งเพื่อแก้ไขปัญหาของส่วนรวมและของชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความเป็นอยู่อย่างมั่นคงเพื่อพึ่งพาตนเอง ต่อมาเมื่อกลุ่มแกนนำเข้าใจอุดมการณ์แล้วให้ขยายความคิดไปยังเครือข่าย เพื่อสร้างอุดมการณ์ร่วมกัน หลังจากค้นหาผู้นำและจัดตั้งแนวร่วมได้แล้ว ในการกำหนดกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน ให้ใช้เวทีชาวบ้านเป็นที่สะท้อนปัญหาของชุมชน โดยให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองแล้วจึงกำหนดประเด็นปัญหาที่จะให้เวทีชาวบ้านดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 4 การจัดทำแผนปฏิบัติงานของชุมชน คือ กำหนดวิสัยทัศน์ของชุมชน โดยหาข้อมูลเพื่อรู้สถานการณ์ในปัจจุบัน และจัดลำดับความสำคัญของชุมชน ผู้มีส่วนร่วมหรือแนวร่วม กำหนดยุทธวิธีดำเนินการโดยหาผู้มีส่วนร่วมหรือแนวร่วมซึ่งประกอบด้วย ประชาชนสถาบัน องค์กรที่เกี่ยวข้อง กลุ่มผลประโยชน์แล้วจัดลำดับความสำคัญของความต้องการและปัญหาของชุมชน พร้อมทั้งตรวจสอบระบบยุทธวิธีผสมผสานกิจกรรมระหว่างสาขา หน่วยงาน และกลุ่มวิชาชีพที่แตกต่างกันและการพัฒนาข้อมูลพื้นฐาน กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม แล้วจัดทำแผนปฏิบัติการโดยละเอียดที่สามารถปฏิบัติติดตามตรวจสอบ ประเมินผล และป้อนข้อมูล

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรุษ วิจารณ์ วิสารสกุล (อ้างในสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนากรมการปกครอง, 2541 : 77-92) มีความเห็นเกี่ยวกับลักษณะของประชาสังคมที่มีความหลากหลายในเรื่องของการรวมตัว ความหลากหลายเชิงพื้นที่ ความหลากหลายในรูปแบบของกิจกรรม ความหลากหลายในเชิงประเด็นความสนใจ/ปัญหาความหลากหลายของกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน มีความเป็นชุมชน กล่าวคือ มีการรวมตัวด้วยความรัก ความเอื้ออาทร ความสนใจ และหรือผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งในชุมชนระดับกว้างและระดับเล็กหรือองค์กร มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมด้วยสำนึกในความเป็นพลเมืองของสังคม มีกิจกรรมและความต่อเนื่องด้วยพื้นฐานแห่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกันที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืนรวมทั้งมีเครือข่ายและการสื่อสาร ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างเครือข่าย

อนุก เหล่าธรรมทัศน์ (2542 : 24) ได้ให้มุมมองว่าแนวคิดประชาสังคมได้ซึมซับแนวคิดอื่น ๆ ไว้ด้วยดังนี้

- 1) แนวคิดเรื่องการเมืองคือ กิจการเพื่อส่วนรวม ที่มีจริยธรรมเพื่อส่วนรวม

2) แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมือง (Citizenship) โดยเน้นความจำเป็นในการปลูกฝังทัศนคติให้ประชาชนเห็นว่าตนเป็นพลเมืองจะทำให้พวกเขาเห็นคุณค่าของความสัมพันธ์ที่ทัดเทียม กันและเข้าสู่การเป็นประชาสังคมที่ผู้คนค่อนข้างเท่าเทียมกัน ให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง ปรารถนามีส่วนแก้ไขปัญหาของส่วนร่วม

3) แนวคิดพหุนิยมแบบอังกฤษ (English State Theory) โดยมุ่งลดขนาดรัฐ ลดบทบาทรัฐ ลดอำนาจหน้าที่รัฐ แล้วคืนอำนาจสาธารณะ และทรัพยากรสาธารณะให้แก่ประชาสังคมมากขึ้น

4) แนวคิดเรื่องการประสานคู่ขัดแย้งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (The Project of Reconciliation) โดยมุ่งประสานผลประโยชน์ส่วนตัว เข้ากับผลประโยชน์ส่วนรวมประสานปัจเจกเข้ากับประชาสังคม ประสานประชาสังคมเข้ากับรัฐรวมทั้งเชื่อว่าวิถีการและหลักคิดในการประสานทั้งสองเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมและพอเหมาะพอดี

2. แนวคิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movement)

ประชาสังคมแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement) เป็นเรื่องของการเคลื่อนไหวบนพื้นที่สาธารณะ ด้วยขบวนการประชาชน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างกฎกติกา อุดมการณ์ทางสังคม เช่น การต่อต้านลัทธิทุนนิยม การคัดค้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กระทำต่อประชาชน การแสดงสิทธิไม่เชื่อฟังรัฐ (Civil Disobedience) เป็นต้น เป้าหมายการต่อสู้มิได้เป็นการยึดอำนาจรัฐหรือเข้าไปต่อสู้ในสังคมการเมือง (Political Society) ของกลไกที่ประกอบด้วย รัฐสภา รัฐบาล พรรคการเมือง ศาล กฎหมาย ส่วนราชการ ดังเช่น ขบวนการเคลื่อนไหวในยุคเก่า แต่สนใจพื้นที่การเมืองสาธารณะ เพื่อเป็นการเปลี่ยนแปลงและให้วาทกรรมของประชาชนได้ยึดพื้นที่ กำหนดความคิดและวัฒนธรรมของสังคม อันจะนำไปสู่การปรับสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ (ทุน) และภาคประชาชน เสียใหม่ โดยผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ลีแมน Lyman (1995: 115) กล่าวว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต บรรทัดฐานของสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมาย ไม่เฉพาะการปฏิรูปทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองเท่านั้น แต่ยังมุ่งหวังที่จะบรรลุเป้าหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมและสิทธิส่วนบุคคล แต่ไม่อาจเป็นไปได้ในขณะนี้ ภายใต้บริบทการบริหารบ้านเมืองตามทัศนคติและบรรทัดฐานแบบดั้งเดิมอยู่

ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร (2545 : 64) ได้สรุป “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่” ว่า ประการแรก ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของชนชั้นเพียงอย่างเดียว ประการที่ 2 ประเด็นการเรียกร้องไม่ใช่เรื่องเดิมๆ ที่เป็นผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของคนจำนวนมากจากหลายกลุ่มหลายชนชั้น ประการที่ 3 ผู้เรียกร้องมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวด้วยตนเอง ไม่ใช่เรียกร้องผ่านกลไกของรัฐ หรือกลไกทางการเมือง เนื่องจากการไม่เชื่อมั่น ไม่ศรัทธาความเป็นตัวแทนของพรรคการเมืองและความจริงจังของรัฐและประการสุดท้าย เป้าหมายของการเรียกร้องต้องการสร้าง “กติกากฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” ไม่ใช่การช่วงชิงอำนาจของรัฐ ดังเช่นขบวนการเคลื่อนไหวที่เป็นมาในอดีต

ประกาศ ปีนตกแต่ง (2541) จากงานเขียนเรื่อง “การเมืองบนท้องถนน 99 วันสมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย” โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาการเมืองขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม กรณีสมัชชาคนจน เพื่อศึกษาว่าเหตุใดจึงเกิดขบวนการกระทำรวมหมู่ของชาวบ้านในลักษณะของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม และประการที่สองจุดหมายและวิธีการทางการเมืองเป็นอย่างไร

ผลการศึกษาพบว่า นโยบายและโครงการพัฒนาของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อสภาพการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท้องถิ่นชนบทเป็นเงื่อนไขจำเป็น ส่วนเงื่อนไขเพียงพอ มีด้านพัฒนาองค์กรและโครงสร้างโอกาสทางสังคมและการเมือง ในด้านการพัฒนาองค์กร ประกอบ ด้วยความเป็นองค์กรที่อิสระจากรัฐและพรรคการเมือง ความสามารถในการระดมทรัพยากรและ ระดมผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหว เพื้่นหาภาวะผู้นำรวมหมู่ การหนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง โดยองค์กรพัฒนาเอกชน การบริหารจัดการ การชุมนุมเรียกร้องที่มีประสิทธิภาพ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในที่ได้ส่งผลต่อการแปรความเดือดร้อนเป็นการกระทำรวมหมู่ได้ การพัฒนาองค์กรเช่นนี้ เกิดขึ้นในบริบทสิ่งแวดล้อมที่มีโครงสร้างโอกาสทางสังคม ซึ่งปราศจากการควบคุมปราบปรามอย่างสูง

นอกจากนี้ ยังพบว่า จุดหมายของขบวนการฯมีลักษณะกว้างไกลกว่าการเรียกร้องให้แก้ไขความเดือดร้อนเฉพาะหน้า คือ รวมถึงการผลักดันการเปลี่ยนแปลงนโยบายและกฎหมาย และการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ ในด้านวิธีการต่อสู้ใช้การสร้างอำนาจด้วยการทำพันธมิตรกับองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ ตลอดจนแสวงหาความสนใจจากสาธารณะ โดยอาศัยความร่วมมือจากสื่อมวลชน ในการบอกเล่าปัญหาความเดือดร้อน ความทุกข์ยากไปสู่สังคม ทั้งหมดนี้ส่งผลเป็นความสำเร็จระดับหนึ่งในการผลักดันให้รัฐบาลตอบสนองจุดหมายของขบวนการฯ

จากผลการศึกษาดังกล่าว ได้ช่วยพัฒนากรอบในการวิเคราะห์การเมือง โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ประการแรก ด้านการพัฒนาทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษากลุ่มและขบวนการทางสังคม พบว่า การอธิบายการเกิดขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องเชื่อมโยงเงื่อนไขเชิงโครงสร้างด้วยเงื่อนไขเพียงพอด้านองค์กร ด้วยการผนวกแนวการศึกษาขบวนการทางสังคม 2 แนวทาง คือ สำนักขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบใหม่ (New Social Movement-NSM) กับ สำนักทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) และทฤษฎีกลุ่มเพื่อช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อเงื่อนไขโครงสร้าง (Structure) มาสู่การกระทำ (Action) และปฏิสัมพันธ์กับระบบการเมือง ประการที่สอง ด้านการพัฒนากรอบการวิเคราะห์ การเมืองไทย งานชิ้นนี้ยืนยันการเติบโตขององค์กรนอกระบบราชการ (Extra Bureaucratic Organization) สอดคล้องกับการอธิบายที่ชี้ให้เห็นถึงการขยายตัวของประชาชน (Civil Society) ที่มีพลังในการแข่งขันกับภาครัฐ ภาคสังคม ภาคธุรกิจ และมีบทบาทสำคัญในการผลักดันสู่กระบวนการตัดสินใจในระบบการเมือง และประการที่สาม ด้านทฤษฎีการพัฒนาประชาธิปไตย ปัญหาพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย ก็คือแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตย ด้านหนึ่งคือ ลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) ที่ต้องการจำกัดอำนาจรัฐ ให้รัฐบาลมีหน้าที่เพียงบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งจะปกป้องสิทธิเสรีภาพร่วมทางการเมืองที่ดำรงอยู่ เพราะระบอบประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ไม่สามารถสร้างเป็นหลักประกัน หรือสร้างเงื่อนไขสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีประสิทธิผลได้

ปรากฏการณ์ของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม กรณีสมัชชาคนจนจึงสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความขัดแย้งทางสังคมใหม่ ๆ ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่โครงสร้างทางการเมืองไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ และสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่จะทำให้รัฐเปิดช่องทาง หรือข้อต่อทางการเมืองใหม่ระหว่างรัฐกับประชาชน รวมทั้งปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า เป็นปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตย

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (อ้างในชลธิรา สัตยวัตนา, 2546 : 138) ให้คำจำกัดความของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง (Social Movement) ว่าเป็นเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ (Collective action) ซึ่งอาจมีเป้าหมายแตกต่างกันไป และได้เสนอว่า การทำความเข้าใจขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองแนวใหม่ “โลกที่สาม” (รวมทั้งประเทศไทย) โดยใช้แนวคิดที่พัฒนาจากตะวันตก ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ กล่าวคือ

1) ขบวนการทางสังคมในประเทศตะวันตก เกิดจากการไม่พอใจต่อคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำไม่ใช่เรื่อง การทำมาหากิน และความอยู่รอดของคนระดับล่าง ดังที่เกิดในประเทศ “โลกที่สาม” ซึ่งผู้เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวจะเป็นประชาชนระดับล่าง เช่น คนจน ชาวไร่ชาวนา และผู้ด้อย โอกาส ไม่ใช่ชนชั้นกลางเช่นในตะวันตก

2) การเคลื่อนไหวทางสังคมหลายขบวนการในประเทศ “โลกที่สาม” มีฐานอยู่ที่ชุมชน ไม่ใช่ชนชั้น เช่น ขบวนการทางเลือกการพัฒนา ขบวนการชนกลุ่มน้อย

3) ปัญหาประเทศ “โลกที่สาม” มีความซับซ้อนมากเพราะถูกรอบงำใน 2 ระดับ คือ การครอบงำของรัฐและตลาดซึ่งเป็นปัญหาสังคมโลก

วีระ เลิศสมพร (2543) ได้ศึกษาเรื่อง “การเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ต่อกรณีการร่างรัฐธรรมนูญในช่วงเดือนมกราคม-กันยายน 2540” ผลการศึกษาพบว่า ความตื่นตัวในทางการเมืองของประชาชนและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน การก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์สาธารณะในจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น การเคลื่อนไหวในลักษณะของเครือข่ายร่วมกันหลายองค์กร ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ภาวะทางเศรษฐกิจขณะนั้น และอื่นๆ เป็นปัจจัยที่มีผลทำให้การเคลื่อนไหวของประชาชนและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ (โดยเฉพาะฝ่ายที่ให้การสนับสนุนร่างรัฐธรรมนูญ) ประสบความสำเร็จได้รับการตอบสนองในระดับที่น่าพอใจ ที่มีผลให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจในขณะนั้นนำไปใช้ประกอบการพิจารณาในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ และการเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ต่อกรณีการร่างรัฐธรรมนูญ มีนัยที่แสดงให้เห็นถึงการมีพัฒนาการของความเป็นประชาสังคมในระดับหนึ่ง

3. แนวคิดสิทธิพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550

ในปัจจุบัน สถานการณ์การเมืองไทยได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นไปตามกรอบกติกาทางการเมืองใหม่ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว ตามสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ (2551 : 20) หมวด 4 หน้าที่ของชนชาวไทย ในมาตรา 73 กล่าวว่าบุคคลมีหน้าที่รับใช้ราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกัน และบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษา อบรมพิทักษ์ปกป้องและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 8 แนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาตรา 85 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (5) ส่งเสริมบำรุงรักษาและคุ้มครองสภาพแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจน ควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตประชาชน โดยประชาชน ชุมชนท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน ตามที่สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ (2551 : 27) ได้กล่าวไว้จะเห็นว่า บทบัญญัติรัฐธรรมนูญดังกล่าวได้ให้สิทธิและเสรีภาพภาคประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นในการ

จัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตนเองมากยิ่งขึ้นรวมทั้งให้สิทธิและเสรีภาพในการชุมนุมเคลื่อนไหว คัดค้านหรือสนับสนุนการตัดสินใจนโยบายโครงการของรัฐภายใต้กรอบกติกา รัฐธรรมนูญดังกล่าว การเกิดกระบวนการเคลื่อนไหวของบทบาทภาคประชาสังคม เป็นสิทธิอันชอบธรรมตามหลักกฎหมายสูงสุดแห่งรัฐ

บทบาทภาคประชาสังคม มีบทบาททางการเมืองมากยิ่งขึ้น ย่อมนำไปสู่การต่อสู้ขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ที่ต้องการและแสวงหารักษาอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่มีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น โดยที่เป็นการต่อสู้เคลื่อนไหวและความขัดแย้งบนพื้นฐานความแตกต่าง ด้านอุดมการณ์ และการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคประชาสังคม จึงมีความจำเป็นจะต้องสร้างขบวนการ / องค์กรภาคประชาชนขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่กลุ่มพลังที่ค้ำอำนาจกลุ่มทุนทั้งในและนอก รัฐ ค้ำอำนาจสื่อ ค้ำอำนาจรัฐ ตลอดจนอำนาจเหนือรัฐ เพื่อให้เกิดความชอบธรรม / ยุติธรรม ส่งเสริมคุณภาพชีวิต รวมทั้งกระจายผลประโยชน์ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมต่อภาคประชาสังคมให้มากที่สุด

4. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation)

“การมีส่วนร่วมของประชาชน” (People's Participation) เป็นคำที่นิยมใช้กันมากในปัจจุบันทั้งในวงการและวงวิชาการ โดยถูกนำมาใช้ในวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เป็นต้นมา แต่เนื่องจากได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำไว้แตกต่างหลายความหมาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายการมีส่วนร่วมอย่างถูกต้องและตรงกัน จึงควรที่จะได้ศึกษาถึงความหมายของการมีส่วนร่วมที่ได้มีผู้ให้ไว้แตกต่างกันดังนี้

องค์การอนามัยโลก (WHO. 1981) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกระบวนการของบุคคล ครอบครัวยุติที่มีปฏิริยาต่อกันในการดูแลสุขภาพให้เกิดความผาสุก และเป็นการพัฒนาความสามารถของชุมชนในการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมถึงการมีส่วนร่วมสนับสนุนการจัดการองค์การและการมีอำนาจ

โอคเลย์ (Oakley. 1989, อ้างอิงจาก พรชัย พันธงาม. 2540 : 23) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของกลุ่มที่มีความต้องการร่วมกัน ภายใต้สภาพพื้นที่เดียวกัน โดยจะมีการตัดสินใจในการปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงการกำหนดความต้องการ การมีภาวะผู้นำ การจัดองค์การ การระดมทรัพยากร การจัดการร่วมกัน การแบ่งปันผลประโยชน์ และการได้รับผลประโยชน์

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่บุคคลมีการปฏิสัมพันธ์กัน ในลักษณะ รูปแบบรูปแบบหนึ่ง เป็นการสนับสนุนซึ่งกันและกัน เป็นการแบ่งปันผลประโยชน์และการได้รับผลประโยชน์

5. สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและคุณภาพชีวิตของตน อันจะก่อให้เกิดความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและตระหนักในความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ ในการศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้ศึกษาความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ตามที่ ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2550 : 9-12) ได้ให้ความหมายแบ่งประเภท และความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ไว้ดังนี้

5.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อม

คำว่า “สิ่งแวดล้อม” (Environment) มีรากศัพท์เดิมมาจากภาษาฝรั่งเศส แปลว่า รอบ (Around) ในประเทศไทย มีผู้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้มากมายหลายความหมาย ถ้าจะทำการศึกษาเรื่องราวของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยยึดมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของการศึกษา คำว่า “สิ่งแวดล้อม” น่าจะมีความหมายตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งทีมนุุษย์ได้ทำขึ้น ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตจะเกิดขึ้น โดยธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น ก็ล้วนก่อให้เกิดประโยชน์และโทษกับมนุษย์ได้ทั้งสิ้น บางชนิดมีรูปร่างสามารถจับต้องได้ บางชนิดจับต้องไม่ได้ และไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา เพราะไม่ใช่วัตถุ

สรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายความว่า สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติและมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น ซึ่งสิ่งทีมนุุษย์สร้างขึ้นประกอบด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

5.2 ประเภทของสิ่งแวดล้อม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

5.2.1 สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต (Biotic Environment) แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Natural Environment) คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องในการเกิด เช่น พืชในป่า สัตว์ในป่า สัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ ในทะเล และ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man Made Environment) คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยมีมนุษย์เป็น

ผู้สร้าง ส่วนใหญ่ทำให้เกิดขึ้น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น พืชต่าง ๆ ในสวนในไร่นาและตุกรในฟาร์ม

5.2.2 สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Environment) แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Natural Environment) คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ดิน แม่น้ำ ลม ฝน แสงแดด ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man Made Environment) คือ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต หรือเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ และเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (Physical Feature Environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่มีรูปทรง มองเห็นและจับต้องได้ เช่น บ้านเรือน ถนน รถยนต์ เสื้อผ้า และสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Abstract Environment) เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มองเห็นได้ยากเพราะไม่ใช่วัตถุ เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างหนึ่ง เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี

5.3 ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อสิ่งมีชีวิต

สิ่งแวดล้อมมีผลต่อความเป็นอยู่หรือการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต ดังนี้

5.3.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น น้ำ ใช้ในการบริโภคและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ อากาศ ใช้ในการหายใจของมนุษย์และสัตว์ ดิน เป็นแหล่งที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตบนบก แสงแดด ให้ความร้อน และช่วยในการสังเคราะห์แสงของพืช

5.3.2 สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ จะช่วยปรับให้สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมันได้ เช่น ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ จะมีสัตว์ป่าเข้ามาอาศัยอยู่หลากหลายชนิด เพราะสัตว์ที่มีอยู่อาศัยมีอาหารกินอย่างสมบูรณ์

5.3.3 สิ่งมีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เช่น มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เช่น ต้นกระบองเพชรในทะเลทรายจะลดรูปใบเป็นหนามเพื่อลดการคายน้ำ

5.3.4 สิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น เมื่อสัตว์กินพืชมีจำนวนมาก พืชจะถูกกินจนลดจำนวนลง อาหารและที่อยู่อาศัยจะขาดแคลน เกิดการแก่งแย่งอาหารและที่อยู่อาศัย ทำให้สัตว์บางส่วนตายหรือย้ายถิ่นไปเมื่อผู้บริโภคเหลือน้อยลง ระบบนิเวศก็จะกลับเข้าสู่ภาวะสมดุลอีกครั้งหนึ่ง

5.3.5 สิ่งแวดล้อมจะกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อม ในแง่ของการถ่ายทอดพลังงาน ระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ย่อยสลายในแง่ของการอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลกัน หรือเบียดเบียนกัน

5.4 ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยนั้น วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ (2550 : 99-101) กล่าวว่า ประเทศไทยซึ่งถือเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ก็มีปัญหาสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับประเทศกำลังพัฒนาทั่ว ๆ ไปเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการลดลงของป่าไม้ ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาขยะ ปัญหามลพิษทางอากาศ และปัญหาสารพิษต่าง ๆ ถึงแม้ประเทศไทยจะมีแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมและมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่ยังคงกล่าวได้ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยก็ยังทำได้บางส่วนเท่านั้น ซึ่งหมายความว่า ในปัจจุบัน ประเทศไทยก็ยังต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกมากมายที่จะต้องทำการแก้ไขต่อไป ได้มีนักวิชาการ ได้ให้ความเห็นต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของไทยเอาไว้ว่า หลังสงครามโลกเป็นต้นมา วิถีคิดของคนไทยต่อเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อ “คนรักป่า” กำลังสูญพันธุ์ ป่าไม้ก็เริ่มถูกทำลายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่เริ่มมีการวางแผนการพัฒนาประเทศ โครงการพัฒนาหลายประเภทได้ส่งผลให้มีการทำลายล้างธรรมชาติอย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้ว่า ในเขตชนบท โลกธรรมชาติถูกทำลายมากขึ้นทุกที ๆ จากโครงการก่อสร้างเขื่อนชลประทาน จากโครงการสร้างถนน ทางหลวง จากการรุกรานของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ จากการพัฒนาการเกษตรกรรมแผนใหม่จากการพัฒนาการท่องเที่ยว และในเขตเมือง การขยายตัวของสังคมเมืองและการพัฒนาอุตสาหกรรม ได้นำไปสู่ความหายนะทางนิเวศอย่างใหญ่หลวง สังคมไทยกลายเป็น “สังคมขยะ” ไปเสียแล้ว พร้อมด้วยมลภาวะหลายรูปแบบที่เรารู้จักการท่ามกลางอารยธรรมใหม่แบบตะวันตก ความคิดและวิถีคิดเกี่ยวกับโลกธรรมชาตินี้ก็เปลี่ยนไปด้วย ภารกิจของมนุษย์คือการเปลี่ยนแปลงโลก ธรรมชาติให้เกิดแก่นมนุษย์และสังคม “ธรรมชาติมีไว้เพื่อให้มนุษย์ครอบครองและเอาไว้ใช้เพื่อความผาสุกของมนุษย์” วิทยาการสมัยใหม่และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญในการขุดรีดธรรมชาติ โลกทัศน์ใหม่เน้นเรื่อง การขุดรีดนับตั้งแต่การขุดรีดแรงงาน สตรี เด็ก ไปจนถึงสรรพสัตว์ต่าง ๆ ในโลกธรรมชาติผ่านยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบทำลายล้าง

ปัญหาสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ปัญหาระดับใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อสรรพสิ่งบนโลกอย่างกว้างขวาง และปัญหาในระดับเล็กที่ส่งผลกระทบต่อในระดับเซลล์ ซึ่ง วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ (2550 : 54-63) อธิบายว่า อาจประมวลได้ดังนี้

5.4.1 ปัญหาที่กระทบบรรยากาศรอบนอกโลก ผลจากการที่มนุษย์บนโลกได้สร้างกิจกรรมที่ก่อให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จำนวนมากมหาศาล และส่งเข้าไปในชั้นบรรยากาศของโลก ทำให้อุณหภูมิของโลกเพิ่มสูงขึ้นหรือเรียกว่า ปรากฏการณ์เรือนกระจก (Greenhouse effect) ผลสืบเนื่องจากปรากฏการณ์เรือนกระจก ทำให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้นทำให้น้ำแข็งบริเวณขั้วโลก

ละลายทำให้มีปริมาณน้ำทะเลสูงขึ้นและเกิดปัญหาน้ำท่วมในที่ลุ่มต่ำที่อุดมสมบูรณ์และเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์จำนวนมาก

5.4.2 ปัญหามลพิษในอากาศ ปัจจุบันได้มีการใช้พลังงานจากการเผาไหม้เชื้อเพลิง ในปริมาณมากโดยมีการใช้ทั้งในครัวเรือน อุตสาหกรรมและการคมนาคมขนส่ง รวมทั้งมีการเผาไหม้เชื้อเพลิงในกระบวนการผลิตกระแสไฟฟ้าอีกด้วย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2533) ได้ประมาณว่าในปี 2534 กิจกรรมคมนาคมขนส่งจะเป็นแหล่งปล่อยก๊าซไนโตรเจนออกไซด์สูงสุดคือร้อยละ 60 ของก๊าซไนโตรเจนออกไซด์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดและ เป็นแหล่งปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สูงสุดร้อยละ 32 ในขณะที่โรงไฟฟ้าและอุตสาหกรรมจะเป็นแหล่งปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ร้อยละ 26 และร้อยละ 23 ตามลำดับ ในด้านฝุ่นละออง (Suspended Particulate Matter : SPM) นับตั้งแต่ปี 2534 อุตสาหกรรมจะเป็นแหล่งปล่อยฝุ่นละอองมากที่สุด ตามด้วยกิจกรรมการคมนาคมขนส่งและการใช้เชื้อเพลิงในชุมชน นอกจากภาวะอากาศเสียจะมีผลกระทบต่อสภาพอากาศ วัสดุ สิ่งก่อสร้างและพืชแล้ว ยังมีผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์และสัตว์ กล่าวคือ การทดลองในห้องปฏิบัติการพบว่า การที่มนุษย์หรือสัตว์สัมผัสกับสารพิษกลุ่มที่ก่อให้เกิดการระคายเคือง (Irritant) เช่น ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ในปริมาณที่พบในชุมชนจะทำให้ลดความสามารถในการหายใจ คือ Chronic constrictive ventilator disease โดยไม่มีอาการของโรคในระบบทางเดินหายใจ แต่จะสามารถตรวจสอบโดยศึกษาการทำงานของปอด ขณะที่ H. Human ได้เสนอผลการศึกษาของเขาว่าภาวะอากาศเสียที่ระดับปานกลาง (moderate level) ซึ่งปรากฏอยู่ในชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับการเกิดโรคในระบบทางเดินหายใจส่วนต้นหรือ Acute-nonspecific upper respiratory disease ซึ่งรวมถึง โรคหวัด ทอนซิลอักเสบ เจ็บคอ (Sore throat) หลอดลมอักเสบ (Acute bronchitis) ไซนัส (Acute sinusitis) และ asthma ซึ่งหมายถึง การหายใจขัดที่อาจเกิดจากกล้ามเนื้อหดตัว (muscle spasm) หรือเสมหะ (mucus secretion) นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์กับการเกิดหลอดลมอักเสบอย่างเรื้อรัง (Chronic bronchitis) รวมทั้งมะเร็งปอด (Lung cancer) ก็นับว่าเป็นอีกโรคหนึ่งในระบบทางเดินหายใจที่มีความสัมพันธ์กับภาวะอากาศเสีย นอกจากโรคในระบบทางเดินหายใจดังได้กล่าวแล้ว ภาวะอากาศเสียยังทำให้เกิดการระคายเคืองต่อเนื้อเยื่อจมูก คอและตา ทำให้เกิดการแสบตา แสบคอและจมูกและมีผลต่อเนื้อเยื่อ ทำให้เกิดการติดเชื้อได้ง่าย เกิดกลิ่นรบกวน ลดความสามารถในการมองเห็นซึ่งอาจจะทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย ทำให้สิ่งแวดล้อมไม่น่าดู ลดความน่าอยู่อาศัยและความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ (reduce amenity and well-being)

5.4.3 ปัญหาความเสื่อมโทรมของดินและน้ำในการเกษตร ในภาคอีสานของประเทศไทยมีปัญหาการขยายตัวของดินเค็มอันเนื่องมาจากการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างไม่เหมาะสม

เช่น การทำลายป่าและการนำที่ดินบริเวณที่มีชั้นของเกลือหินสะสมอยู่ใต้ดิน มาใช้สร้าง อ่างเก็บน้ำ ทำให้น้ำเข้าไปแทรกซึมละลายเกลือใต้ดินแล้วแทรกซึมเข้าไปในเนื้อดิน หรือ การปล่อยน้ำทิ้งจากการผลิตเกลือสินเธาว์ลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้มีเกลือลงสู่แหล่งน้ำ และกระจายไปสู่ดินรอบข้างและเกิดปัญหาไม่สามารถใช้ดินและน้ำเหล่านั้นในการเพาะปลูกได้

5.4.4 ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำจืด แม่น้ำสายต่าง ๆ เกือบทั่วโลกในปัจจุบันอยู่ในภาวะที่เสี่ยงอันตรายที่จะเกิดความเสียหาย และมีการสะสมของสารพิษ แม่น้ำสายหลักของประเทศไทย เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา ท่าจีน บางปะกง และแม่กลอง ก็มีปัญหาคูณภาพน้ำเสื่อมลง โดยเฉพาะตอนปลายของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณท่าเรือกรุงเทพ คุณภาพน้ำจะต่ำมากจนน่าวิตกกว่าจะเกิดภาวะความเสียหาย และเป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำได้เป็นบริเวณกว้าง นอกจากนี้แม่น้ำเจ้าพระยาตอนบน ก็มีแนวโน้มคุณภาพน้ำเสื่อมลงจนเป็นที่น่าวิตกเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้น ในการปรับปรุงคุณภาพน้ำเพื่อการประปา

5.4.5 ปัญหาความเสื่อมโทรมของทะเลและชายฝั่ง ปัจจุบันมีการทำเหมืองแร่ในทะเลมากขึ้น ทำให้น้ำขุ่นขึ้น อีกทั้งมีการพัฒนาชายฝั่งทะเลเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้เกิดการก่อสร้างโรงแรมและสถานที่ตากอากาศบริเวณชายฝั่ง ซึ่งบางแห่งก็เป็นการรุกรานพื้นที่ว่างไขของเต่าทะเล มีการเก็บปะการัง เปลือกหอย หรือไข่เต่าให้แก่ภัณฑาคารท่องเที่ยว รวมทั้งมีการระบายน้ำเสียและทิ้งขยะต่าง ๆ ลงทะเลเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้พื้นที่ป่าชายเลนจำนวนมากก็ถูกบุกรุกทิ้งเพื่อเป็นนาุ้ง เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่อยู่อาศัย เป็นที่ทิ้งขยะ หรือตัดฟันไม้เพื่อขายหรือใช้ประโยชน์ การสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลนได้ทำให้สูญเสียพื้นที่ผลิตไม้ซึ่งมีประสิทธิภาพ ในการรับพลังงานจากดวงอาทิตย์ ไปพร้อมกับสูญเสียพื้นที่เพาะพื้สัตว์น้ำวัยอ่อนตามธรรมชาติไปด้วย จากที่กล่าวมานี้จึงทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรทางทะเลที่สวยงาม และอุดมสมบูรณ์ไปอย่างน่าเสียดาย

5.4.6 มลพิษในชุมชนปัจจุบันเกิดชุมชนแออัดอันเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายของประชากร ขึ้นในเมืองต่าง ๆ ทำให้บริการพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ การระบายน้ำและการกำจัดของเสีย ไม่สามารถให้บริการได้ทันกับความต้องการที่เพิ่มขึ้นได้ นอกจากนี้กิจกรรมในเมืองจำเป็นต้องมีการขนส่งทั้งผู้คนและสินค้าจำนวนมาก ทำให้มีปัญหาแออัดของการจราจร ซึ่งปัญหาที่เกิดจากการจราจรติดขัดมีผลให้สภาพอากาศในเขตเมืองเลวร้ายลง มีสารพิษจากท่อไอเสียรถยนต์ เช่น ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ออกไซด์ของไนโตรเจนและสารประกอบไฮโดรคาร์บอนต่าง ๆ อีกหลายชนิดถูกปล่อยออกมาเป็นจำนวนมาก เกิดปัญหาเสียงดังจากการจราจร ปัญหาขยะตกค้างในชุมชน นอกจากนี้ขยะที่รวบรวมได้ก็ยังมีปัญหาในการกำจัดทิ้ง โดยเฉพาะเมื่อของเสียจำนวนมากเป็นผลิตภัณฑ์ที่มนุษย์ผลิตขึ้นมาใช้ และไม่ถูกย่อยสลายได้ โดยแบคทีเรียหรือสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ จึงทำให้ของเสียเหล่านั้นกำจัดตามธรรมชาติ

ได้ยากขึ้น และเมื่อของเสียมีการ โถมทับและมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ก็เป็นปัญหาต่อชุมชนต่าง ๆ ต่อไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กรุงเทพมหานครนับเป็นเมืองหนึ่งที่มีสภาพอากาศเลวร้าย มีปริมาณของฝุ่น ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ของสารตะกั่วและก๊าซพิษอื่น ๆ ปะปนอยู่ค่อนข้างสูง คลองต่าง ๆ อยู่ในสถานะที่เน่าเสีย มีขยะตกค้างอยู่ในชุมชน ในคูคลอง ในท่อระบายน้ำ และมีปัญหาในการกำจัดขยะที่เก็บมาขนรวมกองไว้เป็นจำนวนมาก

5.4.7 มลพิษในสถานประกอบการ ปัจจุบันได้มีการผลิตสินค้าแบบอุตสาหกรรมเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ทำให้ประชาชนจำนวนมากเข้าไปอยู่ในระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมซึ่งอุตสาหกรรมต่าง ๆ จะมีกระบวนการผลิตที่ซับซ้อน และต้องใช้วัตถุดิบและใช้สารเคมีในการผลิตมากมายทั้งชนิดและปริมาณ ทำให้สภาพแวดล้อมภายในโรงงานอุตสาหกรรมมีโอกาสที่จะปนเปื้อนด้วยสารเคมี เชื้อโรคฝุ่นละออง ความร้อนและเสียงดังรบกวนได้มาก ดังนั้น คนในสถานประกอบการต่าง ๆ ซึ่งจะต้องทำงานเป็นเวลานานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมจึงมีความเสี่ยงที่จะได้รับพิษภัยจากสภาพแวดล้อมได้มาก ทำให้มีสถิติการเจ็บป่วยจากการประกอบอาชีพเพิ่มสูงขึ้น

5.4.8 สารพิษตกค้าง ปัจจุบันได้มีการเพิ่มขึ้นของสารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชและสัตว์จากต่างประเทศ ซึ่งพบว่ามีการใช้สารกำจัดศัตรูพืชประเภทออร์กาโนฟอสเฟต (Organophosphate) ออร์กาโนคลอรีน (Organochlorine) และคาร์บอเนต (Carbonate) ตกค้างอยู่ในแหล่งต่าง ๆ เช่น ผลผลิตทางการเกษตร แหล่งน้ำ ดิน ตะกอนดิน สัตว์น้ำบางชนิด เลือด และน้ำมันมารดา ในระดับต่าง ๆ กัน ทั้งที่อยู่ในเกณฑ์ที่ปลอดภัยและที่เกินค่าความปลอดภัย ตามมาตรฐานขององค์การอาหารโลก (FAO/WHO) นอกจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรและอุตสาหกรรมแล้ว ยังพบว่ามีการใช้สารเคมีผิดประเภทในการปรุงแต่งอาหารและเครื่องดื่มอุปโภคบริโภคอีกมาก เช่น ใช้สีย้อมผ้าแทนสีผสมอาหารและพบโลหะหนักหรือสารก่อมะเร็งในเครื่องสำอาง หรือภาชนะใส่อาหาร เป็นต้น

5.4.9 การสูญหายทางพันธุกรรม การทำเกษตรมักจะทำให้ปลูกพืชบางชนิดและบางพันธุ์เท่านั้น และธุรกิจทางพันธุกรรมก็พยายามที่จะคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์ได้ให้พันธุ์ที่ไม่สามารถผสมพันธุ์ได้ตามธรรมชาติ เพื่อจะผูกขาดให้เกษตรกรต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ของตน ในการนี้เกษตรกรจะได้เมล็ดพันธุ์ที่ไม่ได้มีการปรับตัวหรือวิวัฒนาการให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในสถานการณ์จริง จึงทำให้มีความเสี่ยงที่จะสูญเสียพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ ที่มีความทนทานและปรับตัวได้ดีไปด้วย ทำให้โอกาสที่จะได้ลักษณะพันธุกรรมที่ดีและทนทานไปปรับปรุงพันธุ์จึงลดน้อยไปด้วย นอกจากนี้การสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ป่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสมดุลของธรรมชาติก็ได้ เพราะถ้าสิ่งมีชีวิตชนิดใดชนิดหนึ่งสูญพันธุ์หรือถูกกำจัดไป อาจทำให้สิ่งมีชีวิตอื่นที่ต้องพึ่งอาศัยสิ่งมีชีวิตนั้นลดจำนวนหรือสูญพันธุ์ไปได้ ถ้าไม่มีสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ มาทำหน้าที่

แทน หรือถ้าสิ่งมีชีวิตสูญพันธุ์ไปเป็นตัวควบคุมจำนวนสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นก็อาจทำให้เกิดการระบาดของสิ่งมีชีวิตบางชนิดขึ้นได้

5.4.10 การโคลนนิ่ง ปัจจุบันได้มีการคิดค้นวิธีสืบพันธุ์ที่ไม่อาศัยเพศ ที่เรียกว่า “การโคลนนิ่ง” (Cloning) ขึ้น ทำให้เกิดความเป็นห่วงทั้งในแง่ทางวิชาการว่า วิธีการดังกล่าว จะส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดปลอดภัยของสิ่งมีชีวิตในปัจจุบันนี้หรือไม่ เพราะหากปล่อยให้มีการดำเนินการดังกล่าวโดยไม่ทราบผลกระทบอย่างแท้จริง ก็อาจจะทำให้เกิดเหตุการณ์มหาวินาศขึ้นกับมนุษย์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตบนโลกนี้อย่างคาดเดาไม่ได้และในอีกแง่มุมหนึ่งเป็นเรื่องทางจริยธรรม ว่าการโคลนนิ่ง ซึ่งในกระบวนการทดลองขณะนี้ได้ทำให้เซลล์ที่เปลี่ยนแปลงเป็นชีวิตที่อุบัติขึ้นตายไป ลักษณะเช่นนี้ เป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมหรือไม่ซึ่งขณะนี้ก็ยังเป็นเรื่องที่ยังถกเถียงกันทั้งในแง่วิชาการ ในแง่ศีลธรรม และในแง่กฎหมาย

ศูนย์ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2548 : ออนไลน์) ได้อธิบายว่าการโคลนนิ่ง (cloning) คือ การคัดลอก (copy) พันธุ์หรือการสร้างสิ่งมีชีวิตขึ้นมาใหม่ โดยไม่ได้อาศัยการปฏิสนธิของเซลล์สืบพันธุ์เพศผู้และเพศเมีย แต่ใช้เซลล์ร่างกายในการสร้างสิ่งมีชีวิตขึ้นมาใหม่ มีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนของเดิมทุกประการ การโคลนนิ่งเกิดอยู่เสมอในธรรมชาติ ตัวอย่างที่เห็นชัดเจน ได้แก่ การเกิดฝาแฝดเพศเดียวกันและหน้าตาเหมือนกัน กระบวนการโคลนนิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น ได้นำมาใช้เป็นเวลานานแล้วโดยเราไม่รู้ตัว ได้แก่การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืชและตัวอ่อนสัตว์ โดยการแยกเซลล์ ซึ่งทำกันทั่วไปในวงการเกษตร

การพัฒนาวิทยาการทางด้านโคลนนิ่งเซลล์สัตว์นั้นได้เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2423 หรือ 120 ปีที่ผ่านมา การทดลองค้นคว้าวิจัยได้ เกิดขึ้นมาเป็นลำดับ อาจจะมีทั้งช่วงบ้างไปตามกาลเวลา แต่ความพยายามคิดค้นก็มีได้หยุดนิ่ง จุดเริ่มต้นการทำโคลนนิ่ง สัตว์เกิดขึ้นเมื่อต้นทศวรรษที่ 50 โดยนักชีววิทยาอเมริกันสองคน คือ โรเบิร์ต บริกส์ (Robert W. Briggs) และ โทมัส คิง (Thomas J. King) แห่งสถาบันการวิจัยมะเร็งในฟิลาเดเฟีย ทั้งสองได้ร่วมทำการทดลองโคลนนิ่งสัตว์ โดยเริ่มต้นกับกบ3 และได้ริเริ่มการทำ โคลนนิ่งด้วยวิธีการถ่ายโอนนิวเคลียส (nuclear transfer) โดยอาศัย เทคนิคที่พัฒนาโดย Sperman ซึ่งกลายเป็นวิธีการทำโคลนนิ่งที่ ใ้ใช้กันทั่วไป เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 การโคลนนิ่งสัตว์ครั้งแรกๆได้ประสบความสำเร็จคือ การโคลนนิ่งแกะ "ดอลลี่" Dolly ซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่ โคลนนิ่งตัวแรกของโลก ความสำเร็จนี้ได้จุดประกายในการที่จะค้นพบเรื่องการเพาะเซลล์ 4-6 รวมถึงความฝันที่ต้องการสร้างมนุษย์ ขึ้นมาจากการโคลนนิ่งเซลล์

สำหรับการโคลนนิ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 อย่าง ตามวัตถุประสงค์ คือ

1) การโคลนนิ่งเพื่อการขยายพันธุ์ (Reproductive cloning) แบ่งเป็น 2 วิธีคือ

(1) เอ็มบริโอ โคลนนิ่ง (Embryo cloning) เป็นเทคนิคทางการแพทย์ซึ่งสามารถสร้างคนขึ้นมาใหม่ได้ให้เหมือนกับต้นแบบ ซึ่งอาจเป็นหนึ่งใน สอง หรือสาม ซึ่งวิธีการนี้เป็นการลอกแบบการสร้างเด็กแฝดในธรรมชาติ ในส่วนของวิธีการคือ การนำเอาเซลล์ 1 หรือมากกว่า 1 ออกมาจากตัวอ่อน (ไข่ที่ได้รับการผสมแล้ว) จากนั้นใช้เทคนิคการกระตุ้นให้เซลล์ดังกล่าวพัฒนาขึ้นมาเป็นตัวอ่อนตามที่ต้องการ ซึ่งวิธีการนี้ใช้กันในการสร้างสัตว์โคลนนิ่งหลายสายพันธุ์

(2) ดีเอ็นเอ โคลนนิ่ง (Deoxyribonucleic acid or DNA cloning) หรือการแทนที่นิวเคลียสของเซลล์ เป็นเทคนิคที่ใช้เพื่อการจำลองสัตว์ที่มีชีวิตอยู่และเจริญเต็มที่แล้ว ซึ่งแก่ที่ชื่อ “คอลลี” ซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยใช้เทคนิคนี้ ซึ่งวิธีการคือ การนำเอาดีเอ็นเอบางส่วนออกมาจากไข่ของสัตว์ตัวเมีย แล้วแทนที่ดีเอ็นเอที่ได้จากสัตว์ต้นแบบ ซึ่งโตเต็มที่แล้ว จากนั้นใช้วิธีกระตุ้น แล้วนำไปฝังไว้เพื่อให้พัฒนาขึ้นมาในสัตว์ที่เป็นแม่ วิธีการนี้ยังไม่มีทดลองในมนุษย์ แต่มีความเป็นไปได้ที่จะสามารถสร้างตัวอ่อนของคนที่เติบโตขึ้นมาเหมือนคนต้นแบบได้

2) การโคลนนิ่งเพื่อการรักษา (Therapeutic cloning) เป็นการโคลนนิ่งแบบเดียวกันกับดีเอ็นเอแต่มีส่วนแตกต่างกันคือ จะไม่มีการปล่อยให้ไข่ที่ถูกแทนที่ดีเอ็นเอ แล้ว เติบโตขึ้นเป็นสัตว์หรือคนเต็มตัว แต่จะใช้ประโยชน์จากการพัฒนาของไข่ที่ถูกแทนที่ดีเอ็นเอและถูกกระตุ้นแล้ว ซึ่งจะเป็นการสร้างสเต็มเซลล์ (Stem cell) หรือเซลล์ต้นกำเนิดขึ้นมา ด้วยการแยกสเต็มเซลล์ออกมาเพื่อพัฒนาเป็นเนื้อเยื่อ หรืออวัยวะหนึ่งอวัยวะใดของคนเต็มรูปแบบ สำหรับนำไปปลูกถ่ายให้กับเจ้าของสเต็มเซลล์ต่อไป ในขณะที่ตัวอ่อนซึ่งถูกแยก สเต็มเซลล์ออกมาแล้วจะถูกทำลาย

ดังนั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวม จะเห็นได้ว่าแม้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีการรายงานจะปรากฏให้เห็นถึงความเสื่อมโทรม หรือการสูญเสียคุณภาพไปเป็นอย่างมากก็ตาม แต่ก็ยังดูเหมือนว่า ปัญหาเหล่านี้ยังไม่ได้ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความวิตกกังวลกันมากนัก ส่วนใหญ่มักจะไปกังวลกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ หรือปัญหาเรื่องปากท้องเสียมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลการศึกษาของ วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์ (2550) ที่ศึกษาความห่วงใยต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของคนกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นคนที่มีการศึกษาโดยเฉลี่ยดีกว่าประชากรในทุกภาค และเป็นกลุ่มคนที่อยู่ใกล้ชิดข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุด แต่ก็พบว่าคนกรุงเทพฯ มีความห่วงใยต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในหลายเรื่อง อาทิ ปัญหาโอโซน ปัญหาสารพิษ หรือปัญหาการสูญเสียความหลากหลายทางพันธุกรรมไม่มากเท่าที่ควร สิ่งเหล่านี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่า การรับรู้ และความเข้าใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของคนไทยอาจจะต้องได้รับการเอาใจใส่ดูแลให้มากขึ้นกว่านี้

5.5 การจัดการสิ่งแวดล้อม

5.5.1 ความหมายของการจัดการสิ่งแวดล้อม ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2550 : 280)

อธิบายว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการจัดการแผนงานหรือกิจกรรมในการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ ความมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยหลักการในการใช้สอยทรัพยากรที่ประหยัด ยืดยาว และก่อให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ หรือพูดสั้น ๆ ได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นกระบวนการดำเนินการอย่างมีระบบในการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้สนองความต้องการของมนุษย์ โดยไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อการมีใช้ในอนาคตตลอดไป

5.5.2 ความเคลื่อนไหวในการจัดการสิ่งแวดล้อมของไทย

ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ล่าสุดเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 ซึ่งให้สิทธิประชาชนทางด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ 5 ประการ คือ (1) สิทธิที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ (2) การคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน (มาตรา 56) (3) การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมรวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระที่ประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบก่อน (4) มีสิทธิฟ้องหน่วยราชการเพื่อให้ปฏิบัติตามบทบัญญัติได้ และ (5) มีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางการปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน

วินัย วีระวัฒนานนท์ (2546) ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมโดยมีประเด็นสำคัญ 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 สิทธิการรักษาและการใช้ สำหรับสิทธิเกี่ยวกับการรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ได้มีการระบุไว้ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 46 นอกจากบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนจะมีสิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ ยังมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน นอกจากนี้ มาตรา 56 ระบุให้บุคคลมีสิทธิในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพออยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อม ที่

จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนและการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

ประการที่ 2 สิทธิการได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งในส่วนสิทธิเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม ได้มีการระบุไว้ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย เช่นเดียว กัน มาตรา 58 ระบุถึงสิทธิของบุคคลที่จะได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะ ในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่นและใน มาตรา 59 ระบุถึงบุคคลย่อมได้รับข้อมูลข่าวสาร คำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยงานดังกล่าวใน มาตรา 58 ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตหรือส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ อื่นใดเกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่นและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว

ประการที่ 3 หน้าที่ของประชาชนในการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน โดยได้ระบุว่า นอกจากบุคคลจะมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร ช่วยเหลือราชการรับการศึกษา อบรม พักพิทักษ์ ปกป้องและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วใน มาตรา 69 ยังระบุ หน้าที่ของบุคคลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติและใน มาตรา 79 รัฐจะต้องส่งเสริมให้ประชาชนในการสงวนบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและส่งเสริมบำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 6 ระบุหน้าที่ของบุคคลในการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือ เจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย

อย่างไรก็ตาม อาจจะได้เห็นว่า บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 นั้น ยังเป็น การกล่าวไว้กว้าง ๆ แต่ผลการศึกษาในเวลาต่อมาได้พบว่า การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนนั้น อาจจะไม่ใช่ข้อมูลทั่ว ๆ ไป หรือเป็นข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงเท่านั้น แต่ควรจะเป็นข้อมูลที่มีความ เชื่อมโยงกันทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบริบททางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและ สิ่งแวดล้อมในภาพกว้าง และเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชน นั้น ๆ ด้วย

อีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญได้แก่ การกำหนดให้มีการทำประชาพิจารณ์ ซึ่งใน รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ก็ได้กำหนดไว้กว้าง ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้ว หากได้มีการกำหนด กระบวนการขั้นตอนในการทำประชาพิจารณ์อย่างละเอียดประณีต เน้นกระบวนการเรียนรู้โดยให้

ประชาชนและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร และเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในขณะเดียวกัน ก็จะทำให้การประชาสัมพันธ์ที่จัดขึ้น มีผลในทางปฏิบัติมีความหมายต่อประชาชนผู้เกี่ยวข้อง และนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของสังคม

วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ (2550 : 181-192) แนวทางในการพัฒนาของการจัดการสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในช่วงระยะเวลา 5 ปี ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย แนวทางการพัฒนาจึงมุ่งให้ความสำคัญกับการปรับกลไกและกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ ให้มีประสิทธิภาพ โดยเน้นระบบการบริหารงานที่โปร่งใสและการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นและชุมชน อนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน มีการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นฟูชายฝั่งและทะเล อนุรักษ์พื้นที่ป่า จัดการทรัพยากรดินที่มีปัญหาและเสื่อมโทรม อนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมเมืองและแหล่งท่องเที่ยว จัดการมลพิษอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการส่งเสริมการผลิตที่สะอาดและการนำกลับมาใช้ใหม่ โดยมีแนวทางการพัฒนาตามลำดับความสำคัญดังนี้

1) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เอื้อต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูและอำนวยประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ สำหรับแนวทางการพัฒนาโดยการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการฯ ดังกล่าวประกอบด้วย การปรับกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีอยู่การพัฒนาการกลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย การสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับแนวทางการปรับกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่นั้น ได้กำหนดให้มีการถ่ายโอนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระดับชุมชน จากหน่วยงานส่วนกลางให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในด้านข้อมูลวิชาการ กฎหมายและแนวทางการจัดการให้พร้อมรับการถ่ายโอน ภารกิจตามกฎหมาย นอกจากนั้นแนวทางการพัฒนาดังกล่าว ยังให้องค์กรสิ่งแวดล้อมระดับชาติมีบทบาทในการกำกับดูแลกลั่นกรองนโยบาย จัดสรรการใช้ทรัพยากรและประสานการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ตลอด จนติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายและรายงานผลต่อสาธารณะ รวมทั้งกำหนดให้มีการแบ่งอำนาจหน้าที่ในการอนุญาตและตรวจสอบออกจากรันให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลซึ่งกันและกัน และเกิดประสิทธิภาพในการจัดการ

นอกจากนั้นแนวทางฯ ดังกล่าวยังได้กำหนดให้มีการสร้างกระบวนการประสานงานและการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ให้เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ โดยกำหนดนโยบาย การจัดสรรทรัพยากร การบริหารและหน้าที่ของหน่วยงานส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นให้ชัดเจน รวมทั้งให้มีการผลักดันให้ประเด็นสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องสำคัญในกระบวนการทางการเมือง ให้มีประชาคมด้านสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับจังหวัดและระดับชุมชนตามศักยภาพและความพร้อม สำหรับเสนอข้อคิดเห็นและประสานงานกับกลไกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อผลักดันให้การอนุรักษ์ ป้องกัน และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ บังเกิดผลในทางปฏิบัติ

ส่วนการพัฒนากลไกและกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น ได้กำหนดให้มีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อสนับสนุนท้องถิ่นและประชาชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คุ้มครองสิทธิชุมชน และให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน รวมทั้งทบทวนกฎหมายป่าไม้ เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล ตลอดจนปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการใช้ที่ดินและการขยายตัวของเมืองให้สอดคล้องสัมพันธ์กันทั้งระบบ ยิ่งไปกว่านั้น แนวทางฯ ดังกล่าวยังได้กำหนดให้มีการเสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานและการทำงานร่วมกัน ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนในท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมให้ความรู้แก่แกนนำชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และริเริ่มในชุมชน พัฒนาระบบรวบรวมและจัดทำข้อมูลระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกัน รวมทั้งให้มีเวทีประชุมคม เพื่อรับฟังความคิดเห็น สร้างกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ พร้อมกับเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและแนวคิดอย่างต่อเนื่อง

สำหรับการสร้างจิตสำนึกให้คนไทยตระหนักถึงความสำคัญ ของการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น แนวทางการพัฒนาได้กำหนดให้มีการสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยสอดแทรกเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ในหลักสูตรศึกษาทุกระดับและทุกระบบ เพื่อปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม รวมทั้งสร้างพฤติกรรมกรบิโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สร้างความตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังได้ให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานนโยบายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ โดยจัดให้มีกลไกทำงานร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันในด้านการค้า การลงทุน ผล

กระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการแข่งขันในเวทีโลก เพื่อเป็นข้อมูลในการเจรจาต่อรอง และประสานความร่วมมือให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศ

มาตรการที่สำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการประการหนึ่ง ได้แก่ การพัฒนาและจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดให้มี การพัฒนาฐานข้อมูลระดับพื้นที่ อาทิ ข้อมูลทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพและพื้นที่ชุ่มน้ำให้เป็นมาตรฐานเดียวกันโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการติดตามตรวจสอบและจัดการทรัพยากร ธรรมชาติได้อย่างทันการณ์ รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการป้องกันและปราบปราม การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างผิดกฎหมาย นอกจากนี้ ยังเน้นให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและมีการติดตามข้อมูลผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสถานะแวดล้อมโลก อาทิ ภาวะเรือนกระจก เพื่อวางแผนเตรียมพร้อมรับปัญหา ด้านอุทกภัย ปัญหาด้านการผลิต ภาคการเกษตรและปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของประเทศให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อความสมดุลของระบบนิเวศและใช้ประโยชน์ในการสนับสนุนเศรษฐกิจฐานราก ของประเทศอย่างยั่งยืน แนวทางการพัฒนาโดยการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์และความสมดุลของระบบนิเวศนั้น จะประกอบไปด้วยมาตรการที่สำคัญ 7 ประการ คือ (1) การคุ้มครองและกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ และมีการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกับสมรรถนะ (2) ฟื้นฟูชายฝั่งและทะเลไทยให้คืนความอุดมสมบูรณ์ (3) อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ (4) สนับสนุนการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม (5) ฟื้นฟูทรัพยากรดินที่มีปัญหาและเสื่อมโทรม (6) ใช้ประโยชน์ทรัพยากรแร่เพื่อสนับสนุนภาคการผลิตโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และ (7) ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด ได้กำหนดให้มีการใช้มาตรการด้านราคา มาตรการบังคับ มาตรการจูงใจ และการสร้างจิตสำนึก พร้อมกับเร่งสำรวจและพัฒนาแหล่งปิโตรเลียมในประเทศ เพื่อลดการนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศ สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาการผลิตพลังงานหมุนเวียนเพื่อใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์

3) อนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ศิลปวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยว ให้เกื้อหนุนต่อคุณภาพชีวิตและเป็นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน มาตรการดังกล่าว มีประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น ได้แก่ (1) การฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งศิลปกรรม โบราณคดีอย่างยั่งยืน (2) การใช้ผังเมืองเป็นกลไกประสานการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ให้เกิดความน่าอยู่และยั่งยืน และ (3) การอนุรักษ์ฟื้นฟู และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย โดยสร้างค่านิยมให้ชุมชน

เกิดความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พัฒนาและสืบทอดวิถีชีวิตของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

4) รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยให้ความสำคัญกับการลดมลพิษ มาตรการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมดังกล่าว มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เมืองและชุมชนมีความน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและลดต้นทุนทางเศรษฐกิจในการป้องกันและแก้ไขผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีประเด็นสำคัญ ๆ ได้แก่ ส่งเสริมการพัฒนาระบบกำจัดของเสีย และการนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ สนับสนุนให้จังหวัดมีศูนย์รวมกำจัดขยะมูลฝอยที่มีระบบครบวงจร พื้นฟูโครงการบำบัดน้ำเสียรวมของชุมชนที่แล้วเสร็จให้ใช้งานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ กำกับ ควบคุม และกำจัดเขตอุตสาหกรรมที่ก่อมลพิษสูงให้อยู่ในพื้นที่กำหนด พัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษควบคู่กับการส่งเสริมกระบวนการผลิตที่สะอาดและเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการมลพิษ

5.6 กฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

ชุมพล ทรงสุนทรวงศ์ (2550 : 334-335) ได้กล่าวว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของไทยมีกระจายอยู่ในหลายหน่วยงาน โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายแม่บท จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2535 รัฐบาลในสมัยนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรีได้ออกกฎหมายพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นกฎหมายหลักในการจัดการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมยังมีอีกหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 เป็นต้น

กฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญมาแล้วหลายฉบับ ฉบับแรก ๆ ไม่ได้มีการกล่าวถึงสิ่งแวดล้อม อาจเป็นเพราะประชากรยังมีจำนวนน้อย ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงมีไม่มาก นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมจึงปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับหลัง ๆ ดังนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่สังเกตเห็นถึงความสำคัญของเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยมีการบัญญัติไว้เป็นแนวนโยบายของรัฐในมาตรา 77 ว่า “รัฐพึงบำรุงรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อมและความงามตามธรรมชาติรวมทั้งป่าไม้ ดินน้ำลำธารและน่านน้ำ” และมาตรา 93 บัญญัติว่า “รัฐพึงบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมให้สะอาด และพึงจัดสิ่งเป็นพิษซึ่งทำลายสุขภาพและอนามัยของประชาชน” รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ได้บัญญัติแนวนโยบายของรัฐในเรื่องของการรักษาสิ่งแวดล้อมไว้ในมาตรา 65 ว่า “รัฐพึงบำรุงรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อม และพึงจัดสิ่งเป็นพิษที่ทำลายสุขภาพอนามัยของประชาชน” รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 บัญญัติไว้ในมาตรา 74 ว่า “รัฐพึงบำรุงรักษาสภาพ

แวดล้อม ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและพึงป้องกันและขจัดมลพิษและวางแผนการใช้ดินและน้ำให้เหมาะสม” ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนซึ่งร่างขึ้นโดยสมาชิกรัฐสภาว่ารัฐธรรมนูญ (สสร.) ที่มาจากตัวแทนประชาชนทั่วประเทศ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีสิทธิในการจัดการบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์ การตรวจสอบและรับทราบข้อมูลการทำงานของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้นำแนวคิดการกระจายอำนาจการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่การปกครองระดับท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ยังได้นำแนวคิดใหม่ ๆ ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมมากำหนดกรอบในการจัดการสิ่งแวดล้อมไทยหลายประการ นับว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่มีบทบัญญัติต่าง ๆ ด้านสิ่งแวดล้อมครอบคลุมมากที่สุดเท่าที่เคยมีมา ดังตัวอย่างบทบัญญัติต่อไปนี้ มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อดำรงอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาตรา 59 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ตามกระบวนการ การรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีความสำคัญต่อประเทศและปวงชนชาวไทยหลายประการ ได้แก่ การให้ความคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่เป็นรูปธรรมมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การกำหนดกลไกสถาบันทางการเมืองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เป็นไปตามวิถีทางการปกครองในรูปแบบของรัฐสภา รวมทั้งการเสริมสร้างสถาบันศาลและองค์กรอิสระอื่นในการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักนิติธรรม โดยเน้นลักษณะคุณค่าและความสำคัญทางด้านคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลอันถือเป็นหลักจรรยาบรรณของอาชีพ วิชาชีพและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 10 สิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียน มาตรา 57 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจาก

หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความ
 คิดเห็นของตนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าว หมวด 4
 หน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา 73 บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและ
 บรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พักภัย ปกป้อง และ
 สืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 8
 แนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาตรา 85 รัฐต้องดำเนินการตาม
 แนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้ (1) กำหนดหลักเกณฑ์การ
 ใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยให้คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
 ทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างมี
 ประสิทธิภาพ และกำหนดมาตรฐานการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับ
 ผลกระทบจากหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินนั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย (2) กระจายการถือครอง
 ที่ดินอย่างเป็นธรรมและดำเนินการให้เกษตรกรกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบ
 เกษตรกรรมอย่างทั่วถึง โดย การปฏิรูปที่ดินหรือวิธีอื่น รวมทั้งจัดหาแหล่งน้ำเพื่อให้เกษตรกรมีน้ำ
 ใช้อย่างพอเพียงและเหมาะสมแก่การเกษตร (3) จัดให้มีการวางผังเมือง พัฒนา และดำเนินการตาม
 ผังเมืองอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
 อย่างยั่งยืน (4) จัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็น
 ระบบและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และ
 ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล (5) ส่งเสริม
 บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัด
 ภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยประชาชน
 ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการ
 ดำเนินงาน

5.7 การจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอเพียง

วรวิมล โรมรัตนพันธ์ (2550 : 392-393) กล่าวว่า โดยพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจ
 พอเพียง ซึ่งประกอบไปด้วยการพึ่งตนเอง การพึ่งพากันเองของคนในชุมชน และการพึ่งพา
 ธรรมชาติ ดูเหมือนจะมีความใกล้เคียงสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคม ดังนั้น หากพิจารณาให้
 ลึกซึ้ง จะเห็นได้ว่า การพึ่งพากันเอง ก็คือการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในชุมชน
 รวมทั้งการพึ่งพาและเกื้อกูลธรรมชาติ ที่เป็นไปอย่างสมดุล ยึดทางสายกลาง มีความพอเพียงและ
 ความพอดี สิ่งเหล่านี้เป็นทั้งวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่จะก่อให้เกิดสันติสุข และ

ความยั่งยืน ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้มนุษย์สามารถดำเนินวิถีชีวิตร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน ซึ่งทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นไปได้ด้วยดี และมีความยั่งยืน จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความเป็นไปได้ภายใต้ระบบคิดของความเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้เกิดความสมดุล ทำให้เกิดการแบ่งปัน และทำให้เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึงระหว่างสมาชิกในชุมชน และในที่สุดสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดพลังของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเองอย่างยั่งยืน ดังนั้น แนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่มีผลต่อระบบคิดในกระบวนการทุนทางสังคม ที่จะช่วยให้การจัดการสิ่งแวดล้อมประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

โดยแท้จริงแล้วปัญหาสิ่งแวดล้อมในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นในระดับท้องถิ่นเอง ในระดับ ประเทศ ระดับภูมิภาค หรือในระดับโลก รากเหง้าของปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เริ่มมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีขนาดเล็ก ดังนั้น หากการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น สามารถกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อระดับภูมิภาคหรือในระดับโลกบางปัญหาอาจลดความรุนแรงลง ดังนั้น การมุ่งส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ นอกจากนี้ หากหน่วยงานในระดับสูง อาทิ รัฐบาลท้องถิ่น หรือรัฐบาลระดับชาติได้มองเห็นความสำคัญของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยให้การสนับสนุนทางด้านกฎหมายหรือน้อยก็ไม่ใช่การออกกฎหมายหรือการบังคับใช้กฎหมายมีผลกระทบต่อการทำงานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งลักษณะเช่นนี้ จะเป็นการเสริมให้การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งในขณะเดียวกัน ลักษณะดังกล่าวก็จะช่วยเสริมทำให้การใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้นเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า การส่งเสริมให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม หรือการใช้กฎหมายอย่างประสานสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อม จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่มีผลต่อระบบคิดในกระบวนการทุนทางสังคมที่จะทำให้ประชาชนสามารถใช้ภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเองได้ ทำให้ประชาชนมีความสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมเกิดผลดีมากขึ้น

5.8 ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000

ในยุคที่สังคมโลกกำลังให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเกิดมลพิษต่าง ๆ ไม่ว่าจะทางดิน น้ำ อากาศ มลพิษ และของเสียอันตราย ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างมาก ผลกระทบนี้เกิดขึ้นกับทุกประเทศในโลก จึงเป็นเหตุให้เกิดแรงผลักดันให้องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐาน หรือ ISO (International Organization for

Standardization) จัดทำอนุกรมมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม “ISO 14000 Series” ขึ้น
 ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2550 : 282-285) ได้สรุปไว้ดังนี้

ISO 14000 เป็นชุดของมาตรฐานที่ประกอบไปด้วยมาตรฐานหลายเล่ม เริ่มตั้งแต่
 หมายเลข 14001 จนถึง 14100 (ปัจจุบัน ISO กำหนดเลขสำหรับมาตรฐานนี้ไว้ 100 หมายเลข) โดย
 แต่ละเล่มเป็นเรื่องของมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น

ISO 14000 เป็นอนุกรมหรือชุดมาตรฐานสากลว่าด้วยการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ทั่วโลกยอมรับและมีการนำมาตรฐานมาปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง การดำเนินกิจกรรมตามระบบ ISO
 14000 ขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้ประกอบการ ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานการปฏิบัติตามกฎ
 ข้อบังคับต่าง ๆ ดังนี้

1) ISO 14001 Environmental Management Systems Specification with Guidance
 for Use หรือที่เรียกและเข้าใจกันว่าเป็นมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นมาตรฐานที่
 สามารถยื่นขอรับการรับรองได้ มาตรฐานนี้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับข้อกำหนดของระบบการ
 จัดการสิ่งแวดล้อมที่องค์กรใด ๆ หากเป็นผู้ผลิตสินค้าหรือการบริการ จะต้องปฏิบัติตามในการ
 จัดทำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยข้อกำหนดนโยบายการวางแผนการปฏิบัติตาม
 แผนการตรวจสอบและการทบทวนปรับปรุงระบบเพื่อให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2) ISO 14004 Environmental Management Systems Guideline on Principles,
 Systems and Supporting Techniques มาตรฐานนี้เป็นส่วนขยายความของ ISO 14001 โดยจะ
 แนะนำว่าจะมีแนวทางการปฏิบัติอย่างไรให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามข้อกำหนดของ ISO 14001

3) ISO 14010 Guideline for Environmental Auditing General Principles
 มาตรฐานนี้กำหนดหลักการทั่วไปในการตรวจประเมินด้านสิ่งแวดล้อมทุกประเภท มีวัตถุประสงค์
 ให้องค์กรผู้ถูกประเมิน ผู้ประเมิน และองค์กรผู้รับประเมินมีความเข้าใจตรงกันในหลักการ (การ
 ตรวจสอบสิ่งแวดล้อม)

4) ISO 14011 Guideline for Environmental Auditing Audit Procedures Auditing
 of Environmental Management Systems มาตรฐานนี้กำหนดวิธีการตรวจประเมินระบบการจัดการ
 สิ่งแวดล้อมขององค์กร ว่าเป็นไปตามข้อกำหนดของมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO
 14001) หรือไม่

5) ISO 14021 Guideline for Environmental Auditing Qualification Criteria for
 Environmental Auditors มาตรฐานนี้กำหนดเกณฑ์คุณสมบัติของผู้ตรวจประเมิน และหัวหน้าคณะ
 ผู้ตรวจประเมิน โดยใช้ได้กับผู้ตรวจประเมินภายใน (Internal Auditor) และผู้ตรวจประเมินภายนอก
 (External Auditor)

มาตรฐาน ISO 14000 ไม่ใช่ข้อกำหนดทางวิชาการ แต่เป็นการเสนอให้มีการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบ ในองค์กรทุกประเภทและทุกขนาดด้วยความสมัครใจ โดยเน้นให้มีความมุ่งมั่นในการจัดการสิ่งแวดล้อมจากผู้บริหารระดับสูงขององค์กร และให้มีขั้นตอนในการตรวจประเมินผล เพื่อปรับปรุงระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ โดยให้มี การจัดทำขั้นตอนเก็บข้อมูล และเปิดช่องการสื่อสารข้อมูลของระบบการจัดการทั้งภายในและภายนอกองค์กร และสามารถปรับปรุงให้เข้ากับความต้องการตามกฎหมาย และข้อกำหนดของท้องถิ่นได้ด้วย โดยที่มาตรฐาน ISO 14001 เป็นมาตรฐานที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นข้อกำหนด (Specifications) ที่จำเป็นต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้ได้รับการรับรองมาตรฐาน ส่วน ISO อื่น ๆ เป็นเพียงข้อเสนอแนะ (Guidelines) เท่านั้น ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามก็ได้ แต่เสนอไว้ให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ได้ผลตามจุดมุ่งหมาย

6. แนวคิดเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

เพื่อลดปัญหาความเสื่อมโทรม และการร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินการที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานมาจากเรื่องต่าง ๆ ซึ่ง ชัชพล ทรงสุนทรวงษ์ (2550 : 281-282) ได้สรุปไว้ดังต่อไปนี้

1) การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ เนื่องจากปัญหาและสาเหตุของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นขณะนี้ มีพื้นฐานมาจากการที่มนุษย์ไม่เคารพในระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ มักมีการหลีกเลี่ยงหรือ ใช้ช่องว่างของกฎหมายหาประโยชน์เข้าตนให้มากที่สุด และระเบียบกฎเกณฑ์ทั้งหลายก็ควรมีการปรับปรุงให้มีความเหมาะสมกับสภาพของทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภท และผู้ทำหน้าที่ดูแล บังคับใช้กฎหมายต้องปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์อย่างเข้มงวด

2) การใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูง ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควรจะนำเครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูงมาใช้ เพื่อลดปัญหาการสิ้นเปลืองของทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการลดปัญหามลพิษที่จะเกิดขึ้น เช่น มีการติดตั้งอุปกรณ์ที่มีลักษณะเป็นรูเล็ก ๆ หลายรูไว้ที่หัวก๊อกน้ำ ทำให้เสมือนมีอากาศเข้าไปผสมกับน้ำแล้วไหลออกมาโดยที่ผู้ใช้น้ำไม่รู้สึกรว่าน้ำไหลออกมาน้อยลง การใช้หลอดไฟฟ้าที่ประหยัดไฟ การใช้ตู้เย็นและเครื่องปรับอากาศที่ประหยัดไฟฟ้า (เบอร์ 5)

3) การสร้างระเบียบวินัย อาจเริ่มจากการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรม เพื่อช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในสถานศึกษาและองค์กรต่างๆการรวมกลุ่มในรูปแบบดังกล่าวถือว่าเป็นจุดเริ่มต้น

ในการสร้างระเบียบวินัยเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และส่งเสริมให้ผู้อื่นมีระเบียบวินัยในการบริโภคทรัพยากรมากยิ่งขึ้น

4) การให้การศึกษา เป็นกระบวนการที่ทำให้คนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และจัดการสิ่งแวดล้อม อาจมีการเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อมวลชน เพื่อให้เกิดการแพร่กระจายของข่าวสาร และเป็นการกระตุ้นประชาชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

นอกจากนี้ วรรณิ โรมรันตันพันธ์ (2550 : 356-383) ได้เสนอแนวคิดสำคัญ ๆ คือ (1) แนวคิด ของบราวน์ Brown และคณะ ซึ่งได้เสนอถึงความสมดุลระหว่างการจำกัดความต้องการของมนุษย์ ในการใช้ธรรมชาติและเครื่องมือหรือศักยภาพในการผลิตได้ของธรรมชาติ (2) แนวความคิดของบาเบียร์ Barbier ที่ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนของระบบความสัมพันธ์ระหว่างระบบ 3 ระบบ อันได้แก่ ระบบทางชีววิทยา ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม (3) แนวคิดของพระธรรมปิฎกที่นำเสนอการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน อันเนื่องมาจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี (4) แนวคิดเกี่ยวกับความชอบธรรม ที่พูดถึงเครื่องมือของจิตสำนึก กับการเข้าไปแทรกแซงกระบวนการทางนิเวศของสิ่งแวดล้อม และ (5) แนวคิดด้านสิทธิชุมชน เป็นการพูดถึงการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม

1) แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้ชี้ให้เห็นภาวะที่เป็นวิกฤติ ซึ่งอาจจะนำไปสู่การล่มสลายของสังคมได้ จากบทเรียนในอดีต ทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้น

(1) แนวคิดของบราวน์ และคณะ (Brown and Others) ได้กล่าวถึงเสนอแนวความคิดและแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืนไว้ ดังนี้ มีความต่อเนื่องของเผ่าพันธุ์มนุษย์บนโลก โดยมีการให้ดำเนินชีวิตใหม่ และผู้ที่เกิดใหม่สามารถอยู่รอดเติบโตมีลูกหลานสืบเนื่องไปในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย สามารถรักษาปริมาณสำรอง (Stock) ของทรัพยากรทางชีวภาพและสามารถให้ผลผลิตทางการเกษตรได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน มีจำนวนประชากรคงที่สามารถจำกัดการเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นการพัฒนาในระดับจุลภาพ (Small Scale) และในรูปของการพึ่งตนเองได้และสามารถรักษาระบบนิเวศและสภาพของสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่า บราวน์และคณะชี้ให้เห็นในส่วนของความต้องการของมนุษย์ (Demand) ได้แก่ ความต้องการทรัพยากรเพื่อการยังชีพและการสืบทอดเผ่าพันธุ์มนุษย์ แต่เป็นความต้องการที่มีขอบเขตจำกัด คือ ประชากรมนุษย์จะต้องไม่มากเกินไป รวมทั้งความต้องการของมนุษย์เองก็จะต้องไม่มากเกินไปจนเกินความจำเป็น (จำกัดความเติบโตทางเศรษฐกิจ) ในขณะที่เดียวกันยัง

ชี้ให้เห็นถึงส่วนของการนำเสนอ (Supply) หรือผลผลิต โดยกล่าวถึงจำนวนทรัพยากรที่มีอยู่ควรจะเพียงพอและยั่งยืน ซึ่งแสดงถึงความสมดุลระหว่างความสามารถผลิตได้กับประมาณความต้องการเพื่อการบริโภคของมนุษย์ที่ไม่ทำลายระบบนิเวศ นอกจากนี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทท้องถิ่นในระดับจุลภาค (Small Scale) ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่พึ่งตนเองได้ และนำไปสู่ความยั่งยืนที่แท้จริง อาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของบราวน์และคณะ ได้เน้นให้เริ่มที่ตัวมนุษย์เป็นเบื้องต้น โดยมนุษย์จะต้องจำกัดตัวเองทั้งในแง่ของจำนวนสมาชิกมนุษย์ และระบบความคิดที่จะนำไปสู่ความต้องการการบริโภคทรัพยากรที่ไม่เกินความจำเป็น

(2) แนวคิดของบาเบียร์ Barbier ขณะเดียวกัน บาเบียร์ได้เสนอว่า การพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืนเป็นรูปแบบการพัฒนาที่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของระบบ 3 ระบบด้วยกัน คือ ระบบทางชีววิทยา ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม โดยที่แต่ละระบบสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายของตนเองได้

เป้าหมายของระบบทางชีววิทยา คือ “การนำไปสู่ความหลากหลายทางพันธุกรรม ความสามารถในการกลับคืนสู่สมดุลในกรณีที่ถูกรบกวน หรือถูกใช้ไป และความสามารถในการให้ผลผลิตทางชีวภาพ

เป้าหมายของระบบเศรษฐกิจ คือ การนำไปสู่การได้รับความต้องการขึ้นพื้นฐานอย่างเพียงพอ ส่งเสริมให้เกิดการเท่าเทียมกัน โดยมีสินค้าและบริการเพิ่มขึ้น

เป้าหมายของระบบสังคม คือ การนำไปสู่ความหลากหลายในวัฒนธรรม มีสถาบันทางสังคมที่ยั่งยืนยาวนาน มีความเป็นธรรมทางสังคม และมีส่วนร่วมจากผู้คนต่าง ๆ ในสังคม

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของบาเบียร์ ได้สะท้อนให้เห็นว่า ระบบที่จะทำให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืนได้จะต้องเริ่มจากระบบชีวภาพ ซึ่งเป็นระบบที่ธรรมชาติสร้างขึ้น แนวคิดนี้ได้กล่าวถึงความหลากหลายทางพันธุกรรม และความสมดุลของระบบนิเวศ และความสามารถในการให้ผลผลิตทางชีวภาพแก่มนุษย์ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ที่เป็นไปอย่างมีดุลยภาพระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ยังสามารถได้ผลผลิตจากธรรมชาติมาใช้ เพื่อการยังชีพได้อย่างเพียงพอ โดยระบบธรรมชาติดังกล่าวสามารถดำรงต่อไปได้ ก็แสดงให้เห็นว่า ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปอย่างมีดุลยภาพและมีความยั่งยืน

(3) แนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) สำหรับความสำคัญของมนุษย์ที่มีต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนนั้น พระธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า ในฐานะเป็นมนุษย์ เป็นหลักการที่ควรให้ความสำคัญสูงสุด โดยมุ่งให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุนอื่น เพื่อช่วยให้มนุษย์แต่ละชีวิตเจริญงอกงามเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีชีวิตที่ดั่งงามสมบูรณ์ มนุษย์ที่ได้มีการ

พัฒนาในฐานะนี้จะเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ดีที่สุด ที่จะช่วยให้ระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยมนุษย์ต้องมีระบบคิดที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ถูกต้อง มนุษย์ต้องใช้ปัญญาทั้งเพื่อการผลิตและในขั้นตอนของการใช้เทคโนโลยีควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อให้เทคโนโลยีได้ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ต่อตัวมนุษย์ ระบบสังคม และระบบธรรมชาติอย่างสอดคล้องลงตัว เกี่ยวกับความสำคัญของเทคโนโลยีกับการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ดังนี้ การประดิษฐ์ การผลิต การใช้เทคโนโลยี เพื่อแก้ปัญหา และอนุรักษ์ธรรมชาติโดยตรงมีมากมายหลายอย่าง เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยี ที่ประหยัดพลังงาน หรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพในการผลิตสูง โดยมีของเสียน้อย เทคโนโลยีเพื่อกำจัดของเสีย เช่น เครื่องกำจัดน้ำเสีย เครื่องกำจัดขยะเทคโนโลยีที่เอาของเสียมาผลิตเวียโนใช้ประโยชน์ใหม่ เป็นต้น ตลอดจน การวางมาตรการบังคับควบคุม และมาตรการทางภาษี เป็นต้น ปฏิบัติการในเรื่องนี้มีความซับซ้อน ในบางสังคมได้ผลน้อย ซึ่งนอกจากเป็นเพราะปัญหาด้านเทคโนโลยีเองแล้ว ยังโยงไปถึงความบกพร่องในการพัฒนาคน และความย่อหย่อน ความรู้ประสิทธิภาพ หรือความเสื่อมโทรมในระบบการต่าง ๆ ของสังคม เช่น สังคมไทยเราเองขาดภูมิหลังในการสร้างสรรค์ผลิตเทคโนโลยี และแม้จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังไม่ก้าวสู่ความเป็นผู้ผลิต การที่เริ่มต้นโดยพบกับเทคโนโลยีสำเร็จรูปและเป็นเทคโนโลยีประเภทบริโภคร่วมกับทั้งตนเองสัมพันธ์กับเทคโนโลยีในฐานะผู้บริโภค เทคโนโลยีจึงมีความหมายหนักไปด้านเดียว ในแง่เป็นเครื่องเสริมความสะดวกสบายบำรุงบำเรอ ความสัมพันธ์แบบนี้ไม่เอื้อต่อการพัฒนาคน แต่จะสร้างความโน้มเอียงที่เป็นปัญหาอย่างน้อย 2 ประการ คือ ส่งเสริมค่านิยมบริโภค ชอบฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย และเสริมข้านิสัยเห็นแก่ความสะดวกสบาย ชอบแต่งานที่ง่าย อ่อนแอไม่สู้สิ่งยาก

เนื่องจากมนุษย์ใช้เทคโนโลยี เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก ทำงานแทนมนุษย์ได้มากมาย ถ้ามนุษย์ใช้มันด้วยสติและมีโยนิโสมนสิการ (กระบวนการคิดอย่างแยบยล) โดยปฏิบัติอย่างถูกต้อง เทคโนโลยี ก็เป็นปัจจัยที่เกื้อกูลยิ่งทั้งในการพัฒนาตัวมนุษย์เอง และการนำการพัฒนาที่ยั่งยืน ไปสู่จุดหมาย แต่ถ้ามนุษย์ลืมหัดผลิตเพลินไปโดยใช้แต่เทคโนโลยีทำงานให้ และเสพสุขโดยใช้เทคโนโลยีบำรุงบำเรอ มนุษย์จะโน้มเอียงไปในทางที่จะพึงพาและตกเป็นทาสของเทคโนโลยี คือ ขาดเทคโนโลยีแล้วทำงานไม่ได้ ดำเนินชีวิตให้ได้ผลดีไม่ได้ และมีความสุขไม่ได้ผลก็จะกลายเป็นว่า เทคโนโลยี นำมาซึ่งความเสื่อมแก่มนุษย์ มนุษย์จึงต้องใช้อย่างไม่ประมาท และให้ความเจริญของเทคโนโลยี เคียงคู่กันไปกับการพัฒนาตนเองไม่ใช่เทคโนโลยีเจริญแต่มนุษย์เสื่อมลง และมนุษย์เป็นทาสของเทคโนโลยี แทนที่จะเป็นเจ้านายใช้เทคโนโลยี การใช้การเสพการบริโภค

เทคโนโลยีมี 2 แบบ คือ เสพด้วยคัมภีร์ โดยหลงคิดในคุณค่าเทียมหรือคุณค่าฉาบทา กับการใช้ด้วยปัญญาเพื่อคุณค่าแท้ของมัน เมื่อใดมนุษย์หลงจมอยู่ในวิถีของคัมภีร์ การพัฒนามนุษย์และกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งหมดก็จะล้มเหลว

2) แนวคิดเกี่ยวกับความชอบธรรม โดยปกติธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มักจะเป็นผู้ถูกกระทำเสมอ แต่ในอดีต มนุษย์มักจะกระทำกับธรรมชาติด้วยความเมตตา เคารพยกย่อง และด้วยคุณธรรมที่มนุษย์ในอดีตมีอยู่ ทำให้มนุษย์มีความสำนึกต่อความผิดที่ตนเองได้กระทำกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ในปัจจุบันจิตสำนึกและคุณธรรมดังกล่าวของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ลดน้อยและหมดไป ทำให้มนุษย์กระทำกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างขาดจิตสำนึกที่ถูกต้อง โดยที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกกระทำไม่สามารถเรียกร้องขอความเป็นธรรมเพื่อตนเองได้ ดังนั้น การที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างยั่งยืนได้นั้น เป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องให้มนุษย์มีจิตสำนึกใหม่ที่ถูกตั้ง ซึ่งมีผู้ได้กำหนดเป็นข้อเรียกร้องพื้นฐานทางนิเวศวิทยาเอาไว้ 4 ประการ คือ

- (1) หลีกเลี่ยงความสัมพันธ์และพึ่งพากันโดยส่วนรวม
- (2) หลีกเลี่ยงการคงอยู่ของสสาร
- (3) ธรรมชาติย่อมเป็นฝ่ายถูกเสมอ
- (4) ไม่มีอะไรที่ได้มาเปล่า โดยไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทน

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การเกิดจิตสำนึกใหม่เพื่อไม่ให้มนุษย์เข้าไปแทรกแซงกระบวนการทางนิเวศวิทยาของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถือเป็นขั้นตอนพื้นฐานในกระบวนการเกิดทุนทางสังคม รวมทั้งการคำนึงถึงมูลค่าและคุณค่าของการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น จากเดิมที่เคยคิดว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถได้มาเปล่า โดยไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนอะไรเลยสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเป็นไปบนพื้นฐานของคุณธรรมมากขึ้น และช่วยให้ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว มีความชอบธรรมมากขึ้น

3) แนวคิดด้านสิทธิชุมชน แนวคิดด้านนี้มีความเชื่อว่า การที่จะรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่จำเป็นต้องให้ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้เข้ามาดูแล ดังมีผู้ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าเราต้องการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม เราคงต้องพึ่งพาและร่วมมือกับชาวบ้านในการทำงาน เพราะจากประสบการณ์ที่ผ่านมาได้ข้อสรุปร่วมกันว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่อาจรับภาระหน้าที่นี้สมบูรณ์ได้แต่เพียงผู้เดียว แต่ชาวบ้านจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมได้อย่างจริงจังก็ต่อเมื่อพวกเขามีสิทธิโดยชอบธรรมตามกฎหมาย ในการบริหารจัดการและ ใช้สอยทรัพยากรนั้น ชาวบ้านโดยทั่วไปจะมีภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของเขาอยู่แล้ว แต่สิ่งที่เขายังขาดคือ สิทธิเหนือทรัพยากรนั้น

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น มีรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนในกรณีของการรักษาป่าไม้ในประเทศไทย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยกรมป่าไม้มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าไม้ที่จะต้องดูแล จึงจะเห็นได้ว่า จำนวนพื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลาทั้ง ๆ ที่มีกฎหมายห้ามการตัดไม้ทำลายป่าในเขตหวงห้ามและมีหน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐคอยดูแลอยู่

จากปรากฏการณ์และข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งก็รวมทั้งประเทศไทยด้วย พบว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาตินั้น รัฐจะเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและดำเนินการ โดยขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งทำให้ผลประโยชน์ที่ได้จากการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชาติตกอยู่กับคนกลุ่มน้อยที่เป็นนายทุนหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง ในขณะที่ประชาชนในท้องถิ่นที่เคยใช้ทรัพยากรธรรมชาติทำมาหากินมาหลายชั่วอายุคน กลับถูกเพิกถอนหรือต้องสูญเสียสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ไม่ว่าจะเป็นที่ดินทำกิน ป่าชุมชนซึ่งเป็นป่าสาธารณะ และชายฝั่งทะเล ทั้งหมดที่เกิดจากความผิดพลาดในการกำหนดนโยบายแบบ “บนลงล่าง” หรือแบบ “Top down” ที่มีการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง

ปัจจุบัน แนวคิดว่าด้วยสิทธิชุมชนได้รับความนิยมน้อยลงแพร่หลายในประเทศต่าง ๆ และในประเทศไทยก็ได้มีการระบุไว้ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญมาตรา 46 ซึ่งระบุว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” และจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายของชาติ ได้ทำให้เกิดการกระจายอำนาจในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่ท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งเรื่องนี้อาจเป็นเรื่องใหม่สำหรับประชาชน ดังนั้น การให้ข้อมูลข่าวสารและความรู้แก่ประชาชนให้มีความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น ก็จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและประชาชนในการดูแลสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมต่อไป

สำหรับมาตรการในการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น ควรครอบคลุมมิติทางด้านกฎหมาย ทุนสถาบัน และด้านเทคนิค โดยมีหลักพื้นฐาน ดังนี้ สนับสนุนและป้องกันภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น สนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาโดยชาวบ้าน และสนับสนุนสถาบันของชุมชน ซึ่งคาดว่าประโยชน์ที่ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับจากการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนท้องถิ่นเองนั้น ซึ่งน่าจะได้แก่ ประการแรก ชาวบ้านได้มีโอกาสคิดและวางแผนจัดการชุมชนของตนเอง ให้คงอยู่และพอเพียงกับการดำรงชีพ อีกทั้งยังส่งต่อไปถึงลูกหลาน ประการที่สอง ชาวบ้านมีโอกาสปลูกและพัฒนาพันธุ์พืชของตนเอง

เป็นการพัฒนาเชิงวิจัยโดยชาวบ้านเองและประการสุดท้ายประชาชนในชนบทเป็นสมาชิกส่วนมากของประเทศ การพัฒนาที่จะทำให้ชุมชน ท้องถิ่นมีผลผลิตเพียงพอ จะช่วยแก้ไขปัญหาคความยากจน อันเป็นปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติได้ จะเห็นได้ว่า แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยแนวคิดสิทธิชุมชนนั้น เป็นการมุ่งการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับสถาบันของชุมชนเอง ให้ความสำคัญกับการค้นคว้าเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ รวมทั้งการนำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด

4) แนวคิดเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนด้านสิ่งแวดล้อม สำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน ได้นั้นจำเป็นต้องมีการปรับกระบวนการทัศนใหม่ในการทำงาน โดยจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงระบบคิดและแนวทางปฏิบัติในทุกระดับเกี่ยวกับเรื่องนี้ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2543) ได้เสนอว่า ในปัจจุบันเรามีสำนักงาน สิ่งแวดล้อมแห่งชาติมี พ.ร.บ. ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมมีการประกาศปีแห่งการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และมีการให้ความสำคัญมากขึ้นแก่สิ่งแวดล้อมจากองค์การหน่วยงานต่าง ๆ แต่สิ่งเหล่านี้ไม่อาจเปลี่ยนทิศทางการ พัฒนาขึ้นพื้นฐานได้ เมื่อกลุ่มผู้วางแผนทิศทางการพัฒนายังคงเดินหนทางของยุทธศาสตร์แบบเก่า ๆ ค่านิยมที่เน้นเรื่องวัตถุและอรรถประโยชน์ยังคงดำรงต่อไป และมีแนวโน้มครอบงำสังคมไทยมากขึ้น ถ้าเรามีความปรารถนาที่จะแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมวิกฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง เราต้องดำเนินการให้มีการเปลี่ยนแปลงหลายระดับด้วยกัน คือ

- (1) ทางด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ
- (2) ทางด้านนโยบายสิ่งแวดล้อมของกลุ่มธุรกิจและอุตสาหกรรม
- (3) ทางด้านขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม เพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ซึ่งทั้งสามเรื่องเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับระบบคิดและ โลกทัศน์ของเราทั้งสิ้น ถ้าเราไม่เปลี่ยนแปลงระบบคิดหรือปรัชญา เราไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้น

ในสังคมพหุภาค มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันแน่นแฟ้น ทั้งนี้เพราะมีปัจจัยหลายอย่างสนับสนุนให้เกิดภาวะเช่นนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อทางศาสนา รวมทั้งกลไกการควบคุมทางวัฒนธรรมและสังคม มีส่วนช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในสภาพเช่นนี้ คำว่าจิตสำนึกหรือความตื่นตัวเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ไม่ค่อยจะมีความหมายเพราะการกระทำทุกอย่าง “เป็นไปตามธรรมชาติ” อยู่แล้วในสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลง ไปสู่ทุนนิยมมากขึ้นจิตวิญญาณ ความเชื่อทางศาสนา รวมทั้งกลไกการควบคุมทางวัฒนธรรมและสังคม ได้เสื่อมพลังอำนาจลงไปมากขึ้นทุกที มนุษย์สมัยใหม่ไม่สามารถหวนกลับ

ไปสู่สังคมบุพกาลได้อีกแล้ว เราจึงมีทางเลือกอยู่ทางเดียวเท่านั้นที่จะสร้างความสัมพันธ์ใหม่ให้กับมนุษย์และชนชาตินั้นคือ ต้องมีการสร้าง “จิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม” ขึ้นมา หมายความว่าต้องมีกระบวนการที่จะทำให้มนุษย์สามารถรับรู้ เรียนรู้เข้าใจ และตื่นตัวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเขากับต่อโลกธรรมชาติ และตื่นตัวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเขากับต่อโลกธรรมชาติ จิตสำนึกแบบนี้จะช่วยสอนให้มนุษย์เริ่มมีความเข้าใจที่จะดำรงชีวิตในวิถีทางที่สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างยั่งยืนยาวนานการนำแนวคิด “การพัฒนาแนวนิเวศ” ให้เป็นจริงขึ้นมาจะต้องเกิดขึ้น ในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวที่มาจากระดับรากหญ้าอย่างกว้างขวาง และจะต้องมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย การทำให้ทุกคนตื่นตัวขึ้นและใช้พลังศักยภาพของตนเอง สร้างความสุขสมบูรณ์ให้แก่ท้องถิ่นพร้อม ๆ กับอนุรักษ์ธรรมชาติไปในเวลาเดียวกันน่าจะเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการเคลื่อนไหว ทางสิ่งแวดล้อม

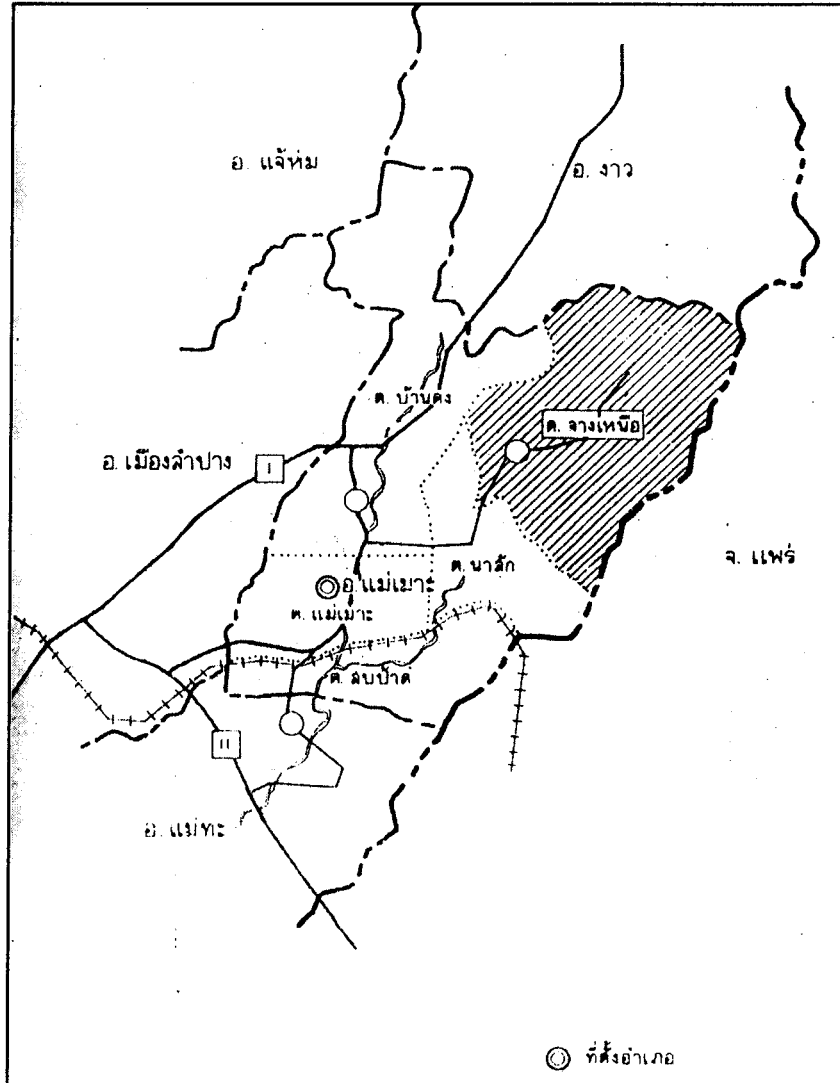
7. สภาพโดยทั่วไปของกรณีศึกษา : อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

อำเภอแม่เมาะ (2552 : ออนไลน์) มีประวัติเบื้องต้นเป็นตำนานเล่าว่า มีภิกษุรูปหนึ่ง รุดศัปรดสัตว์ผ่านมาในเขตนี้ได้พบแต่ความกันดารแห้งแล้งมาตลอดทาง วันหนึ่งได้ศึกษาจากราพบแม่น้ำสายหนึ่ง สะอาด มีดินไม้ให้ความร่มรื่นชุ่มชื้นดี จึงได้กล่าวกับราษฎรแถบนี้ว่า แม่น้ำสายนี้เหมาะที่จะพักอาศัยเพราะมีความร่มเย็น นับแต่นั้นมาราษฎรแถบนี้จึงเรียกขานแม่น้ำสายนั้นว่า "น้ำแม่เหมาะ" แล้วจึงเรียกเพี้ยนเป็น "น้ำแม่เมาะ" จนถึงปัจจุบัน รวมตัวกันเป็นหมู่บ้านเก่าแก่เป็นเวลานานนับพันปี ดังนั้นราษฎรที่อำเภอแม่เมาะนี้จึงมีคนพื้นเมือง (คนเมือง) คนพื้นเมืองผสมพม่า คนพื้นเมืองผสมเงี้ยว (ไทยใหญ่) แต่โดยสภาพทั่วไปแล้วเป็นคนพื้นเมืองแทบทั้งสิ้น

อำเภอแม่เมาะ เดิมทีขึ้นการปกครองกับอำเภอเมืองลำปาง ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2515 อำเภอเมืองลำปาง กรมการจังหวัดและสภาจังหวัดลำปาง ได้พิจารณาเห็นว่า พื้นที่ของตำบลบ้านดง ตำบลนาสัก และตำบลจางเหนือ เป็นท้องที่ที่ทรกัันดารเห็นสมควรจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอ จึงนำเรื่องเสนอต่อกระทรวงมหาดไทย พิจารณาและยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอ เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ.2519 ที่ว่าการกิ่งอำเภอแม่เมาะก่อสร้างแล้วเสร็จ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2521 ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2523 ได้แบ่งตำบลบ้านดงออก ตั้งเป็นตำบลแม่เมาะเพิ่มขึ้นอีก 1 ตำบล ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2524

เมื่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และจำนวนราษฎรของกิ่งอำเภอแม่เมาะมีการเพิ่มขึ้น จนสามารถยกฐานะเป็นอำเภอได้ กระทรวงมหาดไทย จึงได้เสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณายกฐานะกิ่งอำเภอแม่เมาะ โดยได้ตราพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งและประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ

เล่มที่ 96 ตอนที่ 101 ลงวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2527 กิ่งอำเภอแม่เมาะ จึงเป็น “อำเภอแม่เมาะ” ตั้งแต่วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา

ภาพที่ 2.1 แผนที่ตั้งอำเภอแม่เมาะ

ที่มา : ศูนย์ราชการอำเภอแม่เมาะ เอกสารอัครำเนา (ม.ป.ป.)

7.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอแม่เมาะ อยู่ในจังหวัดลำปาง ห่างจากศาลากลางประมาณ 21 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 855.044 ตารางกิโลเมตร (533,987.50 ไร่) อาศัยการที่ว่าการอำเภอแม่เมาะ ตั้งอยู่ที่ศูนย์ราชการอำเภอแม่เมาะ ถนนลำปาง-แม่เมาะ บริเวณกิโลเมตรที่ 11-12 หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เมาะ โดยที่อาณาเขตติดต่ออำเภออื่นดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอางว อำเภอแจ้ห่ม และอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอลอง จังหวัดแพร่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

การปกครอง อำเภอแม่เมาะประกอบด้วย 5 ตำบล 32 หมู่บ้าน

1. ตำบลแม่เมาะ มี 8 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านห้วยเป็ด	หมู่ที่ 5 บ้านปงชัย
หมู่ที่ 2 บ้านเวียงสุวรรณค์	หมู่ที่ 6 บ้านห้วยคิง
หมู่ที่ 3 บ้านหางสูง	หมู่ที่ 7 บ้านใหม่หน้าเขม
หมู่ที่ 4 บ้านแม่เมาะสถานี	หมู่ที่ 8 บ้านใหม่เมาะหลวง

2. ตำบลนาสัก มี 7 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านแม่จาง	หมู่ที่ 5 บ้านใหม่รัตนโกสินทร์
หมู่ที่ 2 บ้านปางปวย	หมู่ที่ 6 บ้านสบจาง
หมู่ที่ 3 บ้านวังน้ำตอง	หมู่ที่ 7 บ้านแม่หลวง
หมู่ที่ 4 บ้านนาสัก	

3. ตำบลบ้านดง มี 7 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านหัวฝาย	หมู่ที่ 5 บ้านกลาง
หมู่ที่ 2 บ้านดง	หมู่ที่ 6 บ้านแม่สำน
หมู่ที่ 3 บ้านท่าสี่	หมู่ที่ 7 บ้านสวนป่าแม่เมาะ
หมู่ที่ 4 บ้านจำปุย	

4. ตำบลจางเหนือ มี 5 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านปงแท่น	หมู่ที่ 4 บ้านทาน
หมู่ที่ 2 บ้านนาแซ่	หมู่ที่ 5 บ้านวังตม
หมู่ที่ 3 บ้านกอรวก	

5. ตำบลสบป่าด มี 5 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านสบป่าด	หมู่ที่ 4 บ้านสบเมาะ
หมู่ที่ 2 บ้านสบเต็น	หมู่ที่ 5 บ้านห้วยรากไม้
หมู่ที่ 3 บ้านสวนป่าแม่จาง	

7.2 สภาพภูมิประเทศ

ตอนเหนือของอำเภอเป็นภูเขาและป่าไม้ ครอบคลุมพื้นที่ร้อยละ 80 ของพื้นที่ อำเภอ มีพื้นที่ราบลุ่มพอที่จะใช้ปลูกได้ 4,000 ไร่ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบระหว่างหุบเขา สภาพดินเป็นดินปนทราย มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่สำคัญคือ แม่น้ำแม่จาง แม่น้ำแม่เมาะ และแม่น้ำห้วยหลวง

7.3 สภาพภูมิอากาศ

เป็นที่ราบสูงมีภูเขาล้อมรอบ ลักษณะเป็นแอ่งกระทะ จึงมีอากาศค่อนข้างร้อนอบอ้าว และหนาวจัดในฤดูหนาว มีโอกาสที่ฝนตกน้อย

7.4 ประชากร

ประชากรของอำเภอแม่เมาะ 36,595 คน ชาย 18,804 คน หญิง 17,791 คน ร้อยละ 60 เป็นครอบครัวเกษตรกรรม อาชีพรับจ้าง การไฟฟ้าฝ่ายผลิต และทั่วไป ร้อยละ 35 ส่วนประกอบอาชีพอื่น ๆ อีกร้อยละ 5

7.5 อาชีพ

อาชีพหลักของคนอำเภอแม่เมาะ ได้แก่

7.5.1 ทำการเกษตรกรรม มีพื้นที่ประมาณ 21,629 ไร่

7.5.2 ทำการเลี้ยงสัตว์, การประมงและค้าขาย

7.5.3 รับจ้างอุตสาหกรรม, โรงไฟฟ้าแม่เมาะ, เขื่อนแม่เมาะ, บริษัทรับเหมาเปิดหน้าดินและการก่อสร้าง

7.6 ลักษณะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

7.6.1 ทรัพยากรธรรมชาติ

1) ทรัพยากรดิน ร้อยละ 30 เป็นกลุ่มดินไร่และดินไร่ดี ซึ่งอยู่บริเวณตอนกลางของอำเภอร้อยละ 25 เป็นกลุ่มดินภูเขา ส่วนใหญ่อยู่ทางตอนใต้ของอำเภอร้อยละ 5 เป็นพื้นดินตื้น ส่วนใหญ่อยู่ทางตะวันตกของอำเภอ ที่เหลือเป็นบริเวณที่ลาดชัน ป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก

2) ทรัพยากรน้ำ มีแม่น้ำจาง แม่น้ำแม่เมาะ (เป็นแม่น้ำสายหลัก) แม่น้ำห้วยหลวง โดยแม่น้ำแม่เมาะ มีต้นน้ำอยู่ที่บริเวณสันเขาติดต่อกันของอำเภอในเขตตำบลบ้านคง ไหลผ่านตำบลแม่เมาะ ไปรวมกับแม่น้ำจางที่ตำบลสบป่าด ส่วนแม่น้ำจางมีต้นน้ำในเขตอำเภอจาง ไหลผ่านตำบลจางเหนือ ตำบลนาสัก และตำบลสบป่าด ผ่านอำเภอแม่ทะ ไปบรรจบกับแม่น้ำวังที่อำเภอเกาะคา มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย 7 แห่ง คือ

(1) อ่างเก็บน้ำแม่เมาะ (ขนาดความจุ 0.94 ล้านลูกบาศก์เมตร/50 ไร่ สำหรับใช้กับโรงจักรแม่เมาะ ซึ่งปัจจุบันหยุดเดินเครื่องแล้ว จึงใช้อ่างเป็นที่สำรองน้ำในฤดูแล้ง)

(2) อ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่จาง (ขนาดความจุ 108.5 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้เก็บน้ำสำหรับโรงไฟฟ้าเครื่องที่ 4-7)

(3) อ่างเก็บน้ำเขื่อนห้วยทราย (ขนาดความจุ 1.7 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้เก็บน้ำสำหรับโรงไฟฟ้าเครื่องที่ 1-3 และ 4-13 ผ่านทางเขื่อนห้วยเป็ด)

(4) อ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่ขาม (ขนาดความจุ 35 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้เก็บน้ำสำหรับผันส่งให้เขื่อนห้วยทราย และเขื่อนห้วยเป็ด)

(5) อ่างเก็บน้ำห้วยเป็ด (ขนาดความจุ 1.4 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้เก็บน้ำสำหรับโรงไฟฟ้า เครื่องที่ 4-13)

(6) อ่างเก็บน้ำห้วยคิงคอนบน (ขนาดความจุ 1.34 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้เก็บน้ำสำหรับการอุปโภค บริโภคของราษฎรในพื้นที่บ้านนาแวม)

(7) อ่างเก็บน้ำห้วยคิตตอนล่าง (ขนาดความจุ 1.43 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้เก็บน้ำสำหรับการอุปโภค บริโภคของผู้ปฏิบัติงาน/พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตบ้านห้วยคิง)

สำหรับอ่างเก็บน้ำห้วยหลวง (ขนาดความจุ 13 ล้านลูกบาศก์เมตร/150 ไร่ ใช้สำหรับเก็บน้ำสำหรับโรงไฟฟ้าเครื่องที่ 1-3) ปัจจุบันได้ยกเลิกเพื่อขยายเหมืองแม่เมาะ

3) ทรัพยากรป่าไม้ มีป่าไม้ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่อำเภอ ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่จาง (ตอนขุน) ป่าแม่งาวฝั่งซ้าย และเขตอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง และไม้เบญจพรรณ มีสวนป่าขององค์การอุตสาหกรรม ป่าไม้ 2 แห่ง คือ สวนป่าแม่จาง และสวนป่าแม่เมาะ

4) ทรัพยากรธรณี มีทรัพยากรแร่ธาตุที่สำคัญ คือ ถ่านหินลิกไนต์ซึ่งมีมูลค่าคิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 97.2 ของมูลค่าแร่ทั้งหมดของจังหวัด ปัจจุบันเป็นแหล่งผลิตพลังงานไฟฟ้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินการในลักษณะเหมืองเปิด จากการสำรวจพบว่า มีปริมาณถ่านหินสำรองอยู่ประมาณ 1,400 ล้านตัน กำลังผลิตเท่ากับปีละ 14 ล้านตัน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลแม่เมาะ นอกจากนี้ยังมีแหล่งผลิตแร่บอลเคลย์ อีกด้วย

7.6.2 สิ่งแวดล้อม

อำเภอแม่เมาะมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตกระแสไฟฟ้า และการทำเหมืองแร่ลิกไนต์ โดยมีฝุ่นละอองในการผลิตถ่านลิกไนต์ ซึ่งได้จากการเผาไหม้ถ่านลิกไนต์ ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่เกิดจากกระบวนการเผาไหม้เกินกว่ามาตรฐานที่กรมควบคุมมลพิษกำหนด (สูงกว่า 300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตรใน 24 ชั่วโมง หรือ 1,300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ใน 1 ชั่วโมง) และน้ำทิ้งจากโรงไฟฟ้า นอกจากนี้ยังมีปัญหาการบุกรุก

ทำลายป่าไม้ เพื่อใช้พื้นที่สำหรับการเกษตร และนำไม้มาใช้อย่างไม่ถูกต้อง ทำให้ป่าต้นน้ำถูกทำลายจำนวนมาก รวมทั้งเกิดการพังทลายและเสื่อมสภาพของดินอีกด้วย

8. ความเป็นมาของเหมืองถ่านหินลิกไนต์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า จากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ (2552 : ออนไลน์) ได้สรุปดังนี้

8.1 ความเป็นมาของเหมืองถ่านหินลิกไนต์

กิจการเหมืองลิกไนต์ เริ่มเมื่อปี 2460 ในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อพลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมรถไฟหลวง ทรงมีพระประสงค์จะสงวนป่าไม้ จึงโปรดให้ทำการสำรวจหาเชื้อเพลิงอย่างอื่น เพื่อนำเอามาใช้แทนพื้นที่สำหรับหัวรถจักรไอน้ำของรถไฟ โดยว่าจ้างชาวต่างประเทศให้มาดำเนินการสำรวจในระยะแรก ต่อมาระหว่างปี 2464 - 2466 ได้ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศให้มาสำรวจอีก ปรากฏว่าพบถ่านลิกไนต์ ที่ "แม่เมาะ" จังหวัดลำปางและที่ "คลองขนาน" จังหวัดกระบี่

ในขณะนั้น รัฐบาลไทยได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนเปิดการทำเหมืองลิกไนต์ที่ "บ้านดอน" จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อประทานบัตรหมดอายุลงในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2470 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ทรงมีพระบรมราชโองการให้สงวนแหล่งถ่านหินที่มีอยู่ในประเทศไว้ เพื่อให้ทางราชการเป็นผู้ดำเนินงานเท่านั้น

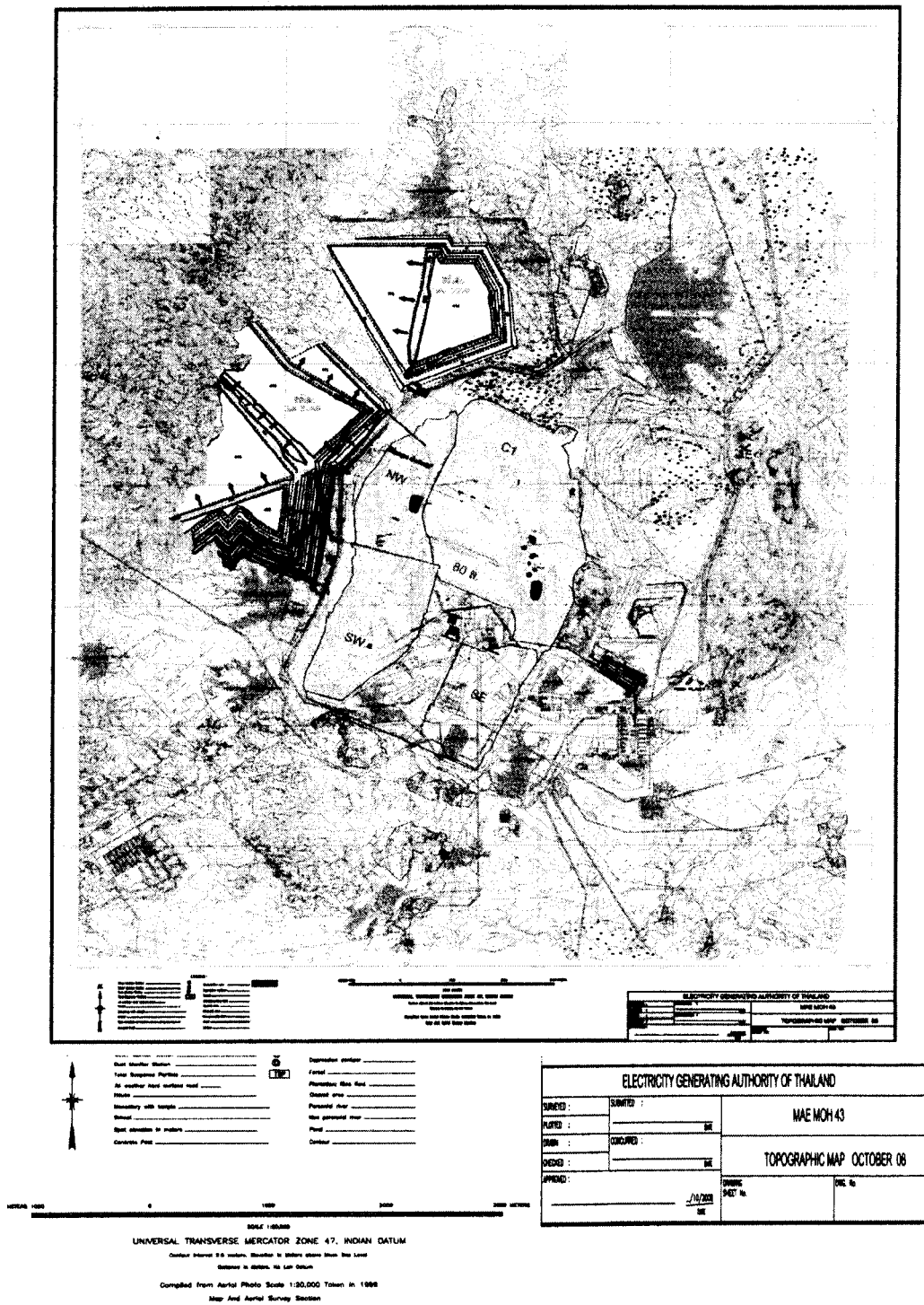
8.2 การค้นพบเหมืองถ่านหินลิกไนต์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

เหมืองถ่านหินลิกไนต์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นแหล่งถ่านหินซึ่งค้นพบเมื่อพ.ศ. 2460 มีปริมาณถึง 630 ล้านตัน และมีอายุประมาณ 40 ล้านปี พื้นที่เหมืองทั้งหมดเป็นของกรมป่าไม้ มีประมาณ 200,000 ไร่ สามารถใช้ได้อีกประมาณ 50 ปี บริเวณเหมืองมีโรงไฟฟ้าที่ใช้ถ่านหินชนิดนี้เป็นเชื้อเพลิงตั้งอยู่หลายโรง

การสำรวจแหล่งถ่านหินลิกไนต์ในประเทศไทย เริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2460 ในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อพลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมรถไฟหลวง มีพระประสงค์จะสงวนป่าไม้ในเมืองไทยไว้ จึงโปรดให้มีการสำรวจหาเชื้อเพลิงชนิดอื่นมาใช้แทนพื้นที่สำหรับหัวรถจักรไอน้ำของรถไฟ โดยว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญจากฝรั่งเศสมาทำการสำรวจในระยะแรก และระหว่าง พ.ศ. 2464 - 2466 ได้ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวอเมริกันมาดำเนินการสำรวจอีก พบว่ามีแหล่งถ่านลิกไนต์ที่บริเวณแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และที่คลองขนาน จังหวัดกระบี่ ในขณะนั้นมีบริษัทเอกชน คือ บริษัทบ่อถ่านศิลาสยาม จำกัด ได้เปิดการทำเหมืองลิกไนต์ที่บ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตั้งแต่ พ.ศ. 2465 เมื่อประทานบัตรหมดอายุลงใน เดือน

กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2470 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ทรงมีพระบรมราชโองการให้สงวนแหล่งถ่านหินในประเทศไว้ให้ทางราชการเท่านั้นเป็นผู้ดำเนินการ

การสำรวจแหล่งถ่านลิกไนต์ดำเนินการแบบเป็นครั้งคราวไม่ต่อเนื่องถึง พ.ศ. 2475 จึงได้หยุดชะงักไปเป็นเวลานาน จนกระทั่ง พ.ศ. 2493 กรมโลหกิจ (กรมทรัพยากรธรณี) รื้อฟื้นโครงการสำรวจแหล่งถ่านลิกไนต์ขึ้นมาดำเนินการอีกและใน พ.ศ. 2496 ได้พบแหล่งถ่านลิกไนต์มีแนวชั้นติดต่อกันยาวไปเป็นลำห้วยในแอ่งแม่เมาะ อีกทั้งที่แหล่งกระบี่ก็มีถ่านลิกไนต์กระจายอยู่ทั่วไป ต่อมา พ.ศ. 2497 รัฐบาลจัดตั้ง “องค์การพลังงานไฟฟ้าลิกไนต์” เปิดการทำเหมืองแม่เมาะขึ้น พ.ศ. 2498 เริ่มผลิตถ่านลิกไนต์จากเหมืองแม่เมาะจำหน่ายแก่โรงบ่มใบยาสูบในภาคเหนือ โรงงานของการรถไฟที่จังหวัดนครราชสีมา โรงปูนซีเมนต์ของบริษัทชลประทานซีเมนต์ที่จังหวัดนครสวรรค์ โรงไฟฟ้าวัดเลียบ และโรงไฟฟ้าสามเสนของการไฟฟ้านครหลวง โดยพบว่าแอ่งแม่เมาะมีถ่านลิกไนต์ถึง 120 ล้านตัน ปริมาณที่สามารถขุดขึ้นมาใช้งานได้คุ้มค่า 43.6 ล้านตัน ใน พ.ศ. 2498 ซึ่งเป็นปีแรกนี้ สามารถผลิตถ่านลิกไนต์จำหน่ายได้ 21,413 ตัน และ พ.ศ. 2499 ได้ผลิตและจำหน่ายในปริมาณที่มากกว่าหนึ่งเท่าตัว

ภาพที่ 2.2 แผนที่เหมืองแม่เมาะ
 ที่มา : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ (2552)

ในระยะต่อมา ผลิตได้ประมาณปีละ 120,000 ตัน ซึ่งหากเทียบกับการใช้ไม้พืนเป็นเชื้อเพลิง จะเท่ากับไม้พืน 300,000 ลูกบาศก์เมตร โดยต้องตัดไม้จากป่าปีละประมาณ 30,000 ไร่ และหากเทียบกับการใช้น้ำมันเตาซึ่งต้องซื้อจากต่างประเทศ จะเท่ากับปีละประมาณ 35 ล้านลิตร ดังนั้น เมื่อประสบความสำเร็จในการผลิตลิกไนต์จำหน่ายเป็นเชื้อเพลิงดังกล่าว ต่อมามีการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแม่เมาะขนาดกำลังผลิต 12,500 กิโลวัตต์ ใช้ถ่านลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิง ส่วนแล้วเสร็จและทำพิธีเปิดในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2503

วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2503 รัฐบาลตราพระราชบัญญัติจัดตั้ง “การลิกไนต์” โดยโอนกิจการและทรัพย์สินขององค์การพลังงานไฟฟ้าลิกไนต์ กำหนดหน้าที่ผลิตและจำหน่ายถ่านลิกไนต์ วัตถุประสงค์ และพลังงานไฟฟ้าจากลิกไนต์ มีอำนาจดำเนินการในเขตท้องที่จังหวัดลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ และตาก จนกว่าการไฟฟ้าอันฮิจะขยายกิจการไปถึงจังหวัดนั้น ๆ และเขตท้องที่ภาคใต้ ตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไปทั้งหมด และวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2512 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้ง “การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย” โดยรวมกิจการของการลิกไนต์ การไฟฟ้าอันฮิ และการไฟฟ้าตะวันออกเฉียงเหนือเข้าด้วยกัน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้วางโครงการขยายกำลังผลิตไฟฟ้าโดยใช้ถ่านลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิง เมื่อพบปริมาณสำรองในแอ่งแม่เมาะเพิ่มขึ้น ต่อมา พ.ศ. 2515 รัฐบาลอนุมัติโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าลิกไนต์แม่เมาะจำนวน 2 เครื่อง กำลังผลิตเครื่องละ 75,000 กิโลวัตต์ งานขยายเหมืองแม่เมาะก็เพิ่มปริมาณจากที่เคยผลิตได้ปีละแสนกว่าตัน เป็นล้าน ๆ ตัน หลังจากนั้น มีการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแม่เมาะเพิ่มขึ้น จนถึงปัจจุบันรวม 13 เครื่อง รวมกำลังผลิต 2,625 เมกกะวัตต์

ในขณะที่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยกำลังเริ่มขยายเหมืองแม่เมาะ ราคาน้ำมันเชื้อเพลิงได้เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ถ่านลิกไนต์มีคุณค่าสูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จึงได้เร่งดำเนินโครงการสำรวจถ่านลิกไนต์ในแอ่งแม่เมาะ เพื่อให้ทราบปริมาณถ่านลิกไนต์ และปริมาณที่สามารถพัฒนาขึ้นมาใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า จากผลการสำรวจเพิ่มเติมได้พบถ่านลิกไนต์ในแอ่งแม่เมาะมากขึ้น จนในที่สุดได้ทำการสำรวจในแอ่งแม่เมาะอย่างละเอียด สามารถสรุปปริมาณถ่านลิกไนต์ที่มีอยู่ทั้งหมดมีปริมาณ สำรองทางธรณีวิทยาทั้งสิ้น 1,046 ล้านตัน โดยเป็นปริมาณสำรองที่คุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ จำนวน 771 ล้านตัน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จึงพัฒนางานโดยการขยายเหมืองและก่อสร้างโรงไฟฟ้าเพิ่มขึ้นควบคู่กันไป จวบจนปัจจุบันมีโรงไฟฟ้าทั้งสิ้น 13 โรง กำลังผลิต 2,625 เมกกะวัตต์ คิดเป็น 15% ของกำลังผลิตทั้งประเทศ ส่งพลังงานไฟฟ้าที่ผลิตได้ 50% ใช้ในเขตภาคเหนือ 30% ส่งไปให้เขตภาคกลาง และ 20% ส่งไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นับเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งไฟฟ้าสามารถผลิตได้จากเชื้อเพลิง และพลังงานหลายรูปแบบ เช่น น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ ถ่านหิน พลังแสงอาทิตย์

พลังลม ฯลฯ สำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน สิ่งที่น่ามาใช้ผลิตไฟฟ้าส่วนใหญ่เป็นเชื้อเพลิงซึ่งหาได้ในประเทศ ได้แก่ ลิกไนต์ และก๊าซธรรมชาติ โดยเฉพาะลิกไนต์นั้น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้เปิดการทำเหมืองลิกไนต์ เพื่อส่งป้อนโรงไฟฟ้าที่ อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง และได้พัฒนาขึ้นโดยลำดับ จนเป็นเหมืองลิกไนต์ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

ภาพที่ 2.3 การทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์

ที่มา : ภาพประกอบถ่ายจากสถานที่จริง โดย นายสินทพ มั่นคง (2550)

ถ่านลิกไนต์อยู่ในตระกูลถ่านหิน (Coal) ซึ่งกำเนิดจากซากพืชซากสัตว์มีชีวิตที่ถูกตะกอน ดินทรายทับถม เมื่อเวลาผ่านไปการเปลี่ยนแปลงของพื้นผิวโลก และความร้อนจากภายในโลก ทำให้ซากต่าง ๆ เหล่านี้แปรสภาพเป็นถ่านพีต (Peat) กาลเวลาผ่านไปอีกหลายร้อยล้านปี ถ่านพีตก็แปรสภาพเป็นถ่านหิน สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท มีเกณฑ์กำหนดประเภทตามคุณสมบัติ คือ ค่าความร้อน ความชื้น เถ้าถ่าน สารระเหยเร็ว และปริมาณคาร์บอน เรียงตามอายุและคุณภาพจากน้อยไปหามากได้ดังต่อไปนี้

1. ลิกไนต์ (Lignite)
2. ซับบิทูมินัส (Subbituminous)
3. บิทูมินัส (Bituminous)
4. แอนทราไซต์ (Anthracite)

ถ่านลิกไนต์ที่ขุดได้จากเหมืองแม่เมาะ มีส่วนผสมของกำมะถัน เถ้าถ่านและความชื้นค่อนข้างสูง มีอายุระหว่าง 2.5 -35 ล้านปี

8.3 การวางแผนและการทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

การทำเหมืองถ่านลิกไนต์ที่แม่เมาะเป็นแบบเหมืองเปิด คือ ใช้เครื่องจักรเปิดหน้าดินออกเป็นชั้น ๆ จนถึงชั้นถ่าน มีหลักที่ต้องนำมาพิจารณา ดังนี้

8.3.1 ปริมาณและคุณภาพของถ่าน จะต้องมีความพอคุ้มค่าแก่การเปิดทำเหมือง

8.3.2 ความหนาและการวางตัวของชั้นถ่าน ถ้าชั้นถ่านหนาและวางตัวในแนวราบ จะสามารถทำเหมืองได้ง่าย หากชั้นถ่านลาดเอียง จะต้องขุดลึกลงไปมากทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

8.3.3 ความหนาและลักษณะของเปลือกดิน หากเปลือกดินหนามาก ค่าใช้จ่ายในการเปิดหน้าดินก็จะสูงตามไปด้วย นอกจากนี้ หากมีชั้นหินปูนหรือหินทรายแทรกอยู่ ต้องทำการระเบิดชั้นดินเหล่านี้ก่อนทำการขุด ลักษณะของเปลือกดินยังมีผลต่อการออกแบบความลาดเอียงของบ่อเหมืองให้มีความมั่นคง ปลอดภัยจากการเลื่อนตัว ซึ่งก่อให้เกิดอันตราย

8.3.4 การแทรกตัวของชั้นดินและทราย กรณีที่มีชั้นดินทรายบาง ๆ แทรกอยู่ในชั้นถ่าน จะสามารถขุดรวมกันไปได้ แต่ถ้าแทรกอยู่หนามาก ต้องขุดถ่านแยกจากชั้นดิน ซึ่งทำให้การทำเหมืองยุ่งยากมากขึ้น และต้องใช้เครื่องจักรกลในการนี้โดยเฉพาะ

8.3.5 น้ำ (น้ำฝน น้ำผิวดิน และน้ำใต้ดิน) ได้แก่ น้ำผิวดิน เกิดจากน้ำฝนที่ตกลงมาแล้วไหลไปตามทางน้ำบนผิวดิน การเปิดเหมืองกว้างมากทำให้มีพื้นที่รับน้ำมาก เกิดเป็นบ่อขนาดใหญ่ เป็นอุปสรรคในการขุดถ่าน และน้ำใต้ดินหรือน้ำบาดาล หากมีแรงดันสูงอาจดันพื้นบ่อเหมืองให้ยกขึ้นทั้งชั้นได้ การแก้ปัญหาทำได้โดยเจาะรูขนาดใหญ่ลงไปจนถึงระดับน้ำใต้ดินรอบบริเวณบ่อเหมือง หรือใช้เครื่องสูบน้ำชนิดพิเศษติดตั้งที่รูเจาะ แล้วสูบน้ำออกตลอดเวลาซึ่งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย สูงมาก

8.4 ผลการดำเนินงานทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

เหมืองแม่เมาะได้เริ่มผลิตถ่านลิกไนต์ออกจำหน่ายให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 เป็นต้นมาและปัจจุบันได้ผลิตถ่านลิกไนต์เพื่อส่งให้โรงไฟฟ้าแม่เมาะจำนวน 10 หน่วย กำลังผลิตรวม 2,400 เมกะวัตต์ ผลการดำเนินงานโดยสรุปมีดังนี้

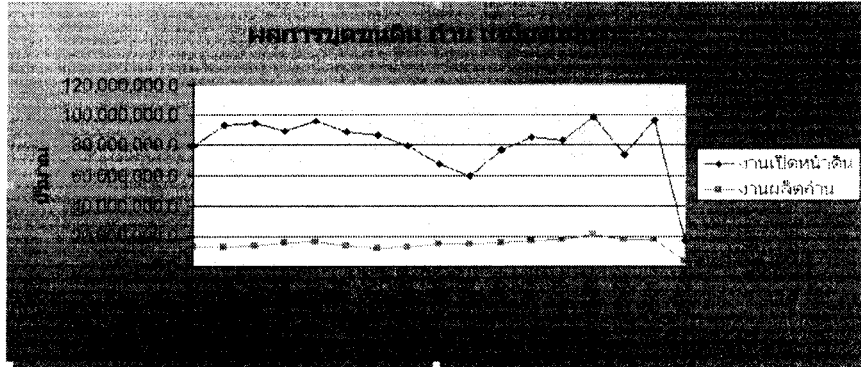
ตารางที่ 2.1 ผลการขุดขนดิน ถ่าน เหมือนแม่เมาะ

รายละเอียด	งานเปิดหน้าดิน (ลบ.ม)	งานผลิตถ่าน (ตัน)
สะสมถึงปีงบประมาณ 2535	1,113,482,422.0	64,309,500.0
2536	79,688,895.0	12,715,684.0
2537	93,008,275.0	12,813,182.0
2538	94,235,358.0	13,407,536.0
2539	92,787,416.0	15,617,145.0
2540	95,890,276.0	16,584,710.0
2541	88,839,177.0	13,633,244.0
2542	86,964,121.0	12,358,926.0
2543	79,238,057.0	12,440,497.0
2544	67,552,220.0	15,003,469.0
2545	59,738,186.0	15,171,971.0
2546	76,642,635.0	15,574,905.0
2547	85,523,543.0	16,705,258.0
2548	83,213,702.0	17,563,963.0
2549	99,737,752.0	21,573,058.0
2550	73,615,415.0	17,676,597.0
2551	96,900,355.0	17,428,864.0
2552 - ก.พ	16,693,525.0	3,520,734.0
รวม	2,478,830,850.0	313,966,369.0

ที่มา : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ (2552)

สรุปสถานะของเหมืองแม่เมาะ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2552 ดังนี้ งานเปิดหน้าดิน 2,478.8 ล้านลูกบาศก์เมตร งานผลิตถ่าน 314.0 ล้านลูกบาศก์เมตร

ภาพที่ 2.4 ผลการขุดขนดิน ถ่าน เหมืองแม่เมาะ

ที่มา : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ (2552)

8.5 ปัญหาการทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ อําเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

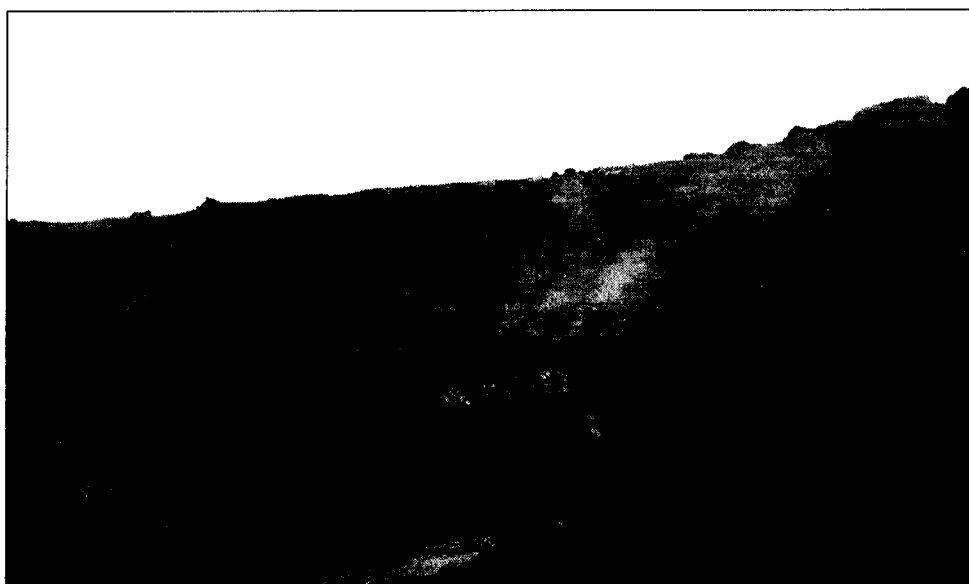
กรณีโครงการเหมืองถ่านหินลิกไนต์ที่เกิดขึ้นในอําเภอแม่เมาะจังหวัดลำปางซึ่งมีทรัพยากรแร่ธาตุที่สำคัญ คือ ถ่านหินลิกไนต์ ซึ่งมีมูลค่า คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 97.2 ของมูลค่าแร่ทั้งหมดของจังหวัดลำปาง

ภาพที่ 2.5 สภาพทั่วไปบริเวณการทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง

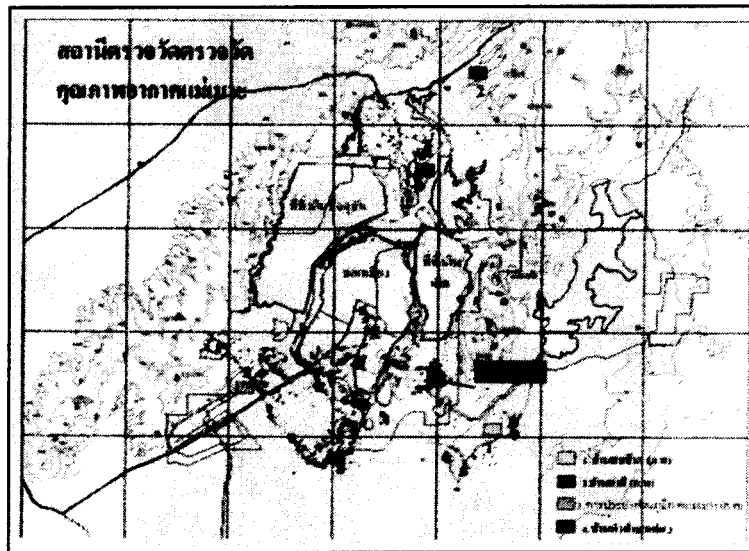
ที่มา : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ จังหวัดลำปาง. เอกสารอัดสำเนา (ม.ป.ป.)

ปัจจุบันเป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินการในลักษณะเหมืองเปิด จากการสำรวจพบว่ามีปริมาณถ่านหินสำรองอยู่ประมาณ 1,400 ล้านตัน กำลังผลิตเท่ากับ 14 ล้านตัน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลแม่เมาะ ซึ่งเป็นเขตที่มีปัญหากรณีสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกระบวนการผลิตกระแสไฟฟ้า และการทำเหมืองแร่ลิกไนต์ ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่เกิดจากกระบวนการเผาไหม้เกินกว่ามาตรฐานที่กรมควบคุมมลพิษกำหนด (สูงกว่า 300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตรใน 24 ชั่วโมง หรือ 1,300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตรใน 1 ชั่วโมง) และน้ำทิ้งจากการไฟฟ้า ลักษณะของถ่านหินลิกไนต์ มีสีดำหรือสีน้ำตาลมีความชื้นสูง มีคาร์บอน ทำให้เปาะแตก ร่วนง่าย ลูกไหม้ได้เมื่อทิ้งไว้ในอากาศ เผาไหม้จะมีกลิ่นเหม็นจากกำมะถันสารระเหยที่อยู่ในเนื้อถ่าน

ภาพที่ 2.6 ถ่านหินลิกไนต์สามารถไหม้ขึ้นเองเมื่อโดนอากาศและมีความชื้น
ที่มา : ภาพประกอบถ่ายจากสถานที่จริง โดย นายสินทพ มั่นคง (2550)

จากการเปิดหน้าเหมือง หรือเป็นเหมืองลักษณะเปิด จึงทำให้เกิดปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องฝุ่นละออง และถ่านหินติดเองเมื่อโดนอากาศ รวมไปถึงด้วยสารระเหย ซึ่งทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และพื้นที่โดยรวมปลูกพืชผักผลไม้ หรือการเกษตรไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร รวมทั้งประชาชนที่อยู่โดยรอบเขตอำเภอแม่เมาะ เจอกับปัญหาด้านสุขภาพ เช่น ระบบทางเดินหายใจ เป็นไข้หวัดเรื้อรัง

ภาพที่ 2.7 แผนที่แสดงจุดตรวจวัดฝุ่นละอองในบรรยากาศ
ที่มา : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตเชียงใหม่ แม่เมาะ จังหวัดลำปาง. เอกสารอัดสำเนา (ม.ป.ป.)

โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่บริเวณการทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ เช่น ตำบลบ้านดง ซึ่งมีหมู่บ้านอยู่ 7 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านหัวฝาย, บ้านดง, บ้านท่าสี, บ้านจำปุย, บ้านกลาง, บ้านท่าसान และบ้านส่วนป่าแม่เมาะ ดังกล่าวมานี้ ที่ได้พบกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ เพราะอยู่ใกล้บริเวณรอบบ่อเหมือง ถ่านหินลิกไนต์ เช่น ทำให้มีฝุ่นละอองปกคลุมบริเวณหมู่บ้าน มีกลิ่นกำมะถัน โดยเฉพาะเวลากลางคืนจะมีกลิ่นกำมะถันที่รุนแรงมาก ทำให้เกิดการหายใจไม่สะดวก ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ คือ ทางเดินหายใจ เช่น การเป็นหวัดเรื้อรัง และระบบทางเดินหายใจ ซึ่งชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีปัญหาหายใจติดขัด และเสียงที่เกิดจากการทำงานของเครื่องจักรขุดขนดิน และสายพานลำเลียงดิน เพื่อเอาดินออกจากปากเหมืองให้ถึงชั้นถ่าน เสียงดังทำให้เกิดความรำคาญ ซึ่งได้รับเสียงทั้งกลางวันและกลางคืน ทำให้การพักผ่อนไม่เพียงพอ ส่งผลให้เสียสุขภาพทางด้านจิตใจ ปัญหาน้ำฝนใช้ไม่ได้ ซึ่งจะเห็นว่า เป็นผลกระทบเพียงเล็กน้อย แต่เป็นปัญหาในระยะยาว ซึ่งน้ำฝนที่ตกมาเดิมที่ชาวบ้านนำมาใช้ดื่มได้ ปัจจุบันไม่มีใครกล้านำมาใช้ดื่ม เพราะไม่มั่นใจในความปลอดภัยต่อสุขภาพ ปัญหาการย้ายถิ่นฐานที่เป็นปัญหาอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ เพราะบางคนไม่ต้องการที่จะย้ายออกจากที่เดิม เพราะได้ค่าตอบแทนต่ำ แต่ก็ไม่มีทางเลือกและต้องจำยอมไปตามสภาพ

8.6 สิ่งแวดล้อมกับการทำเหมือง

การทำเหมืองแร่ เป็นงานที่ต้องพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์นั้น อาจเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมได้จึงต้องจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม

(EIA) และมีมาตรการต่างๆเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด โดยต้องทำการศึกษาผลกระทบหลักเพื่อประกอบการขอประทานบัตรเหมืองแร่ดังนี้

8.6.1 ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Resources)

- 1) สภาพภูมิประเทศ
- 2) ธรณีวิทยา
- 3) อุตุนิยมิวิทยาและคุณภาพอากาศ
- 4) ระดับเสียง
- 5) แรงสั่นสะเทือน
- 6) อุทกวิทยา
- 7) คุณภาพน้ำผิวดิน
- 8) อุทกวิทยาน้ำใต้ดิน

8.6.2 ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ (Biological Resources)

- 1) ทรัพยากรป่าไม้
- 2) ทรัพยากรสัตว์ป่า
- 3) นิเวศวิทยาทางน้ำ

8.6.3 คุณค่าต่อการใช้ประโยชน์ ของมนุษย์ (Human Use Value Resources)

- 1) การใช้ที่ดินและการเกษตร
- 2) การใช้ประโยชน์ แหล่งน้ำ
- 3) การคมนาคมขนส่ง
- 4) สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

8.6.4 คุณค่าต่อคุณภาพชีวิต (Quality of Life Value Resources)

- 1) เศรษฐกิจ-สังคม
- 2) สาธารณสุข
- 3) อาชีวอนามัยและความปลอดภัย
- 4) ประวัติศาสตร์ และสุนทรียภาพ

เมื่อได้รับประทานบัตร ผู้ประกอบการต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขทางด้านสิ่งแวดล้อมที่กำหนดไว้ โดยประกอบด้วยมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบ และมาตรการติดตามตรวจสอบผลกระทบ

8.7 ระบบมาตรฐานการจัดการ ISO เหมือนแม่เมาะ

เหมือนแม่เมาะมีความรับผิดชอบในการส่งถ่านลิกไนต์ให้กับลูกค้า คือ โรงไฟฟ้าแม่เมาะ ให้ได้ปริมาณและคุณภาพตามที่โรงไฟฟ้าต้องการ ปัจจุบันเหมือนแม่เมาะส่งถ่านประมาณปีละ 16 ล้านตัน ให้โรงไฟฟ้าหน่วยที่ 4-13 ซึ่งมีกำลังการผลิต 2,400 MW

ในกระบวนการผลิต จะต้องเปิดเปลือกดินออกไปทิ้งนอกบ่อเหมืองก่อนที่จะขุดเอาถ่านลิกไนต์ส่งให้โรงไฟฟ้าแม่เมาะ ทำให้เหมือนแม่เมาะมีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่ในการขุดบ่อเหมืองประมาณ 37 ตารางกิโลเมตรและใช้พื้นที่ทิ้งดินนอกบ่อเหมืองอีกประมาณ 40 ตารางกิโลเมตร ในการดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด เหมือนแม่เมาะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ด้านด้วยกัน คือ

1) ด้านการผลิตและส่งถ่านลิกไนต์ มีกระบวนการวางแผนและการผลิตที่มีคุณภาพ โดยการนำระบบการจัดการคุณภาพตามมาตรฐานสากล ISO 9001 : 2000 มาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ

2) ด้านการซ่อมและบำรุงรักษาเครื่องจักร มีกระบวนการในการซ่อมบำรุงรักษาเครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์ที่มีคุณภาพ โดยการนำระบบการจัดการคุณภาพตามมาตรฐานสากล ISO 9001 : 2000 มาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ

3) ด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน มีระบบบริหารจัดการด้านผลกระทบที่เกิดกับสุขภาพจากการทำงานของปฏิบัติงาน และลดความสูญเสียจากอุบัติเหตุหรือเหตุฉุกเฉินจากการทำงาน โดยนำระบบการบริหารความปลอดภัยสมัยใหม่ (Modern Safety Management) มาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ

4) ด้านสิ่งแวดล้อม มีระบบบริหารจัดการผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม โดยการนำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสากล ISO 14001 : 2004 มาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ

สำหรับ มาตรฐาน ISO 9001:2000 (Moodythai : ออนไลน์) ระบุข้อกำหนดที่จำเป็นในระบบบริหารคุณภาพ โดยมุ่งสร้างความพึงพอใจต่อลูกค้าอย่างเป็นระบบ มากกว่าการมุ่งเน้นทดสอบ ตรวจสอบในผลิตภัณฑ์หรือบริการ ด้วยการมุ่งส่งเสริมให้มีการนำเอาแนวทางการจัดการ โดยมองแบบกระบวนการ ในการบริหารงานด้านคุณภาพขององค์กร โดยรวม ๆ ว่ากิจกรรมใด ๆ ก็ตามที่มีการรับ สิ่งป้อนเข้า (Inputs) แล้วมีการเปลี่ยนแปลงให้กลายเป็นผลิตผลของกิจกรรม และส่งออกไปเป็นสิ่งป้อนออก (Outputs) แล้วกิจกรรมเช่นกล่าวถึงนี้ อาจเรียกว่าเป็น กระบวนการ (Process)

ข้อกำหนดทั้งหมดของมาตรฐาน ISO 9001:2000 นั้นมีเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังนี้

1) เพื่อให้องค์กรมีความสามารถที่จะผลิตและส่งมอบผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า และข้อกำหนดทางด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ

2) เพื่อให้องค์กรบรรลุถึงความพึงพอใจของลูกค้า ด้วยการประยุกต์ใช้ระบบบริหารคุณภาพอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งรวมถึงการปรับปรุงระบบอย่างต่อเนื่อง การประกันการทำตามข้อกำหนดของลูกค้าและ ข้อกำหนดทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

สำหรับ มาตรฐาน ISO 14001:2004 (ซัพพลาย ทรวงอุตสาหกรรม, 2550 : 283-284) เป็นมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นมาตรฐานที่สามารถยื่นขอรับการรับรองได้ มาตรฐานนี้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับข้อกำหนดของระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่องค์กรใดๆ หากเป็นผู้ผลิตสินค้าหรือการบริการ จะต้องปฏิบัติตามในการจัดทำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดนโยบายการวางแผนการปฏิบัติตามแผนการตรวจสอบและการทบทวนปรับปรุงระบบเพื่อให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เพื่อตอบสนองต่อนโยบายของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และสร้างความเชื่อมั่นและความพึงพอใจให้กับลูกค้า คือ โรงไฟฟ้าแม่เมาะ เหมือนแม่เมาะจึงนำระบบบริหารคุณภาพตามมาตรฐานสากล ISO 9001 : 2000 มาใช้ในการผลิตและส่งถ่านลิกไนต์ โดยเริ่มนำระบบมาใช้อย่างเป็นทางการเมื่อเดือนพฤษภาคม 2545 และได้รับการรับรองระบบจากสถาบันรับรองมาตรฐานไอเอสโอ (สรอ.) ครั้งแรกวันที่ 11 เมษายน 2546 ถึงวันที่ 10 เมษายน 2549 และครั้งที่ 2 วันที่ 11 เมษายน 2549 ถึงวันที่ 10 เมษายน 2552 โดยมีหัวใจหลักของระบบบริหารคุณภาพ ISO 9001 : 2000 คือการควบคุมกระบวนการในการทำเหมือง

เพื่อให้กระบวนการผลิตและส่งถ่านลิกไนต์ให้โรงไฟฟ้าแม่เมาะ เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด เหมือนแม่เมาะจึงได้นำระบบการบริหารคุณภาพตามมาตรฐานสากล ISO 9001 : 2000 มาดูแลบำรุงรักษาเครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์ที่ใช้ในกระบวนการผลิต โดยมุ่งเน้นให้บริการบำรุงรักษาและซ่อมเครื่องจักรที่เชื่อถือได้ มีประสิทธิภาพเป็นที่พึงพอใจของลูกค้า และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และได้รับการรับรองระบบจากสถาบันรับรองมาตรฐาน ISO ครั้งแรกวันที่ 8 พฤศจิกายน 2545 ถึงวันที่ 7 พฤศจิกายน 2548 และครั้งที่ 2 วันที่ 8 พฤศจิกายน 2548 ถึงวันที่ 7 พฤศจิกายน 2551

เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้ปฏิบัติงานและผู้เกี่ยวข้องในการทำงาน ตลอดจนการควบคุมและลดความเสี่ยงด้านทรัพย์สินที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงาน เหมือนแม่เมาะได้นำระบบการบริหารความปลอดภัยสมัยใหม่ มาเป็นเครื่องมือในการจัดการ โดยเน้นการป้องกันและการจัดการที่ต้นเหตุ ตลอดจนการรณรงค์ให้ผู้ปฏิบัติงานใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล และเตรียมความพร้อมในการตอบโต้อุบัติเหตุหรือเหตุฉุกเฉินที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงานอยู่เสมอ โดย

การจัดทำแผนและฝึกซ้อมการตอบโต้อุบัติเหตุหรือเหตุฉุกเฉินอย่างต่อเนื่อง ในอนาคตเหมือนแม่เมาะ จะนำระบบตามมาตรฐานระบบการจัดการอาชีวอนามัยและความปลอดภัย (Occupational health and Safety management System : OHSAS 18001) หรือที่เรียกว่า มอก. 18001 มาทดแทนระบบ การบริหารความปลอดภัยสมัยใหม่โดยรักษาจุดแข็งของระบบการบริหารความปลอดภัยสมัยใหม่ ไว้

ระบบการบริหารความปลอดภัยสมัยใหม่ (Modern Safety Management : MSM) ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (2551 : ออนไลน์) ว่าเป็นพัฒนาการของรูปแบบการบริหาร จัดการงานด้านความปลอดภัยและความสูญเสียอย่างเป็นระบบ โดยมีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน มีมาตรฐานวิธีปฏิบัติและมีระบบการประเมินผลที่เชื่อถือได้

คุณลักษณะที่สำคัญของ “ระบบการบริหารความปลอดภัยสมัยใหม่” มี 4 ประการ ได้แก่ แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ (Management Concept) ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการ (Management Information System) มาตรฐานของผลการปฏิบัติงาน (Performance Standard) และระบบการจัดและการประเมินผล (Measurement and Evaluation System)

ระบบนี้จะมีการประเมินผลที่คิดเป็นคะแนนเปอร์เซ็นต์ และแปรผลเป็นจำนวน “ดาว” ที่มีค่าสูงสุด คือ 5 ดาว (5 ระดับ) กล่าวคือ จำนวนดาวมากน้อยจะแสดงถึงผลสัมฤทธิ์ของ การบริหารจัดการงานด้านความปลอดภัยมากน้อย ตามลำดับ

สำหรับ มาตรฐานระบบการจัดการอาชีวอนามัยและความปลอดภัย (Occupational health and Safety management System : OHSAS 18001) หรือที่ประเทศไทยใช้ "มอก. 18001" มหาวิทยาลัยมหิดล (2552 : ออนไลน์) ว่าเป็นมาตรฐานสากลที่พัฒนามาจากระบบมาตรฐานด้าน ความปลอดภัยของประเทศอังกฤษ (BS 8800) โดยอาศัยหลักการของระบบบริหารคุณภาพและการ จัดการ ISO 9000/มอก. 9000 และ ISO 14000/มอก. 14000 เป็นแนวทางที่ขยายผลไปสู่การ ดำเนินงานด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัย

มอก. 18001 หรือ OHSAS 18001 นี้เป็นมาตรฐานสากลที่ว่าด้วยเรื่องของความ ปลอดภัยและอาชีวอนามัยของบุคลากรในองค์กร ตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูงสุดจนกระทั่งพนักงาน ระดับปฏิบัติการ ซึ่งเป็นระบบที่เน้นการจัดการเพื่อลดความเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายอันก่อให้เกิด การบาดเจ็บ การเจ็บป่วย ตลอดจนการสูญเสียทรัพย์สินต่าง ๆ ดังนั้นถ้าหากมี การนำระบบการ จัดการอาชีวอนามัยและความปลอดภัยเข้ามาดำเนินการร่วมกับการบริหารจัดการขององค์กร ก็จะช่วยให้องค์กรสามารถแก้ปัญหาและควบคุมสิ่งที่เป็นอันตรายต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อสุขภาพและสวัสดิ ภาพของ บุคลากรได้ รวมทั้งช่วยให้บุคลากรขององค์กรเกิดความเชื่อมั่นต่อความปลอดภัยในการ ปฏิบัติงานด้วย

ดังนั้น เมืองแม่เมาะมีความตระหนักดีเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นการทำเหมืองลิกไนต์ จึงได้ปฏิบัติตามแนวทางการแก้ไขป้องกันผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่ได้กำหนดไว้ในรายงานการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment : EIA) อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ก่อนการเปิดทำเหมือง จะต้องได้รับอนุญาตหรือสิทธิบัตรในการทำเหมืองจากทางราชการก่อน หมายถึง ทางราชการได้ยอมรับ EIA ที่เมืองแม่เมาะได้นำเสนอแล้ว ซึ่งเมืองแม่เมาะจะต้องจัดทำรายงานเสนอผลการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมตาม EIA กำหนดให้ทางราชการทราบทุก 6 เดือน โดยมีเจ้าหน้าที่ทางราชการเข้ามาตรวจในพื้นที่เป็นระยะ ๆ การจัดการผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการทำเหมือง สามารถดำเนินการได้สอดคล้องกับข้อกำหนดกฎหมาย และ EIA มาโดยตลอด อย่างไรก็ตามชุมชนบางส่วนก็ยังไม่มั่นใจในการดูแลสิ่งแวดล้อมของเมืองแม่เมาะ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าระบบการตรวจสอบการจัดการสิ่งแวดล้อมยังเป็นหน่วยราชการและเมืองแม่เมาะเอง อาจทำให้เกิดความไม่เชื่อใจว่ามีการช่วยเหลือผ่อนปรนหรือไม่

ผู้บริหารเมืองแม่เมาะมีความเชื่อมั่นว่า ปัญหาทุกปัญหาสามารถแก้ไขได้ด้วยระบบการจัดการ เพื่อให้เกิดความเชื่อถือ โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ เมืองแม่เมาะจึงได้ตัดสินใจนำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสากล ISO 14001 มาใช้ตั้งแต่ปี 2543 และผ่านการตรวจติดตามระบบฯ (Surveillance) จากสถาบันรับรองมาตรฐานไอเอสโออย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน การรับรองระบบฯ โดย สถาบันรับรองมาตรฐานไอเอสโอ จะออกใบรับรองให้คราวละ 3 ปี หลังจากนั้นจะต้องทำการตรวจประเมินระบบใหม่ (Re-assessment) ใบรับรองใบแรกคือวันที่ 27 เมษายน 2544 ถึงวันที่ 26 เมษายน 2547 และใบที่ 2 คือวันที่ 27 เมษายน 2547 ถึงวันที่ 26 เมษายน 2550

เมืองแม่เมาะได้นำระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสากล ISO 14001 : 2004 มาใช้ในการจัดการผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการทำงาน โดยมุ่งเน้นการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง มุ่งเน้นการจัดการแก้ไขป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่แหล่งกำเนิดและธำรงรักษา ปรับปรุงพัฒนาระบบอย่างต่อเนื่อง

เมืองแม่เมาะมีความเชื่อมั่นในการนำระบบการจัดการตามมาตรฐานสากล ISO มาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการให้ได้คุณภาพตามภารกิจที่ได้รับมอบหมาย เนื่องจากระบบมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ สถาบันที่ทำการประเมินตรวจติดตามและให้การรับรองระบบมีอิสระและมีคุณภาพตามมาตรฐานสากล โดยใช้มาตรฐานการจัดการคุณภาพตามมาตรฐาน ISO 9001 : 2000 ในการจัดการด้านการผลิตและส่งถ่านลิกไนต์ ด้านการซ่อมและบำรุงรักษาเครื่องจักร และใช้การจัดการสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสากล ISO 14001 : 2004 ในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนการจัดการด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน ได้

นำระบบการบริหารความปลอดภัยสมัยใหม่ (Modern Safety Management) เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ ทำให้เชื่อมั่นได้ว่า การผลิตถ่านลิกไนต์ การดูแลผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของเหมืองแม่เมาะ เป็นหน่วยงานที่มีคุณภาพที่เชื่อถือได้ และทำให้ชุมชนโดยรอบมีความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้นในการจัดการผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้เหมืองแม่เมาะได้รับรางวัลด้านคุณภาพและการจัดการบริหารหลายรางวัล

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิระเทพ กิระธิดาดานิยม และคณะ (2545 : ค-1 – ค-2) ได้ทำการศึกษาปัญหามลพิษทางอากาศในพื้นที่เขตอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการติดตามตรวจสอบสารมลพิษทางอากาศที่สำคัญในบรรยากาศ จำนวน 10 ชนิด ได้แก่ ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO_2) ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO_2) ก๊าซไนตริกออกไซด์ (NO) ก๊าซไนโตรเจนออกไซด์ (NO_x) ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO) ก๊าซโอโซน (O_3) ก๊าซไฮโดรคาร์บอน (THC) ก๊าซมีเทน (CH_4) ก๊าซนันทมีเทน (Non- CH_4) และฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมโครเมตร (PM-10) โดยติดตั้งสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศเคลื่อนที่ บริเวณพื้นที่แหล่งอุตสาหกรรมในจังหวัดปทุมธานี จำนวน 3 แห่ง คือ ศูนย์กีฬาธรรมศาสตร์รังสิต จังหวัดปทุมธานี ตั้งแต่เดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายน 2542 กรมสรรพาวุธทหารบก ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน 2543 และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย บางพูน จังหวัดปทุมธานี ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน 2543 นับเป็นระยะเวลาต่อเนื่อง 9 เดือน โดยกำหนดระยะเวลาให้ครอบคลุมทั้ง 3 ฤดูกาล ผลจากการศึกษาปัญหามลพิษทางอากาศพบว่า มีก๊าซโอโซน (O_3) และฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมโครเมตร (PM-10) มีค่าสูงเกินกว่าค่ามาตรฐานในบรรยากาศของประเทศไทย (พ.ศ. 2538) โดยตรวจพบค่าเฉลี่ยรายชั่วโมงของก๊าซโอโซนมีค่าสูงเกินกว่ามาตรฐานถึง 0.5 เท่า และตรวจพบค่าความเข้มข้นสูงสุดของฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมโครเมตร ที่มีค่าเกินมาตรฐานอยู่ประมาณ 0.16 เท่า ในวันและสถานที่เดียวกันคือ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2543 ณ สถานีกรมสรรพาวุธทหารบก ส่วนก๊าซชนิดอื่น ๆ ยังคงต่ำกว่าค่ามาตรฐานของประเทศไทยค่อนข้างมาก

สุภาวดี บุญเจือ และคณะ (2549 : 1-3) ได้ศึกษาผลกระทบต่อทางสุขภาพจากโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบต่อสุขภาพจากโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ และศึกษากระบวนการของปัญหาและอุปสรรคจากการมีส่วนร่วมในการศึกษารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (EIA) นำมาเปรียบเทียบผลกระทบต่อคาดการณ์ไว้ จากการศึกษาการวิเคราะห์ผลกระทบต่อ

สิ่งแวดล้อมกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงในระยะ 10 ปี ของการดำเนินโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำ ลำตะคองแบบสูบกลับ โดยคัดเลือกชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำ ลำตะคองแบบสูบกลับ คือ 1) บ้านเขายายเที่ยงเหนือ หมู่ 6 2) บ้านเขายายเที่ยงใต้ หมู่ 10 ตำบล คลองไผ่ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา การเก็บข้อมูลจะมีทั้งเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจะเป็นการผสมผสานวิธีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า การระหว่างก่อสร้างโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพ เพราะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม คือ มลภาวะทางอากาศ จะมีฝุ่นกระจาย เสียงดัง ตลอดทั้งมีกลิ่นเหม็นเข้ามาในหมู่บ้านในช่วงที่ระเบิด ทำให้เกิดมลภาวะทางเสียงและแรงสั่นสะเทือน ได้ส่งผลทำให้ชาวบ้านเกิดความตื่นตระหนก บ้านเรือนของชาวบ้าน สถานีโทรทัศน์ วัด มัสยิดได้รับความเสียหาย และเกิดรอยร้าว

2) ปัจจัยทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ แหล่งน้ำ การก่อสร้างอ่างทำให้แหล่งน้ำธรรมชาติที่ชาวบ้านนำมาอุปโภคบริโภค เช่น ห้วย บ่อน้ำตื้น เกิดการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพน้ำ คือ มีลักษณะเป็นตะกอนสีเหลืองขุ่นไม่เหมาะที่จะนำไปบริโภค เมื่อนำไปอาบชาวบ้าน บางคนเป็นตุ่มและมีอาหารคัน ต้องแกว่งสารส้มก่อนจะนำไปใช้ และฝุ่นละอองและสารเคมีจากการระเบิดได้แพร่กระจายครอบคลุมพื้นที่ชุมชนทำให้น้ำฝนที่ใช้ในการบริโภคไม่สามารถนำมาบริโภคได้เพราะมีฝุ่น ทำให้ชาวบ้านโดยเฉพาะหมู่ 6 ได้ซื้อน้ำใช้ใน ช่วงปี 2536-2537

3) ความมั่นคงทางอาหาร เกิดจากปัจจัยทางด้านทรัพยากรธรรมชาติได้เปลี่ยนแปลง ทำให้แหล่งอาหารได้เกิด การเปลี่ยนแปลงไปด้วยทำให้ไม่สามารถผลิตได้ตามฤดูกาลหรือได้ผลผลิตน้อย ชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้นทางด้านอาหารและการฟื้นฟูทางการเกษตร

4) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของชุมชน เป็นผลมาจาก การสูญเสียที่ดินของชาวบ้านจำนวน 82 ไร่เรือน ของหมู่ 6 ต้องสูญเสียที่ดินทำกิน ถึงแม้จะมีการจ่ายค่าชดเชย แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีการวางแผนรองรับ และที่ดินที่ชาวบ้านได้รับการจัดสรร แปลงละ 3.5 ไร่เป็นดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์เพราะหน้าดินเป็นดินที่เอามาจากการสร้างอ่าง ทำให้ต้นไม้ที่ปลูกไม่เจริญงอกงาม ถึงแม้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตจะมีการส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้าน เช่น เพาะเห็ดฟาง เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว และมีการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรเขายายเที่ยง เพื่อช่วยเหลือประกอบอาชีพในระยะยาว แต่การส่งเสริมดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านไม่สามารถใช้หนี้สินสหกรณ์ ทำให้หนี้สินเพิ่มขึ้นเพราะประสบปัญหาขาดทุน ตลอดทั้งพืชผลทางการเกษตรและแหล่งอาหารตามธรรมชาติ

ได้รับความเสียหายจากการระเบิดสร้างอ่าง ทำให้ชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพจากการเกษตร มาเป็นอาชีพรับจ้างมากขึ้น

5) ความมั่นคงทางด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน การก่อสร้างโครงการฯ ทำให้เกิดความขัดแย้งทางด้านความคิดทางด้านผลกระทบที่เกิดจากการสร้างอ่างฯ ซึ่งนำไปสู่การขัดแย้งภายในชุมชน ทำให้เกิดการแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดการไม่วางใจซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนต่อไป

เมื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบระหว่างก่อนมีโครงการ ระหว่างก่อสร้าง โครงการและช่วงหลังก่อสร้าง พบว่าการก่อสร้างอ่างเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพของชุมชน เพราะการศึกษาเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจะชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวและในชุมชน และเชื่อมโยงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะทางด้านสภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้มีโอกาสที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิต และทางด้านจิตวิญญาณ เพราะเกิดความกดดันทางด้านเศรษฐกิจและความไม่แน่นอนทางด้านอาชีพ และเกิดความไม่เชื่อมั่นและความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและชุมชน ซึ่งล้วนมีผลทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางด้านจิตใจเพิ่มมากขึ้น ซึ่งความไม่มั่นคงทางด้านจิตใจและการขาดความเชื่อมั่นคงต่อความเข้มแข็งของชุมชนเป็น โอกาส ที่จะทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพจิต ทางสังคมและทางจิตวิญญาณตามมีอีกหลายประการ ทำให้เป็นตัวบ่งชี้ถึงสภาวะทางสังคมได้ทางหนึ่งและยังมีความเชื่อมโยงถึงสภาวะทางกายอีกด้วย ด้านการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอนในการกระบวนการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม จึงทำให้เกิดผลกระทบที่ไม่คาดการณ์ไว้จากการดำเนินงาน เช่น โรคที่น่าจะมาจากการระเบิด ผลจากการระเบิด เป็นต้น จึงนำไปสู่การร้องเรียกของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างอ่าง

กรณีศึกษาดังกล่าว จึงเป็นบทเรียนที่สะท้อนให้เห็นความจำเป็นว่าต้องมีการศึกษาผลกระทบทางสุขภาพควบคู่ไปกับรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยกระบวนการศึกษาในทุกขั้นตอน จะต้องให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมและในการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมในอนาคตผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการ จะต้องมีส่วนร่วมในการศึกษาผลกระทบทุกขั้นตอน โดยเฉพาะในการกำหนดขอบเขตการศึกษา และการตรวจรับผลการศึกษา เพื่อให้ผู้ได้รับผลกระทบจะได้นำเสนอข้อห่วงใยและรับรู้ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับครอบครัว ชุมชน ของตนอย่างรอบด้าน หากมีข้อห่วงใยประเด็นใดที่ผู้ได้รับผลกระทบอาจมีความห่วงใยเป็นพิเศษ หน่วยงานเจ้าของโครงการต้องสนับสนุนงบประมาณให้ผู้ได้รับผลกระทบศึกษาคู่ขนานไปกับกระบวนการศึกษาตามปกติ ซึ่งการศึกษาผลกระทบทางสังคมและผลกระทบ

ทางสุขภาพ จะต้องถูกยกระดับขึ้นมาเทียบเท่ากับการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและเมื่อโครงการเริ่มดำเนินการแล้วจะต้องมีการศึกษาผลกระทบหลังโครงการอย่างรอบด้านทุก 5 ปี เพื่อเป็นการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดกับครอบครัว ชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อให้การศึกษาผลกระทบมีความโปร่งใส การจัดจ้างและตรวจรับรายงานการศึกษาผลกระทบจะต้องดำเนินการโดยองค์กรอิสระ หรือคณะกรรมการร่วมที่มีผู้ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมในสัดส่วนที่เท่ากับทางราชการ โดยองค์กรอิสระหรือคณะกรรมการดังกล่าวต้องทำหน้าที่ในการรณรงค์เผยแพร่ผลการศึกษา และดำเนินการให้ผู้ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมในการศึกษาทุกขั้นตอน

ศุภกิจ นันทะวรการ (2549 : 1-2) ได้ทำการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชน และการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในการพัฒนาพลังงานทางเลือก : กรณีศึกษาโครงการโรงไฟฟ้าแกลบ ต.น้ำทรง อ.พยุหะคีรี จ.นครสวรรค์ และโครงการโรงไฟฟ้าแกลบ ต.โพกรวม อ.เมือง จ.สิงห์บุรี การศึกษาในครั้งนี้เลือกกรณีศึกษาที่ผ่านการประมูล แต่มีการคัดค้าน โดยประชาชนในพื้นที่ได้แก่ โครงการโรงไฟฟ้าแกลบของ บริษัท เอทีไบโอพาวเวอร์ จำกัด ใน 2 พื้นที่ คือ ตำบลน้ำทรง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ และตำบลโพกรวม อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อประยุกต์ใช้การประเมินผลกระทบทางสุขภาพในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจโครงการ

ทางโครงการวิจัย เสนอให้ทางเจ้าของโครงการ เปิดเผยแพร่รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนกระบวนการตรวจสอบร่วมกันของสาธารณะ (Public Review) ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี หลังจากนั้นจึงจัดกระบวนการพูดคุยกับชุมชนทั้งฝ่ายที่สนับสนุน และฝ่ายคัดค้านโครงการ ในช่วงเดือนธันวาคม 2545 - กุมภาพันธ์ 2546 โดยครอบคลุมประเด็นผลกระทบและผลประโยชน์ในแต่ละประเด็น แล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลในร่างรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม รวมทั้งข้อมูลที่ทางโรงไฟฟ้าชี้แจง ในเวทีต่าง ๆ เพื่อจัดทำรายงานการประมวลข้อคิดเห็นและข้อห่วงใยของประชาชน (Public Scoping) สำหรับแต่ละกรณีศึกษา แล้วจึงมีการเผยแพร่รายงานดังกล่าวให้กับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการจัดเวทีเชิงนโยบายร่วมกับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในด้านผลที่เกิดขึ้น จากกระบวนการกับแต่ละกลุ่มในแต่ละพื้นที่ ช่วยทำให้ชาวบ้านฝ่ายสนับสนุนมีความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนมากขึ้น เกี่ยวกับความเสี่ยงและผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากโรงไฟฟ้า ในขณะที่ฝ่ายคัดค้านก็มีความเข้าใจชัดเจนมากขึ้น ถึงผลประโยชน์ของโครงการและเหตุผลของฝ่ายสนับสนุน รายงานการประมวลข้อคิดเห็นและข้อห่วงใย แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ประเด็นผลกระทบที่สำคัญในแต่ละพื้นที่ ยังไม่ได้รับการพิจารณาและเตรียมมาตรการป้องกันที่จะสร้างความมั่นใจกับชุมชนได้ ดังเช่น เรื่องน้ำท่วมบริเวณพื้นที่โครงการและผลกระทบต่อผลผลิตข้าว ในกรณีจังหวัดนครสวรรค์ หรือประเด็น

อุบัติเหตุจากรถขนส่งแก๊ส ในกรณีโครงการจังหวัดสิงห์บุรี อย่างไรก็ตามทางโครงการไม่สามารถปรับแก้ในหลายประเด็นได้ เนื่องจากกรอบของการประมูล ทำให้ไม่ยุติธรรมกับข้อเสนอโครงการอื่น ๆ ที่ไม่ผ่านการประมูล ทางโครงการวิจัยฯ จึงได้พัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการสนับสนุนพลังงานหมุนเวียน ถ้าหากใช้มาตรการประมูลแข่งขันต่อไป จำเป็นต้องผนวกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาโครงการก่อนเข้าร่วมการประมูล หรือปรับมาตรการเป็นระบบประกันราคา (Feed-In Tariff) ซึ่งไม่จำกัดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้จำเป็นต้องปรับระบบการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและกลไกการตรวจสอบควบคุมโครงการรวมทั้งการหนุนเสริมศักยภาพของประชาชน เพื่อการเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจโครงการพลังงาน สำหรับผลต่อเนื่องที่เกิดขึ้นในกระบวนการนโยบายสาธารณะพบว่า ทางบริษัทยกเลิกโครงการที่จังหวัดสิงห์บุรี เนื่องจากต้นทุนโครงการที่เพิ่มขึ้นจากการป้องกันปัญหาผลกระทบ ในขณะที่โครงการที่จังหวัดนครสวรรค์ ทางบริษัทได้พยายามเจรจาหาทางออกเรื่อง น้ำท่วมพื้นที่โครงการ กับชาวบ้านในพื้นที่ แต่ฝ่ายชาวบ้านยังคงไม่ไว้วางใจทางโครงการอยู่

ในขณะที่สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน และคณะกรรมการกองทุนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน ให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจอนุมัติเงินสนับสนุนในแต่ละโครงการ แต่ยังไม่มีการพิจารณาถึงมาตรการนโยบายอื่นๆ หรือการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ช่วงเริ่มพัฒนาโครงการ นอกจากนี้ การศึกษาค้างนี้ได้ใช้เป็นประโยชน์สำหรับการปฏิรูประบบการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมในช่วงปี 2545-2546 ด้วย แต่หลังจากนั้นเมื่อกระบวนการปฏิรูปนี้หยุดลงไป จึงยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบและการปฏิบัติ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นดำเนินการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นสำคัญ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่ทำให้ก่อเกิดกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง รวมทั้งรูปแบบแนวทางการเคลื่อนไหว และปัญหาอุปสรรคของขบวนการ การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและมองอย่างรอบด้าน แบบองค์รวม (Holistic Approach) โดยมีกระบวนการในการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์การวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. ขอบเขตการวิจัย
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วัตถุประสงค์การวิจัย

1.1 เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

1.2 เพื่อศึกษาปัจจัย ที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

1.3 เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

1.4 เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์อำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยทำการศึกษาในกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยจำแนกออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

- 2.1 กลุ่มแกนนำของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
- 2.2 กลุ่มสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยทั้งนี้ได้เลือกประชากรแบบเฉพาะเจาะจงในการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ เพื่อให้ตรงกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งพยายามให้กลุ่มตัวอย่างกระจายและครอบคลุมผู้ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด
- 2.3 กลุ่มนักวิชาการ โดยคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการจากสถานศึกษาต่าง ๆ ผู้สนใจปัญหา และนักวิชาการจากสถาบันองค์กรพัฒนาเอกชน
- 2.4 ผู้สื่อข่าว / สื่อมวลชน โดยคัดเลือกศึกษาผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ และมีข้อมูลเชิงลึก โดยพยายามให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้มากที่สุด
- 2.5 เจ้าหน้าที่ทางราชการ โดยเลือกศึกษาจากเจ้าหน้าที่ พนักงาน ส่วนราชการ ที่มีความเกี่ยวข้อง โดยทั้งนี้เพื่อตรวจสอบข้อมูลของทุกฝ่ายให้รอบด้านมากที่สุด

3. ขอบเขตการวิจัย

เริ่มตั้งแต่การเกิดปัญหาของสิ่งแวดล้อม จากเหมืองเปิดถ่านหินอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยเริ่มมีปัญหาย่างรุนแรงตั้งแต่ พ.ศ. 2535 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2552 โดยมีขอบเขตเชิงพื้นที่ และประเด็นในการศึกษาดังนี้

- 3.1 ศึกษาถึงแนวคิดที่นำมาสู่การรวมตัวกันของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
- 3.2 ศึกษาถึงแนวทางการเคลื่อนไหวและยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหว ของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
- 3.3 ศึกษาถึงปัจจัย ที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายว่ามาจากสาเหตุใด
- 3.4 ผลกระทบในด้านต่าง ๆ เช่น การรื้อถอนบ้านเรือนในบริเวณที่ก่อให้เกิดผลกระทบ ด้านสิ่งแวดล้อม กรณีการเกิดเสียงรบกวน ฝุ่นละออง ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มลพิษทางอากาศ

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษา/วิจัยในครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์รายบุคคล แบบสัมภาษณ์กลุ่ม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง รวมทั้งแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง สำหรับอุปกรณ์ที่ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วย สมุดบันทึก งานสนาม เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป แผนที่ และทั้งนี้ในการวิจัยมีผู้ช่วยวิจัย 1 คน ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ที่ร่วมในการเก็บข้อมูลเชิงลึกด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้ การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนาแบบเผชิญหน้ากันระหว่าง ผู้ถูกสัมภาษณ์กับผู้สัมภาษณ์ โดยมีการกำหนดเป้าหมายที่แน่นอนไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ได้ข้อมูลในรายละเอียดตามที่ต้องการ โดยแบ่งออกเป็น

4.1 การสัมภาษณ์รายบุคคล เป็นการสนทนาสองต่อสอง ระหว่างผู้สัมภาษณ์กับ ผู้ถูกสัมภาษณ์ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้มีอิทธิพลของบุคคลที่สามเข้ามาสอดแทรก

4.2 การสัมภาษณ์กลุ่ม เป็นการสนทนาโดยผู้ถูกสัมภาษณ์หลายคน ทั้งนี้เพื่อให้ได้คำตอบที่เป็นบรรทัดฐานของกลุ่ม

4.3 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างวิธีนี้ผู้วิจัยจะใช้กรณีต้องการคำตอบตามที่ได้กำหนดไว้ เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ถูกต้องและตรงประเด็นมากที่สุด

4.4 แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง เป็นวิธีการสังเกตที่ผู้วิจัยกำหนดเรื่องหรือกิจกรรมและขอบเขตเนื้อหาของ การสังเกตที่ชัดเจนแน่นอนไว้ล่วงหน้า โดยจะมีแบบบันทึกการสังเกตเป็นเครื่องมือช่วย

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์เชิงอธิบาย (Explanatory Analysis) แบ่งการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 2 แนวทาง คือ

5.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary) ที่มีอยู่แล้วเป็นหลัก การ โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากเอกสารของทางราชการที่ได้รับการยอมรับเปิดเผย รายงานการประชุม หนังสือ ผลงานวิจัย บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เอกสารการประชุม สัมมนาทางวิชาการ รายงานการวิจัย ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมทั้งข้อมูลจาก Internet ข่าวสาร สื่อมวลชน นิตยสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง

5.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง โดยการใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) กับกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เพื่อให้ตรงกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งพยายามให้กลุ่มตัวอย่างกระจายและครอบคลุมผู้ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) วิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์โดยตรงรายบุคคล สัมภาษณ์กลุ่ม สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกตแบบมีโครงสร้างเป็นองค์ประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยทำการศึกษาในกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดลำปาง โดยจำแนกออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

1. กลุ่มแกนนำของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
2. กลุ่มสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยทั้งนี้ได้เลือกประชากรแบบเฉพาะเจาะจงในการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ เพื่อให้ตรงกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งพยายามให้กลุ่มตัวอย่างกระจายและครอบคลุมผู้ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด
3. กลุ่มนักวิชาการ โดยคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการจากสถานศึกษาต่าง ๆ ผู้สนใจปัญหา และนักวิชาการจากสถาบันองค์กรพัฒนาเอกชน
4. ผู้สื่อข่าว / สื่อมวลชน โดยคัดเลือกศึกษาผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ และมีข้อมูลเชิงลึก โดยพยายามให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้มากที่สุด
5. เจ้าหน้าที่ทางราชการ โดยเลือกศึกษาจากเจ้าหน้าที่ พนักงาน ส่วนราชการที่มีความเกี่ยวข้อง โดยทั้งนี้เพื่อตรวจสอบข้อมูลของทุกฝ่ายให้รอบด้านมากที่สุด

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงอธิบาย (Explanatory Analysis) โดยแบ่งการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 2 แนวทาง คือการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary) ที่มีอยู่แล้วเป็นหลักการ โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากเอกสารของทางราชการที่ได้รับการยอมรับเปิดเผย รายงานการประชุม หนังสือ ผลงานวิจัย บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เอกสารการประชุม สัมมนาทางวิชาการ รายงานการวิจัยทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมทั้งข้อมูลจาก Internet ข่าวสาร สื่อมวลชน นิตยสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยการใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์ (Indepth Interview) กับกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เพื่อให้ตรงกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งพยายามให้กลุ่มตัวอย่างกระจายและครอบคลุมผู้ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์อำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มีความน่าสนใจในมุมมองของภาคประชาสังคม ที่เสียเปรียบ และจำเป็นต้องคิดค้นทางเลือกใหม่ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การสร้างอำนาจใหม่ของภาคประชาสังคมเองขึ้นมาให้ได้ เพื่อเป็นพลังทางสังคมที่สำคัญในการผลักดันให้ปัญหาของตนเองได้รับการแก้ไข อย่างจริงจังและต่อเนื่องทางเลือกที่เป็นไปได้ซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขปัจจุบันก็คือการสร้างบทบาท ภาคประชาสังคม หรือสร้างขบวนการภาคประชาชนขึ้นมา เพื่อไม่ให้อำนาจการเมืองผูกขาดโดยพรรคการเมือง หรือกลุ่มนักการเมือง นักธุรกิจการเมือง และลี้ลื้อบริวารทั้งหลาย โดยผ่านกลไกรัฐสภาซึ่งเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนเท่านั้น ขบวนการภาคประชาสังคมจึงเป็นสิ่ง จำเป็นที่แท้จริง ที่ต้องรวมกันผลักดันให้เกิดขึ้นจริง และมีพลังเข้มแข็งให้ได้ หากต้องการเป็นส่วนหนึ่งของพลังอำนาจในสังคมไทย ที่คู่ขนานไปกับอำนาจรัฐและทุนชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันเรียกร้องต่อสู้กันมาอย่างต่อเนื่อง แต่สุดท้ายก็จบลงด้วยการแก้ไขปัญหาเบื้องต้น เพียงเพื่อต้องการยุติการชุมนุมเรียกร้องของชาวบ้าน โดยรัฐพยายามเข้ามาไกล่เกลี่ย และมีการทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน ระหว่างตัวแทนการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยแม่เมาะกับตัวแทนชาวบ้าน โดยมีหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นพยานไม่ได้มีการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงแต่อย่างใด

มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2547 เรื่อง สรุปผลการประชุมคณะกรรมการติดตามการแก้ไขปัญหากลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ ซึ่งมี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน ซึ่งได้มีการประชุมครั้งที่ 1/2547 เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2547 ที่ประชุมได้พิจารณาเห็นชอบให้มีการอพยพโยกย้ายราษฎร บ้านหัวฝาย หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านดง , บ้านห้วยเป็ด หมู่ที่ 1 และบ้านห้วยคิง หมู่ที่ 6 ตำบลแม่เมาะ ตามความเห็นของคณะอนุกรรมการฯ แก้ไขปัญหากรณีดังกล่าว โดยทั้งนี้ให้กระทรวงมหาดไทย กระจายละเอียดในเรื่องการโยกย้ายและรายงานให้ประธานกรรมการฯ ทราบโดยเร็ว อนึ่ง กรณีที่ราษฎรบางคน นำโดย นายออน อูเงิน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลบ้านดง ยืนยันความประสงค์ไม่ขออพยพโยกย้ายออกจากพื้นที่ดังกล่าวนั้น รองนายกรัฐมนตรี (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) ในฐานะประธานกรรมการฯ พิจารณาแล้วมีบัญชาให้ส่งคณะกรรมการฯ ที่แก้ไขปัญหาดังกล่าว รับทราบ เพื่อดำเนินการแยกผู้ที่ประสงค์จะอยู่ต่อไป ออกจากผู้ที่ต้องการอพยพต่อไป ซึ่งต่อมาจังหวัดลำปาง ได้มีหนังสือ เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2547 กรณีดังกล่าว นายอำเภอแม่เมาะว่า เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุนิติบุคคลตามมติที่ประชุมดังกล่าว ให้นายอำเภอ รายงานผลความคืบหน้าการดำเนินงานให้จังหวัดทราบ เพื่อจังหวัดจะได้รายงานกระทรวงมหาดไทยทราบ และอำเภอแม่เมาะ ได้มีหนังสือ ลงวันที่ 14 กันยายน 2547 เรื่อง ขอเชิญประชุมเกี่ยวกับการจัดประชาคมบ้านหัวฝาย บ้านหัวฝายหลายทุ่ง ตำบลบ้านดง และบ้านห้วยเป็ด ตำบลแม่เมาะ เพื่อหารือแนวทางและวิธีการจัดทำประชาคม

ในวันที่ 27 กันยายน 2547 แล้วนั้นกลับปรากฏว่า เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2547 สำนักนายกรัฐมนตรี ได้มีหนังสือ ที่ นร 0104(3)/64166 เรื่องการแก้ไขปัญหาโรงไฟฟ้าพลังถ่านหิน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ลงนาม โดยพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรี ประธานคณะกรรมการติดตามการแก้ไขปัญหากลุ่มสหพันธ์เกษตรกร ภาคเหนือ ฯ อ้างว่า บัดนี้ได้รับทราบจากกระทรวงพลังงานว่า ได้ติดตามการแก้ไขปัญหาโรงไฟฟ้าพลังถ่านหิน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง พบว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้ปรับปรุงแก้ไขปัญหาล้างแวล้อมได้ตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของราษฎรในชุมชนที่อยู่อาศัยและพืชผลแต่อย่างใด รวมทั้ง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนจัดตั้งกองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้ความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้นตามลำดับ ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาโรงไฟฟ้าพลังถ่านหิน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เห็นควรชะลอ การประชุมคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาของกลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ กรณีปัญหาไฟฟ้าพลังงานถ่านหินอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ในการประชุมจัดทำประชาคมบ้านหัวฝาย บ้าน

หัวฝายหลายทุ่ง ตำบลบ้านดงและบ้านห้วยเป็ด ตำบลแม่เมาะ เพื่อหารือแนวทางและวิธีการจัดทำประชาคม ในวันที่ 27 กันยายน 2547 ไว้ก่อน และให้ติดตามผลการแก้ไขปัญหาของ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยตามที่กล่าวอ้าง

ภาพที่ 4.1 แสดงบริเวณพื้นที่ที่ดิน

ที่มา : ภาพประกอบถ่ายจากสถานที่จริง โดย นายสินทพ มั่นคง (2550)

จังหวัดลำปาง จึงได้มีหนังสือถึงนายอำเภอแม่เมาะ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2547 ให้ชะลอการประชุมจัดทำประชาคมเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวฯ ไว้ก่อน และให้ติดตามผลการแก้ไขปัญหาของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตามที่กล่าวอ้าง และในขั้นนี้ให้อำเภอแม่เมาะถือปฏิบัติตามหนังสือสำนักนายกรัฐมนตรี และติดตามความเคลื่อนไหวของมวลชนในพื้นที่รายงานให้จังหวัดทราบทุกระยะ

สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ เห็นว่าคำสั่งของสำนักนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2547 เรื่อง การแก้ไขปัญหาโรงไฟฟ้าพลังถ่านหิน ซึ่งลงนามโดยพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรี ในฐานะประธานกรรมการฯ ที่เห็นควรให้ชะลอการประชุมจัดทำประชาคมบ้านห้วยฝาย บ้านห้วยฝายหลายทุ่ง และบ้านห้วยเป็ด เพื่อหารือแนวทางและวิธีการจัดทำประชาคม ในวันที่ 27 กันยายน 2547 ไว้ก่อนนั้น เป็นคำสั่งที่ไม่เป็น

ธรรมชาติของจังหวัด ซึ่งสหพันธ์ฯ ขอเสนอข้อเรียกร้องดังนี้

ประการที่ 1 ให้ยกเลิกคำสั่งชะลอการประชุมคณะอนุกรรมการ โดยทันที และให้เร่งดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีได้ประชุม เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2547 ที่เห็นชอบให้มีการอพยพโยกย้ายราษฎรบ้านหัวฝาย หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านดง บ้านห้วยเป็ด หมู่ที่ 1 และบ้านห้วยคิง หมู่ที่ 6 ตำบลแม่เมาะ ตามความเห็นของคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาของกลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ กรณีปัญหาไฟฟ้าพลังงานถ่านหินอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางเป็นประธาน โดยทั้งนี้ให้จังหวัดลำปาง เร่งจัดทำประชาคมเพื่อดำเนินการแยกผู้ที่ไม่ประสงค์อพยพให้อยู่ในพื้นที่ต่อไป และดำเนินการอพยพผู้ที่ไม่ประสงค์อพยพตามหลักการที่คณะอนุกรรมการฯ เคยมีมติเอาไว้แล้ว

ประการที่ 2 กรณีที่กระทรวงพลังงานแจ้งว่าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ปรับปรุง แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของราษฎรในชุมชนที่อยู่อาศัยและพืชผลแต่อย่างใด นั้นไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจาก เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2547 ศาลจังหวัดลำปาง ได้มีคำพิพากษาคดีหมายเลขดำ ที่ 1960/2542 หมายเลขแดงที่ 154/2547 พิพากษาให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำเลยที่ 14 เป็นผู้จ่ายค่าเสียหายกรณีพืชผลทางการเกษตรแก่ราษฎร 77 รายที่รวมกันเป็นโจทก์ฟ้องถึงแก่ความตาย ชะงักการเจริญเติบโตและไม่ผลิตดอกออกผลตามฤดูกาล โดยโจทก์แต่ละคนจะได้รับค่าเสียหายพร้อมดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 15 ต่อปีเป็นเงินรวมทั้งหมด 3.2 ล้านบาทและจากปี 2544 ถึงปัจจุบันราษฎรได้เจ็บป่วยและตายจากมลพิษแล้วกว่า 100 ศพ และยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

ประการที่ 3 เราเห็นว่ากว่า 10 ปีที่ผ่านมาความเดือดร้อนทุกข์ยากของกลุ่มชาวบ้านแม่เมาะได้ลุกขึ้นมาเรียกร้องแล้วถูกการไฟฟ้าแม่เมาะทำลายความชอบธรรมและสลายมวลชนตลอดมา แต่ก็ไม่สามารแก้ไขปัญหามลพิษได้ ดังนั้นพวกเราจึงขอความเป็นธรรมมายังนายกรัฐมนตรี ว่าหากรัฐต้องการพลังไฟฟ้าจากเหมืองถ่านหินแม่เมาะ รัฐก็ต้องอพยพเราออกจากพื้นที่ พร้อมทั้งดูแลชดเชยค่าเสียหาย ซึ่งชาวบ้านต้องเสียสละอวัยวะและร่างกายเพื่อความเจริญของชาติมายาวนาน โดยให้นำเข้าเป็นวาระเร่งด่วน เพื่อสั่งการในการประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจรที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ในระหว่างวันที่ 18-19 ตุลาคม 2547 นี้

ประเด็นปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ที่เรื้อรังมาตั้งแต่ปี 2535 ซึ่งชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ผลกระทบออกมาระบุว่า วิกฤตจากโรงไฟฟ้าแม่เมาะเมื่อปี 35 ต่อเนื่องมาจนถึงขณะนี้ ทำให้ชาวบ้านเกิดอาการเจ็บป่วยมากกว่า 2,000 คน และ 10 กว่าปีที่ผ่านมาทำให้ชาวบ้านเสียชีวิตไปแล้วกว่า 100 คน

โดยเชื่อว่าสาเหตุใหญ่มาจากการโรงไฟฟ้าถ่านหินลิกไนต์แม่เมาะทั้งสิ้น และได้ร่วมกันต่อสู้เรียกร้องอย่างต่อเนื่องนั้น

ล่าสุดเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2546 ที่ผ่านมานายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรฯ พร้อมคณะเจ้าหน้าที่จากกรมควบคุมมลพิษ สผ. ได้เดินทางมาตรวจพื้นที่สุสานหอยล้านปี ในพื้นที่ของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ การไฟฟ้าฝ่ายผลิต อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง พร้อมกับได้พูดคุยกับตัวแทนชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ 2 หมู่บ้าน คือ บ้านห้วยคิง และบ้านหัวฝาย ที่ชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน ได้เรียกร้องให้อพยพพวกเขาออกจากพื้นที่อยู่อาศัยเดิม เพราะถือเป็นพื้นที่เสี่ยงภัยสูง ตามที่ได้มีการเรียกร้องผ่านช่องทางคณะกรรมการหลายต่อหลายชุดในระยะเวลาที่ผ่านมา ซึ่งนายประพัฒน์ กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า เขาประทับใจถึงข้อมูลความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้ว และที่ผ่านมาก็ได้หารือกับ นพ.พรหมินทร์ เลิศสุริยะเดช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน ซึ่งก็เห็นด้วยที่จะให้ตั้งคณะกรรมการที่เป็นกลางได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย เข้ามาตรวจสอบข้อเท็จจริงอีกครั้งหนึ่ง เพื่อหาทางออกร่วมกัน ซึ่งขณะนี้ทางกระทรวงทรัพยากรฯ ได้งบประมาณในปี 47 จำนวน 370,000 บาท ที่จะเข้ามาดำเนินการเรื่องนี้ โดยเขาจะขอเวลาศึกษารายละเอียดเรื่องนี้ระยะหนึ่ง

ขณะที่ตัวแทนชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน ที่ได้เข้าพบกับนายประพัฒน์ ต่างยืนยันว่า พวกเขาไม่ต้องการกรรมการชุดใด ๆ อีกต่อไป แต่ต้องการให้อพยพโยกย้ายพวกเขาออกจากพื้นที่เสี่ยงภัยโดยเร็วที่สุด การตั้งกรรมการขึ้นมาศึกษาก็เป็นเพียงการซื้อเวลาเท่านั้น ตัวแทนชาวบ้านหลายคนพยายามที่จะบอกว่า เมื่อพวกเขากระทำผิดเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะถูกจับกุมทันที แต่เมื่อ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตทำผิด เหตุใดไม่มีการดำเนินการตามกฎหมาย ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา พวกเขาพยายามที่จะต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรม ตามกรอบของกฎหมายมาตลอด แต่จนถึงขณะนี้ก็ยังไม่ได้ผล

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพวกเขาไม่เห็นด้วยกับการที่ตั้งกรรมการกลางขึ้นมาศึกษาปัญหาแม่เมาะอีก ตามแนวคิดของนายประพัฒน์ แต่ก็ส่งตัวแทนเข้าพบและหารือ เพราะถือว่า อย่างน้อยช่องทางนี้ก็เป็นช่องทางที่จะเรียกร้องความเป็นธรรมได้ทางหนึ่ง แทนการส่งกำลังคนเข้าไปบุกยึดหรือปิดโรงไฟฟ้า

นางมะลิวรรณ นาควิโรจน์ เลขาธิการเครือข่ายสิทธิผู้ป่วยแม่เมาะ อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง เปิดเผยว่า ในวันที่ 3-4 พฤศจิกายน 2546 ที่จะถึงนี้ เครือข่ายฯ จะจัดส่งลายมือชื่อของผู้ป่วยที่ได้ร่วมกันยื่นฟ้องต่อศาลปกครองเชียงใหม่ เมื่อ 29 สิงหาคม 2546 เรียกร้องให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตชดเชยค่าเสียหายรวมเป็นเงินทั้งสิ้น 1,863 ล้านบาท ที่ได้ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองเชียงใหม่แล้ว แต่ศาลมีคำสั่งให้ผู้ป่วยวางเงินค่าธรรมเนียมศาลในสัดส่วน 2.5% แต่ชาวบ้าน ไม่มีเงิน ไปให้กับนายสัก กอแสงเรือง นายกสภานายความ สมาชิกวุฒิสภา เพื่อยื่นอุทธรณ์ต่อศาลปกครองสูงสุดอีก

ครั้งหนึ่งโดยเร็วที่สุด นอกจากนี้ยังจะทำเรื่องร้องเรียนไปยัง พล.ต.มัญญกฤต รูปขจร ประธาน วุฒิสภา ภายในสมัยประชุมนี้ เพื่อนำเรื่องนี้เข้าพิจารณาในที่ประชุมวุฒิสภาอีกทางหนึ่ง หลังจากที่ได้ประสานงานกันมาก่อนหน้านี้แล้วซึ่งถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับชาวบ้าน หลังจากที่ต้องสู้อย่างยาวนาน แต่ไม่ได้รับการตอบรับจากทางการจนถึงทุกวันนี้

ส่วนการนำเรื่องปัญหาผลกระทบ จากการดำเนินงานของ โรงไฟฟ้าแม่เมาะ ที่มีต่อชาวบ้านในพื้นที่เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี โดยเฉพาะเรื่องการโยกย้ายชาวบ้าน 3 หมู่บ้านออกจากพื้นที่เสี่ยงภัยนั้น รายงานจากสภาสิทธิเครือข่ายผู้ช่วยแม่เมาะ แจ้งว่า ถึงตอนนี้ยังไม่สามารถคาดเดาได้ว่าจะมีการนำเข้าสู่ที่ประชุม ครม. เมื่อใดกันแน่ จากเดิมที่ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ในฐานะประธานคณะกรรมการ แก้ไขปัญหาของกลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ กรณีปัญหาโรงไฟฟ้าถ่านหิน อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง นัดประชุมเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ด้วยมาแล้ว 2 ครั้ง แต่ก็เลื่อนการประชุมทั้ง 2 ครั้ง คือ ครั้งแรกนัดประชุมประมาณวันที่ 13 ตุลาคม และครั้งที่ 2 นัดประชุมในวันที่ 31 ตุลาคม 2546 ล่าสุดต้องเลื่อนออกไปอย่างไม่มีกำหนด

ทั้งที่เรื่องนี้คณะกรรมการฯ ของจังหวัดลำปาง เคยมีมติเกี่ยวกับเรื่องนี้ตั้งแต่วันที่ 13 สิงหาคม 2546 ที่ผ่านมาแล้วว่า ให้อพยพโยกย้ายชาวบ้านในพื้นที่เสี่ยงภัยรอบโรงไฟฟ้าแม่เมาะรัศมี 5 กม. ออกไปตามข้อเรียกร้องของชาวบ้าน รวมทั้งหมด 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหัวฝาย หมู่ที่ 1 ต.บ้านดง อ.แม่เมาะ, บ้านห้วยเป็ด หมู่ที่ 1 ต.แม่เมาะ อ.แม่เมาะ (ผลกระทบจากการขยายเหมืองแม่เมาะเฟสที่ 5) เป็นโครงการนำร่องก่อน ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ในรัศมี 5 กม. จากตัวเหมืองแม่เมาะ ก็ จะดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

ขณะที่กรณีบ้านหางสูง หมู่ที่ 3 ต.แม่เมาะ อ.แม่เมาะ ที่ชาวบ้านได้เรียกร้องขอค่าชดเชยที่ดินนั้น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตยืนยันว่าไม่ต้องการพื้นที่ดังกล่าวอีก จึงไม่จ่ายค่าชดเชยให้กลุ่มชาวบ้านหางสูงที่อพยพไปแล้ว ให้กลับมาทำกินในพื้นที่เดิมต่อไป จากการดำเนินการอพยพโยกย้ายราษฎรจากพื้นที่เสี่ยงภัย จากโรงไฟฟ้าแม่เมาะของชาวบ้าน ในเขตอำเภอแม่เมาะ จ.ลำปางนั้น มีอยู่ 4 หมู่บ้าน รวมกว่า 1,800 ครอบครัว ประกอบด้วย บ้านหางสูง จำนวน 400 กว่าครอบครัว บ้านห้วยเป็ด 400 กว่าครอบครัว บ้านห้วยดิง 500 กว่าครอบครัว และบ้านหัวฝาย 500 กว่าครอบครัว โดยกรณีของบ้านหางสูง แม้ว่าที่ประชุม ครม. จะมีมติอนุมัติให้โยกย้ายแล้วก็ตาม แต่ชาวบ้านต้องการให้รัฐบาลเร่งดำเนินการโดยเร็ว เนื่องจากขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างการสำรวจทรัพย์สินกันอยู่ แต่เป็นการดำเนินงานที่ค่อนข้างช้าเกินไป

นอกจากนี้เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2546 ที่ผ่านมา ก่อนที่ นายเฉลิมพล ประทีปวิช ผู้ว่าราชการจังหวัดฯ ในฐานะประธานกรรมการฯ จะเกษียณอายุราชการในวันที่ 30 กันยายน 2546 ยังได้เรียกประชุมคณะกรรมการฯ เพื่อย้ำถึงมติที่ประชุม 13 สิงหาคม 2546 อีกครั้งหนึ่ง

นางมะลิวรรณ เลขานุการสภาเครือข่ายสิทธิผู้ป่วยแม่เมาะ, กรรมการแก้ไขปัญหาราษฎรได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จ.ลำปาง กล่าวว่า ที่ผ่านมาราชวบ้านแม่เมาะ ได้พยายามต่อสู้เรียกร้องมาทุกวิธีแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวกันของผู้ป่วยที่ได้รับการวินิจฉัยจาก พญ.อรพรรณ เมธาธิกุลกุล แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านอชีวเวชศาสตร์ ว่ามีอาการเจ็บป่วยด้วยโรคปอดอักเสบจากฝุ่นนิวมโคโคไนโอซิส และโรคพิษซัลเฟอร์ไดออกไซด์ จำนวน 130 คน ฟ้องร้องทางแพ่งต่อศาลจังหวัดลำปาง เมื่อ 28 พฤษภาคม 2546 เรียกร้องค่าชดเชยจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต 1,086,770,493 บาท แต่ศาลลำปางมีคำสั่งไม่รับฟ้อง เพราะ เป็นคดีทางการปกครอง

ต่อมาชาวบ้านได้เข้ายื่นฟ้องต่อศาลปกครอง จ.เชียงใหม่ เมื่อ 29 สิงหาคม 2546 แต่ก็ติดปัญหาไม่สามารถหาเงินมาจ่ายค่าธรรมเนียมศาล จำนวน 2.5% ของวงเงินที่เรียกร้องได้ รวมไปถึงการรณรงค์เรียกร้องต่าง ๆ แต่ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ยังคงไม่ได้รับการแก้ไขมาจนถึงทุกวันนี้และไม่เพียงเท่านั้น ในระยะที่ผ่านมา สภาเครือข่ายฯ ยังได้พยายามส่งตัวแทนเข้าร้องเรียนต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่คาดว่าจะให้ความช่วยเหลือได้ทุกทาง เช่น เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2546 ที่ผ่านมา ก็ได้เข้าร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ฯ และสภาที่ปรึกษาฯ ซึ่งทั้ง 2 องค์กรก็รับปากว่าจะส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจสอบข้อเท็จจริงในพื้นที่ หรือสอบถามไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อไป เป็นต้น

ดังนั้น สามารถสรุปความเห็น เรื่อง การขออนุญาตต่อหนังสืออนุญาตที่ดินของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต เมื่อวันที่ 2-4 สิงหาคม 2551 (หมู่ 1,2,7,8) ตามที่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้ยื่นเรื่องการขอต้ออายุหนังสืออนุญาตเข้าใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อใช้ประโยชน์ในการทิ้งมูลดินจากการขุดถ่านหินลิกไนต์ เนื่องจากหนังสืออนุญาตดังกล่าว เล่มที่ 756 ฉบับที่ 16 ลงวันที่ 24 กรกฎาคม 2541 เนื้อที่ 515-2-11 ไร่ ซึ่งจากการพิจารณาของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดง เมื่อการประชุมสภาวันที่ 14 พฤศจิกายน 2550 นั้น เป็นการพิจารณาครั้งแรกที่ประชุมมีมติไม่เห็นชอบ เนื่องจากปัญหามลพิษ เช่น ฝุ่น กลิ่น เสียง ที่เป็นเหตุเดือนร้อนรำคาญทำให้ประชาชนในหมู่บ้านใกล้เคียงบริเวณที่ทิ้งดินได้รับตลอด 24 ชั่วโมง ต่อมา การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้ทำหนังสือเข้ามาขอให้ทบทวนเป็นครั้งที่ 2 และ สภาฯ ก็ได้พิจารณาในการประชุม เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2551 และได้มีมติไม่เห็นชอบ เนื่องจากปัญหามลพิษ ฝุ่น กลิ่น เสียง ยังไม่ได้รับการแก้ไข ต่อมา กฟผ. ก็ได้ทำหนังสือมาถึงประธานสภาฯ เพื่อให้ทบทวนการพิจารณาการขอต้ออายุหนังสืออนุญาตฯ อีก

ครั้งตามหนังสือลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2551 และสภาองค์การบริการส่วนตำบลบ้านดง ได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2551 เนื่องจากปัญหาลพิษ ฝุ่น กลิ่น เสียง ที่ยังคงรบกวนชาวบ้าน

ปัจจุบัน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะขยายการผลิตทำการเปิดเหมืองถ่านหินลิกไนต์ เฟส 6 นั้นเกิดปัญหาขัดแย้งกับชาวบ้าน สร้างความไม่พอใจจนชาวบ้านรวมตัวกันปิดถนน ดังที่มีรายงานข่าวจากหนังสือพิมพ์ข่าวสด (2552 : ออนไลน์) เปิดเผยว่า มีอบต.แม่เมาะ เผยชาวบ้านห้วยคิงปิดถนนเข้า-ออก โรงไฟฟ้าแม่เมาะ ด้านเปิดเหมืองลิกไนต์เฟส 6 ซึ่งไม่ผ่านประชาพิจารณ์ แต่จู่ๆ องค์การบริหารส่วนตำบล-เทศบาลในท้องถิ่นกลับอนุญาต วันตั้งแต่เข้ายื่นยื่นกว่าจะคลี่คลาย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยรับข้อเสนออพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ พร้อมทั้งเยียวยาแก้ปัญหาในระยะสั้น-ยาว

ภาพที่ 4.2 ด้านถ่านหิน - ชาวห้วยคิง อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง

ปิดถนนเข้าออกโรงไฟฟ้าแม่เมาะ คัดค้านการเปิดเหมืองถ่านหินในเฟสที่ 6
ที่มา : หนังสือพิมพ์ข่าวสด (2552)

เมื่อเวลา 09.00 น. วันที่ 19 สิงหาคม 2552 ชาวบ้านห้วยคิง หมู่ 6 ต.แม่เมาะ อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง จำนวนกว่า 100 คน ปักหลักรวมตัวกันที่บริเวณถนนปากทางเข้าหมู่บ้านห้วยคิง เป็นเส้นทางเข้า-ออก โรงไฟฟ้าแม่เมาะ และเหมืองถ่านหินลิกไนต์แม่เมาะ เฟส 6 ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยชาวบ้านนำเต็นท์ผ้าใบ 3 หลัง กางขวางถนน 3 เลน เปิดเส้นทางให้รถวิ่งเพียงเลนเดียว พร้อมทั้งติดตั้งเครื่องขยายเสียง กล่าวโจมตีผู้บริหาร การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ เนื่องจากชาวบ้านสงสัยว่าการเปิดเหมืองเฟส 6 ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ กระทำโดยไม่โปร่งใส อีกทั้งจะทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบๆ โรงไฟฟ้าและเหมืองถ่านหิน ได้รับผลกระทบอย่างหนัก ทั้งฝุ่น เสียงดัง กลิ่นเหม็น และก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์

นางแสงจันทร์ มุลชาว ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 บ้านห้วยคิง กล่าวว่า การเปิดเหมืองลิกไนต์ เฟส 6 ไม่มีการทำประชาพิจารณ์จากชาวบ้านแม่แต่ครั้งเดียว แต่ก่อนหน้านี้ทางอำเภอแม่เมาะ และ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เมาะ ทำประชาพิจารณ์ในเรื่องนี้มาแล้ว เมื่อปี พ.ศ. 2546 ปรากฏว่า ชาวบ้านไม่ยินยอมให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตเปิดเหมืองลิกไนต์ และอีกครั้งในปี พ.ศ. 2552 กรณีการขอ อนุญาตให้พื้นที่ในเขต ต.บ้านดง และ ต.แม่เมาะ เพื่อทิ้งมูลดินทราย ซึ่งชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน ก็ไม่ ยินยอมให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตใช้พื้นที่ทิ้งมูลดินทราย แต่ปรากฏว่ากลับอนุญาตให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิต เปิดเหมืองลิกไนต์เฟส 6 มีผลตั้งแต่วันที่ 30 มีนาคม 2552

ส่วนนายวิวัฒน์ ปินตา หนึ่งในแกนนำชาวบ้าน กล่าวว่า รู้สึกสับสนต่อกรณีองค์การ บริหารส่วนตำบลแม่เมาะ และเทศบาลตำบลแม่เมาะ มีหนังสืออนุญาตให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิต แม่เมาะ เปิดเหมืองลิกไนต์ เฟส 6 ทั้งที่ไม่ได้รับความยินยอมจากประชาชน จากการตรวจสอบ เอกสารพบว่า สภากองการบริหารส่วนตำบลแม่เมาะ มีมติอนุญาตให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตเปิดเหมือง ได้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 โดยอ้างผ่านกระบวนการตามขั้นตอนของกฎหมายแล้ว แต่ปรากฏว่าเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2552 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะเริ่มขุดเหมือง ทั้งที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ทำ ประชาพิจารณ์จากชาวบ้านแต่อย่างใด

ต่อมาเวลา 12.10 น. นายสามารถ ลอยฟ้า รองผู้ว่าจังหวัดลำปาง พร้อมด้วยนายเสริมศักดิ์ สีสันต์ นายอำเภอแม่เมาะ และนายนภคล ศานติพงศ์ ผู้อำนวยการฝ่ายวางแผนและบริหารเหมือง แม่เมาะ เดินทางมาร่วมรับฟังปัญหา และความต้องการของชาวบ้านที่จุดชุมนุม โดยนางแสงจันทร์ และนายวิวัฒน์ เป็นตัวแทนชาวบ้านเข้าร่วมเจรจา ทางชาวบ้านยืนยันให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตเร่งปิด เหมืองลิกไนต์แม่เมาะ เฟส 6 จนกว่าจะอพยพชาวบ้านห้วยคิงทั้งหมด ออกพื้นที่รัศมี 5 กิโลเมตร และ ขอให้นายเกียรติสาร เอกะพันธ์ ผู้ช่วยผู้ว่าฯ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตเหมืองแม่เมาะ หรือผู้บริหาร ระดับสูง รวมทั้งรัฐมนตรีที่กำกับดูแลการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยให้คำตอบยืนยันกับ ชาวบ้าน หากไม่สามารถให้คำตอบ เป็นที่พอใจได้ ชาวบ้านจะขยายพื้นที่การชุมนุมออกไป และจะ ปิดถนนเข้า-ออกโรงไฟฟ้าและเหมืองลิกไนต์ เฟส 6 จนกว่าจะได้รับคำตอบเป็นที่พอใจ แต่การ เจรจาไม่เป็นผล

กระทั่งเวลา 17.30 น. แกนนำชาวบ้าน พร้อมด้วยตัวแทนจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ เดินทางเข้าพบนายสมบุรณ์ ศรีพัฒนาวัฒน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง เพื่อให้ช่วยประสานการ แก้ไขปัญหา โดยนายสมบุรณ์เปิดโอกาสให้ทั้ง 2 ฝ่ายพูดคุยตกลงกันเอง จากที่กลุ่มชาวบ้าน เรียกร้องไป 3 ข้อ คือ 1) ขอให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยถอนใบอนุญาตสัมปทานการเปิด บ่อเหมืองแร่ 2) ระงับการเปิดเหมืองเฟส 6 และ 3) ให้อพยพชาวบ้านพ้นจากรัศมี 5 กิโลเมตร ก่อน จะได้ข้อสรุปว่าชาวบ้านไม่ตัดสินใจในข้อที่ 1) และ 2) แต่ขอให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

ปฏิบัติตามข้อเรียกร้องข้อ 3) ให้อพยพชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ออกจากรัศมี 5 กิโลเมตร โดยเร็วที่สุด โดยแต่งตั้งคณะกรรมการ 3 ฝ่าย คือ ตัวแทน ฝ่ายการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ชาวบ้าน และฝ่ายปกครอง เพื่อให้ได้ข้อสรุปในการเยียวยา และแก้ไขปัญหาทั้งระยะสั้นและระยะยาว อีกทั้งไม่ต้องการให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนต่อไป และลงนามตามข้อตกลงระหว่าง การไฟฟ้าฝ่ายผลิต แม่เมาะและแกนนำชาวบ้านด้วย

ผู้สื่อข่าวรายงานว่า ภายหลังจากเจรจาได้ข้อยุติในระดับหนึ่ง ทางชาวบ้านรับปากว่าจะเปิดเส้นทางจราจรทั้งหมด หากนายเกียรติสารเดินทางมาพบปะกับชาวบ้าน ล่าสุดชาวบ้านยอมเปิดเส้นทางจราจรให้รถวิ่งได้แล้ว 3 เลน และปิดไว้ 1 เลน สำหรับตั้งเต็นท์ชุมนุม

จากกรณีการเปิดเหมืองถ่านหินลิกไนต์ เฟต 6 นี้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะและกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะจะต้องร่วมมือกันแก้ปัญหา เพื่อหาข้อยุติให้ทุกฝ่ายและสร้างความพึงพอใจให้กับทุกฝ่าย

2. ปัจจัยที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ปัจจัยที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาสังคม ที่สำคัญที่สุด คือ ความเดือดร้อนของชาวบ้าน ที่ได้รับผลกระทบจากมลภาวะเป็นพิษ จากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์เพื่อนำไปผลิตกระแสไฟฟ้า โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งที่ตั้งมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบในบริเวณหุบเขา มีภูเขาล้อมรอบเกือบทุกด้าน ลักษณะภูมิประเทศเช่นนี้ทำให้เกิดความกดดันอากาศค่อนข้างสูง และมักจะมีการเกิดภาวะอุณหภูมิผกผัน บางช่วงอากาศเคลื่อนตัวเข้ามา หรือมีการเคลื่อนตัวจากบนลงสู่เบื้องล่าง อันเป็นพื้นที่ตั้งกว้างใหญ่ ประมาณ 150 ตารางกิโลเมตรของโรงไฟฟ้าพลังงานถ่านหิน ชาวบ้านได้รับมลพิษจากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ ทำให้เกิดผลกระทบเฉียบพลัน ซึ่งเป็นปัญหาด้านสุขภาพ เริ่มตั้งแต่เกิดอาการระคายเคืองเยื่อต่างๆ ไม่ว่าจะ ตา จมูก คอ ทางเดินหายใจ ที่มีการแสบคัน และตามมาด้วยการติดเชื้อหลังการระคายเคือง ทำให้เกิดการบีบรัดตัวของท่อทางเดินหายใจ ทำให้หายใจลำบาก หอบหืด แน่นหน้าอก สมรรถภาพปอดลดลงและมีอาการใจสั่น หัวใจเต้นเร็ว วิงเวียนศีรษะ เกิดอาการเรื้อรัง จนเป็นเหตุให้ชาวบ้านล้มป่วยและเสียชีวิตกันเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัญหาอีกส่วนหนึ่งคือ ปัญหาความเสื่อมโทรมของดิน และน้ำที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรทำให้เกิดการสูญหายทางพันธุกรรม การทำเกษตรมักจะปลูกพืชบางชนิดและบางพันธุ์ได้เท่านั้น ตลอดจนผลผลิตอาจจะไม่ได้ตามที่ต้องการ ชาวบ้านในเขตอำเภอแม่เมาะก็เช่นกันไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ เนื่องจากมลพิษจากการ

ท่าเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ ที่ส่งผลกระทบต่อให้การปลูกพืชผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้าน ได้รับความเสียหาย รวมทั้ง ยังส่งผลกระทบต่อสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านที่ล้มตายเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ ปัญหาการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ ได้ส่งผลกระทบทางสังคมวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม จากก่อนเคยทำมาหากินและอยู่อาศัยกันอย่างมีความสุขสงบ ต้องแปรเปลี่ยนไปอย่างไม่วันหวานคืนกลับ ชุมชนที่อยู่รอบ ๆ โรงงานไฟฟ้าแม่เมาะ จำนวน 5 ตำบล 32 หมู่บ้าน ต้องเผชิญกับปัญหาหนี้สิน ปัญหาการทำอาชีพเกษตรไม่คุ้มทุน ปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหาการเจ็บป่วยและล้มตาย ปัญหาด้านสาธารณสุขปภคและบริโภค ปัญหาการไร้ที่ทำกิน และที่อยู่อาศัย และปัญหาอื่นๆ ที่ตามมาอีกมากมาย ปัญหาเหมืองเปิดถ่านหินอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง จึงเป็นอีกกรณีหนึ่งที่ชาวบ้านต้องรวมตัวกันเรียกร้องต่อสู้กับการพัฒนาของรัฐมา ยาวนาน นานจนกระทั่งคนเฒ่าคนแก่เริ่มล้มหายตายจาก และลูกหลานที่เติบโตใหญ่ขึ้นมาเพื่อรับเคราะห์กรรมอันซ้ำซาก โดยที่รัฐไม่ได้แก้ไขปัญหอย่างจริงจัง

จากการสังเกตของผู้วิจัย โดยใช้แบบสอบถามเพื่อศึกษาและนำผลมาวิเคราะห์นั้น พบว่า ประเด็นสำคัญ ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อปัจจัยที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งทุกกลุ่มจากแบบสอบถาม นั้นมีความเห็นที่ค่อนข้างตรงกัน พอจะสรุปได้ดังนี้

1. ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา ค่อนข้างชัดเจนว่าประเด็นของปัญหาที่เกิดขึ้นตามลำดับความสำคัญ ดังนี้ ปัญหาจากการที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบโดยตรงจากฝุ่นละออง กลิ่นกำมะถัน และเสียงจากเครื่องจักรลำเลียงดิน ส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน จนต้องเรียกร้องสิทธิทำให้ชาวบ้านมีบทบาทในการแก้ไขปัญหามากขึ้น ซึ่งได้มีการตกลงแก้ไขปัญหาล้อมรอบแกชาวบ้าน เจ้าหน้าที่การไฟฟ้า ได้ตกลงแก้ไขปัญหาโดยมี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของ องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกันสรุปประเด็นและรับทราบปัญหา ตลอดจนร่วมกันหาแนวทางในการแก้ปัญหา

จากการดำเนินการแก้ปัญหาร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่การไฟฟ้า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้น ไม่ได้ให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ชาวบ้าน ทำให้ประชาชนเกิดความเข้าใจผิดจากการที่ได้รับข้อมูลข่าวสารไม่ชัดเจน ไม่ตรงกัน บ้างบางกลุ่มอาจจะไม่ได้รับเลย และกลุ่มคนบางกลุ่มอาจหาประโยชน์หรือได้รับประโยชน์จากการแก้ปัญหาเรื่องนี้ ทำให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบรวมกลุ่มกัน โดยการจัดตั้งกลุ่มประชาสังคมต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อตรวจสอบว่า มีการแก้ไขปัญหามาตามข้อตกลงกันหรือไม่ ดังนั้น บทบาทของกลุ่มประชาสังคมได้เกิดขึ้น โดยการดำเนินการจัดตั้งตัวแทนกลุ่ม เพื่อดำเนินการเจรจาแก้ไขปัญหอันเกิดจากการได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองเปิด (ถ่านหินลิกไนต์) ตัวแทนกลุ่ม

ได้ดำเนินการจัดทำหนังสือเสนอปัญหาผลกระทบที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบ แล้วนำหนังสือเสนอต่อเจ้าหน้าที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ซึ่งทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ได้เชิญเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนกลุ่มประชาสังคม และเจ้าหน้าที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ร่วมกันร่างข้อตกลง สรุปประเด็นของปัญหา เสนอแนะแนวทางแก้ไข แล้วให้ทุกฝ่ายร่วมกันลงนามรับทราบข้อตกลง

2. การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของชาวบ้าน จากสอบถามความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เขตอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง สามารถวิเคราะห์การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านจากระดับมากไปหาน้อยตามลำดับดังนี้ ชาวบ้านได้รับข่าวสารประชาสัมพันธ์จากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย รับรู้ข่าวสารสิ่งแวดล้อมจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากวิทยุท้องถิ่น รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเดือนละ 2 ครั้ง รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทุก ๆ เดือน รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากเจ้าหน้าที่ประจำจังหวัด กรมควบคุมมลพิษ รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากเจ้าหน้าที่ประจำอำเภอ รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากเจ้าหน้าที่กรมควบคุมมลพิษจากส่วนกลาง และรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจาก Internet น้อยมากอาจเป็นเพราะชาวบ้านบางคนไม่มีความรู้และไม่มีความรู้เรื่องการใช้คอมพิวเตอร์

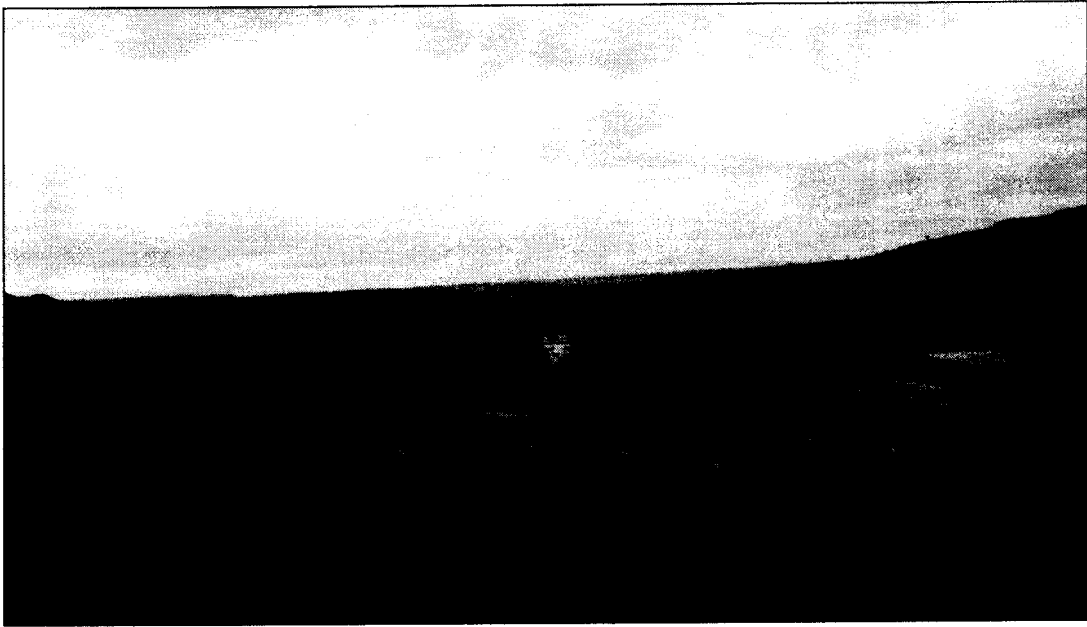
3. ปัญหาในส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากการวิเคราะห์แบบสอบถามได้ทราบถึงประเด็นที่สำคัญได้แก่ ชาวบ้านไม่สามารถตรวจสอบมลพิษทางอากาศได้ 100% จัดกิจกรรมร่วมกับกลุ่มชาวบ้านเสริมสร้างความรู้ ร่วมอนุรักษ์ และทดแทนสิ่งแวดล้อม รณรงค์ให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันแก้ปัญหาอย่างจริงจังเพื่อไม่ให้เกิดช่องว่างอันทำให้บุคคลบางกลุ่มได้ประโยชน์จากปัญหาตรงนี้น้อยที่สุดหรือถ้าจะให้ดีก็ไม่ควรมีเลย

3. ปัญหา อุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหา

ด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

โรงไฟฟ้าแม่เมาะ เริ่มก่อสร้างขึ้นเมื่อปี 2501 มีกำลังผลิตเครื่องละ 6.25 เมกกะวัตต์ จำนวน 2 เครื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตไฟฟ้าไว้ใช้ในโครงการก่อสร้างเขื่อนภูมิพล เริ่มผลิตไฟฟ้า ตั้งแต่ปี 2503 และได้เลิกใช้งานเมื่อปี 2521 ต่อมาเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2515 ได้รับอนุมัติโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแม่เมาะ โดยใช้ถ่านหินลิกไนต์ ในเขต อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง เป็นเชื้อเพลิงในการผลิต และเริ่มก่อสร้างโรงไฟฟ้าเครื่องที่ 1,2 และ 3 ตั้งแต่ปี 2518 เป็นต้นมา และขยายกำลัง

ผลิตเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน มีโรงงานไฟฟ้ามากถึง 13 เครื่อง มีกำลังการผลิตกระแสไฟฟ้าทั้งหมด 2,625 เมกกะวัตต์ โดยส่งกระแสไฟฟ้าไปใช้ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนและล่าง เชื่อมโยงไปยังภาคกลาง กรุงเทพฯ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาพที่ 4.3 พื้นที่เบื้องล่างอันเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ของเหมืองถ่านหินลิกไนต์
ที่มา : ภาพประกอบถ่ายจากสถานที่จริง โดย นายสินทพ มั่นคง (2550)

เหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ซึ่งนำมาเป็นเชื้อเพลิงในการผลิตกระแสไฟฟ้า นับเป็นโครงการขนาดใหญ่ ที่รัฐล้วนอ้างความเจริญและการพัฒนาประเทศชาติเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ แต่ไม่มีการคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ ดังนั้น ความเดือดร้อนของชาวบ้านรอบ ๆ บริเวณเหมือง ไม่ว่าจะเป็นมลภาวะทางอากาศ จากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ที่เกิดจากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์แม่เมาะ ปัญหาเรื่องกลิ่นซึ่งเกิดจาก การลุกติดไฟของถ่านหินได้สร้างความเดือดร้อนรำคาญจากกลิ่นเหม็นเป็นประจำ

ดังนั้น ผลกระทบการทำเหมืองถ่านหินในอำเภอแม่เมาะ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม จึงนับเป็นปัญหาหลัก กรณีโครงการเหมืองถ่านหินลิกไนต์ ที่เกิดขึ้นในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งมีทรัพยากรแร่ธาตุที่สำคัญ คือ ถ่านหินลิกไนต์ ซึ่งมีมูลค่า คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 97.2 ของมูลค่าแร่ทั้งหมดของจังหวัดลำปาง

ปัจจุบันเป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นผู้ดำเนินการในลักษณะเหมืองเปิด จากการสำรวจพบว่ามีปริมาณถ่านหินสำรองอยู่ประมาณ 1,400 ล้านตัน กำลังผลิตเท่ากับ 14 ล้านตัน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลแม่เมาะ

ซึ่งเป็นเขตที่มีปัญหากรณีสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกระบวนการผลิตกระแสไฟฟ้า และการทำเหมืองแร่ ลิกไนต์ ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่เกิดจากกระบวนการเผาไหม้เกินกว่ามาตรฐานที่กรมควบคุมมลพิษกำหนด (สูงกว่า 300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตรใน 24 ชั่วโมง หรือ 1,300 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตรใน 1 ชั่วโมง) และน้ำทิ้งจากการไฟฟ้า ลักษณะของถ่านหินลิกไนต์ มีสีดำหรือสีน้ำตาลมีความชื้นสูง มีคาร์บอน ทำให้เป่าแฉก ร่วนง่าย ลูกไหม้ได้เมื่อกองไว้ในอากาศ เผาไหม้จะมีกลิ่นเหม็นจากกำมะถันสารระเหยที่อยู่ในเนื้อถ่าน

จากการเปิดหน้าเหมือง หรือเป็นเหมืองลักษณะเปิด จึงทำให้เกิดปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องฝุ่นละออง และถ่านหินติดเองเมื่อโดนอากาศ รวมไปถึงด้วยสารระเหย ซึ่งทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และพื้นที่โดยรวมปลูกพืชผักผลไม้ หรือการเกษตรไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร รวมทั้งประชาชนที่อยู่โดยรอบเขตอำเภอแม่เมาะ เจอกับปัญหาด้านสุขภาพ เช่น ระบบทางเดินหายใจ เป็นไข้หวัดเรื้อรัง โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่บริเวณการทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ เช่น ตำบลบ้านดง ซึ่งมีหมู่บ้านอยู่ 7 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านหัวฝาย, บ้านดง, บ้านท่าสี, บ้านจำปุย, บ้านกลาง, บ้านท่าसान และบ้านสวนป่าแม่เมาะ ดังกล่าวมานี้ ที่ได้พบกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ เพราะอยู่ใกล้บริเวณรอบบ่อเหมืองถ่านหินลิกไนต์ เช่น ทำให้มีฝุ่นละอองปกคลุมบริเวณหมู่บ้าน มีกลิ่นกำมะถัน โดยเฉพาะเวลากลางคืนจะมีกลิ่นกำมะถันที่รุนแรงมาก ทำให้เกิดการหายใจไม่สะดวก ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ คือ ทางเดินหายใจ เช่น การเป็นหวัดเรื้อรัง และระบบทางเดินหายใจ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่มีปัญหาหายใจติดขัด และเสียงที่เกิดจากการทำงานของเครื่องจักรขุดขนดิน และสายพานลำเลียงดิน เพื่อเอาดินออกจากปากเหมืองให้ถึงชั้นถ่าน เสียงดังทำให้เกิดความรำคาญ ซึ่งได้รับเสียงทั้งกลางวันและกลางคืน ทำให้การพักผ่อนไม่เพียงพอ ส่งผลให้เสียสุขภาพทางด้านจิตใจ ปัญหาน้ำฝนใช้ไม่ได้ ซึ่งจะเห็นว่า เป็นผลกระทบเพียงเล็กน้อย แต่เป็นปัญหาในระยะยาว ซึ่งน้ำฝนที่ตกมาเดิมที่ชาวบ้านนำมาใช้ดื่มได้ ปัจจุบันไม่มีใครกล้านำน้ำมาใช้ดื่ม เพราะไม่มั่นใจในความปลอดภัยต่อสุขภาพ ปัญหาการย้ายถิ่นฐานที่เป็นปัญหาอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ เพราะบางคนไม่ต้องการที่จะย้ายออกจากที่เดิม เพราะได้ค่าตอบแทนต่ำ แต่ก็ไม่มีทางเลือกและต้องจำยอมไปตามสภาพ

ดังเช่นตัวอย่างปัญหาราษฎรเรียกร้องให้อพยพออกจากถิ่นที่อยู่เดิม เนื่องจากได้รับผลกระทบจากการผลิตกระแสไฟฟ้าของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ (ม.1,3,4 ต.แม่เมาะ ม.1,2 ต.บ้านดง ม.1,2,3,4,5,6,7 ต.นาสัก และ ม.1,2,3,4 ต.สบป่าด) ซึ่งอยู่ในประเภทปัญหาที่มีผลกระทบเกี่ยวกับนโยบายของรัฐ/รัฐวิสาหกิจ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โทร. (02) 436-1100 และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย อำเภอแม่เมาะ โทร. (054) 255-100 จากผลการดำเนินงานโดยอ้างจากหนังสือที่ ลป 0018.4/30122 ลงวันที่ 30 ธันวาคม 2541 ดังนี้

1) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยแม่เมาะ ได้ทำบันทึกตกลงครั้งล่าสุดกับตัวแทนของราษฎร 16 หมู่บ้าน เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2539 โดยตกลงยินยอมตามข้อเรียกร้องดังกล่าว ในส่วนของการพิจารณาอพยพโยกย้ายราษฎรนั้น ให้ตั้งคณะทำงาน 3 ฝ่าย ประกอบด้วยตัวแทนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยแม่เมาะ ตัวแทนของราษฎรและตัวแทนของจังหวัด (อำเภอ แม่เมาะ) สำรวจความต้องการอพยพของราษฎร ซึ่งมีเงื่อนไขว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย แม่เมาะ จะพิจารณาอพยพต่อเมื่อผลการสำรวจของคณะทำงานปรากฏว่า ราษฎรมีความสมัครใจย้ายออกมากกว่า 80% ของหลังคาเรือนแต่ละหมู่บ้าน และราษฎรส่วนที่เหลือต้องยินยอมอพยพโยกย้ายด้วย

2) ผลการสำรวจความต้องการของราษฎรปรากฏว่า มีหมู่บ้านที่เข้าเงื่อนไข 6 หมู่บ้าน (ยกเว้นบ้านหางขุม ม.3 ต.แม่เมาะ ซึ่งได้แยกสำรวจต่างหาก เพราะประเด็นปัญหาที่ราษฎรต้องการอพยพเนื่องจากต้องการติดตามไปอยู่กับญาติพี่น้องซึ่งได้อพยพไปก่อนส่วนหนึ่งแล้ว) คือ (1) บ้านแม่เมาะสถานี ม.4 ต.แม่เมาะ มีความต้องการ 80.75% (2) บ้านหัวฝาย ม.1 ต.บ้านดง มีความต้องการ 96.04% (3) บ้านดง ม.2 ต.บ้านดง มีความต้องการ 90.12% (4) บ้านปางปวย ม.2 ต.นาสัก มีความต้องการ 94.82% (5) บ้านนาสัก ม.4 ต.นาสัก มีความต้องการ 84.07% และ (6) บ้านใหม่รัตนโกสินทร์ ม.5 ต.นาสัก มีความต้องการ 90.04%

จากเงื่อนไขดังกล่าว มี 1 หมู่บ้าน ที่เป็นไปตามเงื่อนไขและข้อบันทึกตกลงฯ แต่ราษฎรส่วนที่เหลือ 3 ครัวเรือน ไม่ยินยอมอพยพ คือ บ้านห้วยเป็ด หมู่ที่ 1 ต.แม่เมาะ ซึ่งต่อมาภายหลังราษฎรส่วนที่เหลือ ดังกล่าว ได้ไปบันทึกแสดงความยินยอมไว้ที่อำเภอแม่เมาะรวมเป็นหมู่บ้านที่เข้าเงื่อนไข จำนวน 7 หมู่บ้าน

ผลการแก้ไขปัญหาจนถึงปัจจุบัน จังหวัดได้จัดประชุมคณะกรรมการพิจารณาช่วยเหลือราษฎร ผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการขยายเหมืองแม่เมาะ สำหรับโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จ.ลำปาง ดังนี้

ครั้งที่ 1/2541 เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2541 ตามระเบียบวาระที่ 5.4 เรื่องราษฎรร้องเรียนขออพยพ โยกย้าย คณะกรรมการฯ ได้มีมติที่ประชุม ดังนี้

1) เห็นชอบให้เสนอโครงการไปยัง สศช.เพื่อขออพยพโยกย้าย 16 หมู่บ้านรอบการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ ที่ร้องเรียนเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2539 โดยระยะแรกจะอพยพ 3 หมู่บ้าน ตามที่ราษฎรร้องเรียน (บ.หัวฝาย บ.ห้วยเป็ด และ บ.หางขุม) และหากหมู่บ้านที่เหลือหมู่บ้านใดไม่ต้องการอพยพก็ไม่ต้องอพยพ

2) ในระหว่างที่ดำเนินการตามข้อ 1 ให้คณะกรรมการฯ จัดหาคนกลางหรือหน่วยงานอิสระไม่มีส่วนได้เสีย เพื่อมาตรวจสอบในประเด็นที่น่าเสนอ

ครั้งที่ 2/2541 เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2541 เพื่อติดตามผลการดำเนินการในคราวประชุมครั้งที่ 1/2541 ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ดำเนินการไปแล้วในบางประเด็น โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้นำเสนอผลการปฏิบัติงานให้ที่ประชุมรับทราบตามระเบียบวาระการประชุมที่ 3 ที่ประชุมได้มีความเห็นให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จัดทำโครงการอพยพราษฎรตามมติที่ประชุมเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2541 โดยกำหนดเวลาให้แล้วเสร็จภายใน 3 เดือน เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานของคณะกรรมการตรวจสอบผลกระทบฯ ที่คณะกรรมการพิจารณาช่วยเหลือราษฎรฯ เห็นชอบให้แต่งตั้งขึ้นและกำหนดให้ทำการตรวจสอบผลกระทบตามขอบเขตที่มอบหมายให้แล้วเสร็จภายใน 3 เดือน เช่นเดียวกัน และเพื่อให้การปฏิบัติเป็นตามมติที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาช่วยเหลือราษฎรฯ ครั้งที่ 1/2541 เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2541 และครั้งที่ 2/2541 เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2541 และแก้ไขปัญหาการร้องเรียนของราษฎรอำเภอแม่เมาะ จังหวัดได้ดำเนินการแล้ว ดังนี้

1) แจ้งให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จัดทำโครงการอพยพราษฎรในขั้นต้นเป็นการเร่งด่วน 3 หมู่บ้าน คือบ้านหัวฝาย บ้านห้วยเป็ด และบ้านหางสูง ให้แล้วเสร็จภายในวันที่ 25 ก.ย. 41

2) แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบผลกระทบ จากการดำเนินงานตามโครงการขยายเหมืองแม่เมาะสำหรับโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จ.ลำปาง ดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้วเสนอคณะกรรมการพิจารณาช่วยเหลือราษฎรฯ เพื่อนำข้อมูลที่ตรวจสอบได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป

ครั้งที่ 3/2541 เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2541 ที่ประชุมมีมติยืนยันตามมติที่ประชุมครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 คือ เห็นชอบให้เสนอโครงการเพื่อขออพยพโยกย้าย 16 หมู่บ้านรอบ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ ที่ร้องเรียน เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2539 โดยระยะแรกให้ดำเนินการใน 3 หมู่บ้าน (บ้านหางสูง บ้านห้วยเป็ดและบ้านหัวฝาย) ตามที่ราษฎรร้องเรียนก่อน และหากหมู่บ้าน ที่เหลือหมู่บ้านใดไม่ต้องการอพยพ ก็ไม่ต้องอพยพ โดยให้เสนอมติดังกล่าวพร้อมรายละเอียดรายงานการอพยพราษฎรโครงการขยายเหมืองแม่เมาะ ที่จัดทำโดย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตและรายงานผลการตรวจสอบผลกระทบจากการดำเนินงานตามโครงการขยายเหมืองแม่เมาะ สำหรับโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ที่จัดทำโดยคณะกรรมการตรวจสอบผลกระทบฯ ให้คณะกรรมการเฉพาะกิจ เพื่อแก้ไขปัญหามลพิษและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมบริเวณโรงไฟฟ้าพลังความร้อนและเหมือง ถ่านหินลิกไนต์แม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งมี 4 คนฯ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายสาวิตรี โพธิ์วิหก) เป็นประธานคณะกรรมการ ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง ผู้ว่าการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เป็นอนุกรรมการพิจารณาต่อไป

เมื่อวันที่ 24-25 พฤศจิกายน 2541 ราษฎร อ.แม่เมาะ 5 ตำบล 23 หมู่บ้าน ชุมชุม ณ บริเวณสี่แยกโรงเรียนอนุบาลเหมืองแม่เมาะ ภายในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ เรียกร้องให้ผู้ว่าการ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เดินทางไปพบและตัวแทนของราษฎร ได้ยื่นข้อเรียกร้อง 12 ข้อ ให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎร กรณีได้รับผลกระทบจากมลภาวะเป็นพิษ ซึ่งกรณีดังกล่าวผู้ช่วยผู้จัดการใหญ่ธุรกิจผลิตไฟฟ้า 2 โรงไฟฟ้า แม่เมาะ ได้รับข้อเรียกร้องจากตัวแทนราษฎรที่ชุมนุมอยู่ และแยกย้ายสลายตัวกลับภูมิลำเนาเมื่อ เวลา 16.00 น. ของวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2541 เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ให้หมดไปและ เป็นการแก้ไขปัญหาแบบถาวรตลอด จนเป็นการเรียกความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบ และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องของราษฎรอำเภอแม่เมาะ จังหวัดได้มีหนังสือแจ้งไปยังส่วน ราชการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณามาตรการและแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแล้ว ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการดำเนินการ

การทำเหมืองถ่านหินก็เป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมาก ไม่แพ้มลพิษ จากการผลิตไฟฟ้าที่ใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง ปัญหาที่พบจากการทำเหมืองถ่านหินประกอบไปด้วย ปัญหาฝุ่นละออง, ปัญหาเสียงดัง, ปัญหามลพิษทางน้ำ, โดยเฉพาะการปนเปื้อนโลหะหนักในน้ำผิวดิน เช่น ตะกั่ว แคดเมียม โครเมียม ทองแดง และนิเกิล, ปัญหา การพัดพาตะกอนดิน, ปัญหาการ สั่นสะเทือนจากการใช้ระเบิด, และปัญหากลิ่นอันเนื่องจากการ ลุกติดไฟของถ่านหิน รวมถึง อุบัติเหตุไฟไหม้ที่อาจเกิดขึ้นตามมา

ตัวอย่างกรณีของเหมืองแม่เมาะเองก็พบปัญหาฝุ่นละอองเกินค่ามาตรฐาน โดยเฉพาะ ในช่วงฤดูแล้ง ปัญหาเสียงดังเกินกว่าภาวะพื้นฐานและปัญหากลิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ที่ หมู่บ้านหัวฝาย ซึ่งอยู่ใกล้พื้นที่เหมือง นอกจากนั้น การปนเปื้อนของโลหะหนักในน้ำ ผิวดิน และ พบว่า บ่อน้ำตื้นมีค่าความกระด้างรวมเกินกว่ามาตรฐาน. ในด้านอาชีวอนามัย พบว่า ผู้ปฏิบัติงาน เหมืองก็มีความเสี่ยงสูงเช่นกัน ในอดีตเคยมีการตรวจสุขภาพพนักงานเหมืองแม่เมาะพบว่า ผู้ ปฏิบัติงานเหมืองจะมีความผิดปกติของสมรรถภาพการทำงานของปอด และสมรรถภาพการ ได้ยิน สูงกว่าพนักงานส่วนอื่น ๆ ซึ่งเป็นผลกระทบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ผลกระทบทางสังคมที่เกิด จากการอพยพ ทั้งการอพยพออกจากพื้นที่ซึ่งจะกลายเป็นเหมือง และการอพยพเข้ามาของแรงงาน ต่างถิ่น ซึ่งล้วนกระทบต่อ โครงสร้างทางสังคมของชุมชนในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมถึง ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นเมื่อเหมืองปิดตัวลง ในอีก 15-20 ปีข้างหน้า

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ซึ่งอาจกล่าวในส่วนของข้อดีจาก การทำเหมืองที่กล่าวถึงกันเสมอคือ การจ้างงานที่เพิ่มขึ้น และการขยายตัวของเศรษฐกิจท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ไรก็ดี ปัจจุบัน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตยังมีได้ระดับถึงปริมาณการจ้างแรงงานในพื้นที่ที่จะเกิดขึ้นจริง

รวมถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับเศรษฐกิจท้องถิ่น ประสบการณ์จากการทำเหมืองแม่เมาะชี้ให้เห็นถึงการทำเหมืองว่า เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะเปลี่ยน โครงสร้างทั้งทางสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจ และทางสังคมของพื้นที่ในคราวเดียวกัน

4. เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

แนวทางการส่งเสริมบทบาทประชาสังคม ทุกฝ่ายต้องร่วมกันพิจารณาโดยให้ทางสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนสภาองค์การบริหาร ส่วนตำบลบ้านดง เป็นผู้ประสานขอความร่วมมือผู้ใหญ่บ้านประชุมประชาคม หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการทิ้งดิน ซึ่งปัจจุบัน มี 4 หมู่ คือ บ้านหัวฝาย บ้านดง บ้านสวนป่า บ้านหัวฝายหลายทุ่ง พร้อมทั้งเชิญตัวแทนการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เข้าร่วมรับฟังและแสดงความคิดเห็น พร้อมกับเชิญสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ในการเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาทประชาสังคมต่อกรณีสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี สามารถสรุปผลการทำประชาคมได้ดังต่อไปนี้

จากความเห็นฝ่ายประชาชน ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยในการทิ้งดินในพื้นที่ปัจจุบัน เนื่องจากสาเหตุความเค็มร้อน ราคาสูง ด้านมลพิษ ฝุ่น กลิ่น เสียง ที่สร้างปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย และจิตใจ มานับสิบปีจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับการไฟฟ้าฯ ไม่ได้แก้ปัญหาดังกล่าวแต่อย่างใด และที่ผ่านมานับสิบปีที่มีการทิ้งดิน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ก็ไม่เคยเข้ามาให้การช่วยเหลือด้านใดเลย แม้แต่ถนนของตำบลที่จะต้องเดินทางไปอำเภอแม่เมาะก็ไม่สะดวกและมีอันตรายตลอดเส้นทาง ผู้คนใช้เส้นทางดังกล่าวประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตไปแล้วหลายรายไม่มีใครรับผิดชอบ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ขาดความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและประชาชน ละเลยเพิกเฉยต่อปัญหาที่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นผู้ก่อขึ้น หากไม่มีผลประโยชน์ ใด ๆ ที่จะได้จากชุมชนก็จะไม่เข้ามาหา หรือเข้ามาดูแล แต่อย่างใด ขอให้นำดินไปทิ้งที่อื่น เพราะจุดดินในเขตตำบลแม่เมาะนำดินมาทิ้งในเขตตำบล บ้านดง ไม่น่าจะถูกต้อง แม่เมาะไม่เสียหายอะไร แต่ได้รับประโยชน์จากค่าภาคหลวงแร่ฝ่ายเดียว ตำบลบ้านดงมีแต่เสียหาย ทั้งที่ดิน ทั้งมลพิษสารพัด โดยเฉพาะหมู่ 7 ได้รับผลกระทบมากที่สุดเพราะเป็นพื้นที่ใกล้กับที่ทิ้งดินมากที่สุด หากอนุญาตให้ใช้ที่ดินเพื่อทิ้งมูลดินดังกล่าวอีกประมาณ 515 ไร่ เพิ่มขึ้นจากเดิมปัญหา มลพิษต่าง ๆ ก็จะเพิ่มมากขึ้น จึงเห็นว่าไม่ควรอนุญาตให้มีการทิ้งดินในพื้นที่ดังกล่าวอีกต่อไป ประชาชนบางส่วนมีความเห็นว่า ในเมื่อปัญหาการทิ้งดินไม่สามารถแก้ไขได้ และพื้นที่ทิ้งดิน จำนวนมากที่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ใช้ในปัจจุบันก็เป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน

มานานหลายชั่วอายุคนก็เสียไปแล้ว ดังนั้นจึงขอให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ทดแทน หรือชดเชยเยียวยา ดูแลประชาชนด้านอื่น ๆ เช่น สิ่งแวดล้อม สุขภาพ อาชีพ สาธารณูปโภค โดยให้ พัฒนาหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการทิ้งดินเป็นกรณีพิเศษ แต่ต้องให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ทำแผนพัฒนามาเสนอประชาชนได้พิจารณาก่อนที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับ และการ ไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ต้องทำแผนแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมาเสนอด้วยและให้นำ ผู้บริหารระดับสูงของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย มาร่วมพิจารณาพร้อมกัน หลังจากนั้นให้ ทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน เพื่อยืนยันป้องกันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านมาที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เคยรับปากจะช่วยเหลือ แต่เมื่อได้รับสิ่งที่ต้องการแล้วก็เงียบหายไปเฉย ๆ บทเรียนที่ ผ่านมาก็กรณีเดียวกันในการต่อหนังสือสัญญาอนุญาตทิ้งดินเพิ่มความสูงอีก 35 เมตรพื้นที่ประมาณ 16,000 ไร่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ก็ได้เข้ามารับปากรับคำที่จะช่วยเหลือด้านต่าง ๆ รวมทั้งแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมอย่างดีต่อชาวบ้าน ต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านคง เมื่อ ประมาณปลายปี 2547 จนกระทั่งปี 2551 ชาวบ้านก็ยังเดือดร้อนเหมือนเดิม และไม่มีการช่วยเหลือ ด้านใด ๆ เลย เป็นการหลอกลวงของ การไฟฟ้าฝ่ายผลิต แห่งประเทศไทย ความเห็นฝ่ายการไฟฟ้า ฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (นำโดยนายชาญณรงค์ ถนัดวานิชย์) ยกเว้นหมู่ที่ 7 ยอมรับว่ามลพิษ เกิดขึ้นจริงและยังเป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อประชาชนจริง แต่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ก็ได้ควบคุมอย่างดีแล้ว ประกอบกับยังมีหน่วยงานด้านควบคุมมลพิษเข้ามาตรวจติดตามอยู่ ตลอดเวลา และที่ผ่านมาก็ไม่เกินค่ามาตรฐานของหน่วยงานต่าง ๆ กำหนดไว้ แต่ก็ยอมรับว่า ยังคง เป็นปัญหาต่อประชาชน ทั้งด้าน ฟุ้ง กลิ่นและเสียง แต่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ก็มี ความจำเป็นจะต้องทิ้งดินในบริเวณดังกล่าวต่อไป เนื่องจากไม่มีที่ดินในพื้นที่อื่นจะไปทิ้งดินได้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ยอมรับที่จะให้การช่วยเหลือหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการ ทิ้งดินเป็นกรณีพิเศษ แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลใกล้เคียง หรือในตำบลบ้านคง ส่วนการ ดูแลจะออกมาในรูปแบบไหนอย่างไรนั้น ขอให้ประชาชนจัดทำโครงการเสนอต่อการไฟฟ้าฝ่าย ผลิตแห่งประเทศไทย แล้วการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จะผลักดันงบประมาณมาให้ อาจจะ ใช้งบประมาณจากกองทุนที่มีอยู่ในปัจจุบันเข้าในพื้นที่ และให้เตรียมรายชื่อบุตรหลานที่จบ การศึกษาด้านต่าง ๆ ให้ กับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เพื่อจะได้พิจารณา จ้างงานในการ เปิดโรงไฟฟ้าเฟส 6 ในอีกไม่นาน โดย สจ.สอาด บุญลวง และ สจ.ธรรมการ ชุมศรี เป็นสักขีพยาน เนื่องจากเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นตัวแทนของประชาชนทางการกำหนดก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเหตุรำคาญ รบกวนชาวบ้านตลอดเวลา และพื้นที่ดังกล่าวขยับเข้าใกล้หมู่บ้านมากขึ้นไป ประกอบกับปัจจุบัน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ดำเนินการทิ้งดินตลอดเวลา 24 ชั่วโมง ก่อเกิดมลพิษตามมา โดยไม่แก้ไขปัญหาใด ๆ เป็นระยะเวลาร่วม 10 ปี เมื่อเกิดปัญหา มีชาวบ้านเดือดร้อนมาก ๆ แจ้ง

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ก็จะได้รับทราบแก้ไขแบบ ขอไปที ทำไปพัน ๆ พอชาวบ้าน เจ็บก็ไม่ทำอะไรเลย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ปล่อยปละละเลยต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ ของประชาชน ตลอดจนมาขาดความจริงใจ ขาดความรับผิดชอบ หากจะอนุญาตที่ดินแปลงที่ขอมานี้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในการที่ดิน ปัจจุบันให้ประชาชนพ้นจากความเดือดร้อนต่าง ๆ แล้วค่อยพิจารณาในโอกาสต่อไป อีก 2 ปี 3 ปี ก็ แล้วแต่ความจริงใจ ความรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพประชาชน การไฟฟ้าฝ่ายผลิต แห่งประเทศไทย แก้ไขปัญหาสำเร็จเมื่อใดก็ค่อยขอมานี้ โดยให้ประชาชนเป็นผู้ร่วมตัดสินใจ เช่นเดิม หากประชาชนพึงพอใจก็คงไม่มีปัญหาที่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จะที่ดิน หรือจะขอต่ออายุหนังสืออีกหลายฉบับที่จะตามมา ในส่วนของโครงการต่าง ๆ ที่ การไฟฟ้าฝ่าย ผลิตแห่งประเทศไทย จะนำมาพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบ เป็นกรณีพิเศษนอกจาก หมู่บ้านอื่น ๆ นั้น ก็ให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ทำแผนงานโครงการเสนอเข้ามา โดย ให้ทำแผนฟื้นฟูสภาพป่าและป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษ พร้อมกันพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยรอบ บริเวณที่ดิน ประมาณ 16,000 ไร่ และให้ทำแผนงาน โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนใน หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบเป็นกรณีพิเศษ แล้วนำเสนอรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน หาก ประชาชนเห็นชอบและยอมรับแล้ว ต้องมีการลงบันทึกข้อตกลงร่วมกันทั้งผู้ว่าการการไฟฟ้าฝ่าย ผลิตแห่งประเทศไทย ตัวแทนท้องถิ่น ตัวแทนประชาชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวบ้านจะได้พยายามต่อสู้เรียกร้องทุกทางเท่าที่ช่องทางตาม กฎหมายเปิดให้ แต่จนถึงขณะนี้ก็ยังไม่มีผลใด ๆ ทั้งสิ้น ประเด็นปัญหาในพื้นที่ในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ชาวบ้านที่มีอาการเจ็บป่วยและเสียชีวิตนั้น ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องและเพิ่มขึ้น จากผลกระทบการทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ของการไฟฟ้าฝ่าย ผลิตแห่งประเทศไทย อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ขณะเดียวกันผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่ เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งมีแนวคิดเพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาททางการเมืองของกลุ่ม อนุรักษ์อำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ดังนี้

4.1 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้ชี้ให้เห็น ภาวะที่เป็นวิกฤติ ซึ่งอาจนำไปสู่การล่มสลายของสังคมได้ จากบทเรียนในอดีตทำให้เกิดแนวคิด การพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้น ดังเช่น

4.1.1 แนวคิดของบราวน์และคณะ ได้กล่าวถึงเสนอแนวความคิดและแนวทางการ พัฒนาแบบยั่งยืนไว้ ดังนี้ มีความต่อเนื่องของเผ่าพันธุ์มนุษย์บนโลก โดยมีการให้ดำเนินชีวิตใหม่ และผู้ที่เกิดใหม่สามารถอยู่รอดเติบโตมีลูกหลานสืบเนื่องไปในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย สามารถ รักษาปริมาณสำรอง (Stock) ของทรัพยากรทางชีวภาพและสามารถให้ผลผลิตทางการเกษตรได้

อย่างต่อเนื่องยาวนาน มีจำนวนประชากรคงที่ สามารถจำกัดการเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นการพัฒนาในระดับจุลภาค (Small Scale) และในรูปของการพึ่งตนเองได้ และสามารถรักษาระบบนิเวศและสภาพของสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่องจะเห็นได้ว่า บรรานและคณะชี้ให้เห็นในส่วนของความต้องการของมนุษย์ (Demand) ได้แก่ ความต้องการทรัพยากรเพื่อการยังชีพและการสืบทอดเผ่าพันธุ์มนุษย์ แต่เป็นความต้องการที่มีขอบเขตจำกัด คือ ประชากรมนุษย์จะต้องไม่มากเกินไป รวมทั้งความต้องการของมนุษย์เองก็จะต้องไม่มากเกินไปจนเกินความจำเป็น (จำกัดความเติบโตทางเศรษฐกิจ) ในขณะเดียวกันยังชี้ให้เห็นถึงส่วนของการนำเสนอ (Supply) หรือผลผลิต โดยกล่าวถึงจำนวนทรัพยากรที่มีอยู่ควรจะเพียงพอและยั่งยืน ซึ่งแสดงถึงความสมดุลระหว่างความสามารถผลิตได้กับประมาณความต้องการเพื่อการบริโภคของมนุษย์ที่ไม่ทำลายระบบนิเวศ นอกจากนี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทท้องถิ่นในระดับจุลภาค (Small Scale) ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่พึ่งตนเองได้ และนำไปสู่ความยั่งยืนที่แท้จริง อาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของบรรานและคณะ ได้เน้นให้เริ่มที่ตัวมนุษย์เป็นเบื้องต้น โดยมนุษย์จะต้องจำกัดตัวเองทั้งในแง่ของจำนวนสมาชิกมนุษย์ และระบบความคิดที่จะนำไปสู่ความต้องการการบริโภคทรัพยากรที่ไม่เกินความจำเป็น

4.1.2 แนวคิดของพระธรรมปิฎก สำหรับความสำคัญของมนุษย์ที่มีต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า ในฐานะเป็นมนุษย์ เป็นหลักการที่ควรให้ความสำคัญสูงสุด โดยมุ่งให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุนอื่น เพื่อช่วยให้มนุษย์แต่ละชีวิตเจริญงอกงามเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีชีวิตที่ดำรงสมบูรณ์ มนุษย์ที่ได้มีการพัฒนาในฐานะนี้จะเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ดีที่สุด ที่จะช่วยให้ระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยมนุษย์ต้องมีระบบคิดที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ถูกต้อง มนุษย์ต้องใช้ปัญญาทั้งเพื่อการผลิตและในขั้นตอนของการใช้เทคโนโลยีควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อให้เทคโนโลยีได้ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ต่อตัวมนุษย์ระบบสังคมและระบบธรรมชาติอย่างสอดคล้องลงตัว เกี่ยวกับความสำคัญของเทคโนโลยีกับการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ดังนี้ การประดิษฐ์ การผลิต การใช้เทคโนโลยี เพื่อแก้ปัญหา และอนุรักษ์ธรรมชาติโดยตรงมีมากมายหลายอย่าง เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยี ที่ประหยัดพลังงาน หรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพในการผลิตสูง โดยมีของเสียน้อย เทคโนโลยีเพื่อกำจัดของเสียเช่นเครื่องกำจัดน้ำเสีย เครื่องกำจัดขยะเทคโนโลยีที่เอาของเสียมาผลิตเวียนใช้ประโยชน์ใหม่ เป็นต้น ตลอดจน การวางมาตรการบังคับควบคุม และมาตรการทางภาษี เป็นต้น ปฏิบัติการในเรื่องนี้มีความซับซ้อน ในบางสังคมได้ผลน้อย ซึ่งนอกจากเป็นเพราะปัญหาด้านเทคโนโลยีเองแล้ว ยังโยงไปถึงความบกพร่องใน

การพัฒนาคน และความย่อหย่อน ความไร้ประสิทธิภาพ หรือความเสื่อมโทรมในระบบ การต่าง ๆ ของสังคม เช่น สังคมไทยเราเองขาดภูมิหลังในการสร้างสรรค์ผลิตเทคโนโลยี และแม้จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังไม่ว้าวสู่ความเป็นผู้ผลิต การที่เริ่มต้นโดยพบกับเทคโนโลยีสำเร็จรูปและเป็นเทคโนโลยีประเภทบริโภคร่วมกับทั้งตนเองสัมพันธ์กับเทคโนโลยีในฐานะผู้บริโภค เทคโนโลยีจึงมีความหมายหนักไปด้านเดียว ในแง่เป็นเครื่องเสริมความสะดวกสบายบำรุงบำเรอ ความสัมพันธ์แบบนี้ไม่เอื้อต่อการพัฒนาคน แต่จะสร้างความโน้มเอียงที่เป็นปัญหาอย่างน้อย 2 ประการ คือ ส่งเสริมค่านิยมบริโภค ขอบฟุ้งเพื่อฟุ่มเฟือย และเสริมซ้ำนิสัยเห็นแก่ความสะดวกสบาย ชอบแต่การที่ง่าย อ่อนแอ ไม่สู้สิ่งยาก เนื่องจากมนุษย์ใช้เทคโนโลยี เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก ทำงานแทนมนุษย์ได้มากมาย ถ้ามนุษย์ใช้มันด้วยสติและมีโยนิโสมนสิการ (กระบวนการคิดอย่างแยบยล) โดยปฏิบัติอย่างถูกต้อง เทคโนโลยี ก็เป็นปัจจัยที่เกื้อกูลยิ่งทั้งในการพัฒนาตัวมนุษย์เอง และการนำการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่จุดหมาย แต่ถ้ามนุษย์ลืมหูลืมตาไปโดยใช้แต่เทคโนโลยีทำงานให้ และเสพสุขโดยใช้เทคโนโลยีบำรุงบำเรอ มนุษย์จะโน้มเอียงไปในทางที่จะพึงพา และตกเป็นทาสของเทคโนโลยี คือ ขาดเทคโนโลยีแล้วทำงานไม่ได้ ดำเนินชีวิตให้ได้ผลดีไม่ได้ และมีความสุขไม่ได้ ผลก็จะกลายเป็นว่า เทคโนโลยีนำมาซึ่งความเสื่อมแก่มนุษย์ มนุษย์จึงต้องใช้อย่างไม่ประมาท และให้ความเจริญของเทคโนโลยี เคียงคู่กันไปกับการพัฒนาตนเองไม่ใช่เทคโนโลยีเจริญแต่มนุษย์เสื่อมลง และมนุษย์เป็นทาสของเทคโนโลยี แทนที่จะเป็นเจ้านายใช้เทคโนโลยี การใช้การเสพการบริโภคเทคโนโลยีมี 2 แบบ คือ เสพด้วยตัณหา โดยหลงคิดในคุณค่าเทียมหรือคุณค่าฉาบทากับการใช้ด้วยปัญญาเพื่อคุณค่าแท้ของมัน เมื่อใดมนุษย์หลงจมอยู่ในวิถีของตัณหา การพัฒนามนุษย์และกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งหมดก็จะล้มเหลว

4.2 แนวคิดเกี่ยวกับความชอบธรรม โดยปกติธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มักจะเป็นผู้ถูกกระทำเสมอ แต่ในอดีต มนุษย์มักจะกระทำกับธรรมชาติด้วยความเมตตา เคารพยกย่อง และด้วยคุณธรรมที่มนุษย์ในอดีตมีอยู่ ทำให้มนุษย์มีความสำนึกต่อความผิดที่ตนเองได้กระทำกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ในปัจจุบันจิตสำนึกและคุณธรรมดังกล่าวของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ลดน้อยและหมดไป ทำให้มนุษย์กระทำกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างขาดจิตสำนึกที่ถูกต้อง โดยที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกกระทำไม่สามารถเรียกร้องขอความเป็นธรรมเพื่อตนเองได้ ดังนั้นการที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นไปอย่างยั่งยืนได้นั้น เป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องให้มนุษย์มีจิตสำนึกใหม่ที่ถูกต้อง ซึ่งมีผู้ได้กำหนดเป็นข้อเรียกร้องพื้นฐานทางนิเวศวิทยาเอาไว้ 4 ประการ คือ

4.2.1 หลักแห่งความสัมพันธ์และพึ่งพากันโดยส่วนรวม

4.2.2 หลักการคงอยู่ของสสาร

4.2.3 ธรรมชาติย่อมเป็นฝ่ายถูกเสมอ

4.2.4 ไม่มีอะไรที่ได้มาเปล่า โดยไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทน

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การเกิดจิตสำนึกใหม่เพื่อไม่ให้มนุษย์เข้าไปแทรกแซงกระบวนการทางนิเวศวิทยาของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถือเป็นขั้นตอนพื้นฐานในกระบวนการเกิดทุนทางสังคม รวมทั้งการคำนึงถึงมูลค่าและคุณค่าของการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น จากเดิมที่เคยคิดว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถได้มาเปล่าโดยไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนอะไรเลย สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเป็นไปบนพื้นฐานของคุณธรรมมากขึ้น และช่วยให้ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว มีความชอบธรรมมากขึ้น

4.3 แนวคิดด้านสิทธิชุมชน แนวคิดด้านนี้มีความเชื่อว่า การที่จะรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่จำเป็นต้องให้ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้เข้ามาดูแล ดังมีผู้ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าเราต้องการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม เราคงต้องพึ่งพาและร่วมมือกับชาวบ้านในการทำงาน เพราะจากประสบการณ์ที่ผ่านมาได้ข้อสรุปร่วมกันว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่อาจรับภาระหน้าที่นี้สมบูรณ์ได้แต่เพียงผู้เดียว แต่ชาวบ้านจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมได้อย่างจริงจังก็ต่อเมื่อพวกเขามีสิทธิโดยชอบธรรมตามกฎหมาย ในการบริหารจัดการและใช้สอยทรัพยากรนั้น ชาวบ้านโดยทั่วไปจะมีภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของเขายู่แล้ว แต่สิ่งที่เขายังขาดคือ สิทธิเหนือทรัพยากรนั้น จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น มีรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนในกรณีของการรักษาป่าไม้ในประเทศไทย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยกรมป่าไม้มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าไม้ที่จะต้องดูแล จึงจะเห็นได้ว่า จำนวนพื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่มีกฎหมายห้ามการตัดไม้ทำลายป่าในเขตหวงห้ามและมีหน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐคอยดูแลอยู่

จากปรากฏการณ์และข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งก็รวมทั้งประเทศไทยด้วย พบว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาตินั้น รัฐจะเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและดำเนินการ โดยขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งทำให้ผลประโยชน์ที่ได้จากการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชาติ ตกอยู่กับคนกลุ่มน้อยที่เป็นนายทุนหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง ในขณะที่ประชาชนในท้องถิ่นที่เคยใช้ทรัพยากรธรรมชาติทำมาหากินมาหลายชั่วอายุคน กลับถูกเพิกถอนหรือต้องสูญเสียสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ไม่ว่าจะเป็นที่ดินทำกิน ป่าชุมชนซึ่งเป็นป่าสาธารณะ และชายฝั่งทะเล ทั้งหมดที่เกิดจากความผิดพลาดในการกำหนดนโยบายแบบ “บนลงล่าง” หรือแบบ “Top down” ที่มีการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ในปัจจุบัน แนวคิดว่าด้วยสิทธิชุมชนได้รับความนิยมน้อยอย่างแพร่หลายในประเทศต่าง ๆ และในประเทศไทยก็ได้มีการระบุไว้ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญมาตรา 46 ซึ่งระบุว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็น

ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” และจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายของชาติ ได้ทำให้เกิดการกระจายอำนาจในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่ท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งเรื่องนี้อาจเป็นเรื่องใหม่สำหรับประชาชน ดังนั้น การให้ข้อมูลข่าวสารและความรู้แก่ประชาชนให้มีความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น ก็จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและประชาชนในการดูแลสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมต่อไป

สำหรับมาตรการในการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น ควรครอบคลุมมิติทางด้านกฎหมาย ทุน สถาบัน และด้านเทคนิค โดยมีหลักพื้นฐาน ดังนี้ สนับสนุนและป้องกันภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น สนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาโดยชาวบ้าน และสนับสนุนสถาบันของชุมชน ซึ่งคาดว่า ประโยชน์ที่ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับจากการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนท้องถิ่นเองนั้น ซึ่งน่าจะได้แก่ ประการแรก ชาวบ้านได้มีโอกาสคิดและวางแผนจัดการชุมชนของตนเอง ให้คงอยู่และพอเพียงกับการดำรงชีพ อีกทั้งยังส่งต่อไปถึงลูกหลาน ประการที่สอง ชาวบ้านมีโอกาสปลูกและพัฒนาพันธุ์พืชของตนเอง เป็นการพัฒนาเชิงวิจัยโดยชาวบ้านเองและประการสุดท้ายประชาชนในชนบทเป็นสมาชิกส่วนมากของประเทศ การพัฒนาที่จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีผลผลิตเพียงพอ จะช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน อันเป็นปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติได้ จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยแนวคิดสิทธิชุมชนนั้น เป็นการมุ่งการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับสถาบันของชุมชนเองให้ความสำคัญกับการค้นคว้าเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ รวมทั้งการนำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด

4.4 แนวคิดเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ด้านสิ่งแวดล้อม สำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นจำเป็นต้องมีการปรับกระบวนทัศน์ใหม่ในการทำงาน โดยจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงระบบคิดและแนวทางปฏิบัติในทุกระดับเกี่ยวกับเรื่องนี้ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2543) ได้เสนอว่าในปัจจุบันเรามีสำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มี พ.ร.บ.ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมมีการประกาศปีแห่งการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และมีการให้ความสำคัญมากขึ้นแก่สิ่งแวดล้อมจากองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ แต่สิ่งเหล่านี้ไม่อาจเปลี่ยนทิศทาง การพัฒนาขั้นพื้นฐานได้ เมื่อกลุ่มผู้วางแผนทิศทางการพัฒนายังคงเดินหนทางของยุทธศาสตร์แบบเก่า ๆ ค่านิยมที่เน้นเรื่องวัตถุและอรรถประโยชน์ยังคงดำรงต่อไป และมีแนวโน้มครอบงำสังคมไทยมากขึ้น ถ้าเรามี

ความปรารถนาที่จะแก้ไขปัญหาลี้ภัยผู้ลี้ภัยทางสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง เราต้อง
ดำเนินการให้มีการเปลี่ยนแปลงหลายระดับด้วยกัน คือ

4.4.1 ทางด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

4.4.2 ทางด้านนโยบายสิ่งแวดล้อมของกลุ่มธุรกิจและอุตสาหกรรม

4.4.3 ทางด้านขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม เพื่อปรับความสัมพันธ์

ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ซึ่งทั้งสามเรื่องเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับระบบคิดและโลกทัศน์ของเรา
ทั้งสิ้น ถ้าเราไม่เปลี่ยนแปลงระบบคิดหรือปรัชญา เราไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น

สภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ทุนนิยมมากขึ้น จิตวิญญาณ ความเชื่อทาง
ศาสนา รวมทั้งกลไกการควบคุมทางวัฒนธรรมและสังคมได้เสื่อมลงอำนาจลงไปมากขึ้นทุกที
ดังนั้น พวกเราทุกคนไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน จะต้องสร้างความสัมพันธ์ใหม่
ให้กับมนุษย์และธรรมชาติ นั่นคือ ต้องมีการสร้าง “จิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม” ขึ้นมา ได้แก่การรับรู้
เรียนรู้ เข้าใจและการเกิดจิตสำนึกที่ต้องด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม
ประเพณี และศาสนา อันเป็นเรื่องของวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นเรื่องของวิถีชีวิตของ
คนในชุมชนระดับรากหญ้า สิ่งเหล่านี้จะสร้างพลังในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การ
จัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนได้

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษา เรื่อง บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างประชาชนในเขตพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จำนวน 5 ตำบล 32 หมู่บ้าน โดยเน้นหมู่บ้านที่มีผลกระทบต่อการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ เป็นหลักในการศึกษาวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาปัจจัย ที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์ อำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

1. สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์รายบุคคล แบบสัมภาษณ์กลุ่ม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกตแบบมีโครงสร้างแล้วนำวิเคราะห์สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1.1 บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง การประชาสังคมในภาวะปัจจุบันก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของสังคม ที่แสดงออกถึงปัญหาความต้องการของกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้เสียเปรียบที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ การทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ เพื่อนำมาผลิตกระแสไฟฟ้า ภาครัฐควรให้ความสำคัญและแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจังและบูรณาการ โดยเฉพาะปัญหาของชาวอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่ได้รวมตัวกันเป็นภาคประชาสังคม ได้ต่อสู้เรียกร้องจากปัญหาผลกระทบจากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ สร้างความรุนแรงนับแต่ปี พ.ศ. 2535 ยาวนานมา

จนถึงปัจจุบัน และจากการได้ลงพื้นที่ศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลในบริเวณรอบบ่อเหมืองถ่านหินลิกไนต์ ได้แจกแบบสอบถามจำนวน 275 ชุด ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ได้รับปัญหาเรื่องฝุ่น เสียง กลิ่น สุขภาพ การย้ายที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ตลอดจนปัญหาการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมที่จะต้องย้ายไปอยู่ที่ใหม่ และการสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ทำให้วัฒนธรรมเหล่านี้ต้องสลายไปกับการโยกย้ายที่อยู่อย่างไม่มีวันหวนกลับคืนมาได้ ซึ่งกลุ่มภาคประชาสังคมก็ได้ต่อสู้เรียกร้องมาโดยตลอด จนคนรุ่นเก่า ๆ ที่ได้ต่อสู้มาล้มหายตายจากมาจนถึงปัจจุบัน ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะกลุ่มประชาสังคมมีแค่เพียงพลังในกลุ่มเท่านั้นที่ได้ต่อสู้กันมา ซึ่งเป็นฝ่ายเสียเปรียบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านกำลังสนับสนุนทางการเงิน การอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็มีข้อจำกัดไม่อาจต่อสู้ได้ยาวนานและต่อเนื่อง เพราะจะเห็นว่าบางครั้งการต่อสู้ชุมนุมกันอย่างเข้มแข็ง แต่ก็ยังเป็นเพียงชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น เมื่อฝ่าย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตเปิดการเจรจาปัญหาที่เรียกร้องก็จะชะลอการเรียกร้องของกลุ่มประชาสังคม ของชาวอำเภอแม่เมาะได้ชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น

จากปัญหาดังกล่าว กลุ่มประชาสังคมก็ได้ต่อสู้หลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่การต่อสู้ทางกฎหมายเท่าที่ทางกฎหมายจะเปิดช่องทางให้ การรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายต่างๆ เช่น กลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ กลุ่มที่ได้รับผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพ และกลุ่มปัญหาการโยกย้ายที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังมาจนถึงปัจจุบันในการเรียกร้องดังกล่าวเพื่อให้ได้มาซึ่งการแก้ไขปัญหาล้มเหลวต่อสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ แต่ก็ไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้ เนื่องมาจากปัญหาโครงสร้างการบริหารภาครัฐไม่สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของภาคประชาสังคมของชาวอำเภอแม่เมาะ โดยรัฐมองว่า การทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ เพื่อนำมาผลิตกระแสไฟฟ้านั้น จะทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้ามากกว่าจะเป็นผลเสียต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และผลกระทบต่อภาคประชาสังคมอำเภอแม่เมาะ การแก้ปัญหาของการไฟฟ้า ฝ่ายผลิตนั้นเป็นไปตามสภาพปัญหามากกว่าที่จะเป็นการแก้ปัญหาแบบบูรณาการ หรือแก้ไขปัญหามาแบบยั่งยืน โดยทิ้งปัญหาให้กับภาคประชาสังคมชาวอำเภอแม่เมาะ แบบต่อเนื่องยาวนาน

1.2 ปัจจัยที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ
ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยของภาคประชาชนมาจากผลกระทบที่เกิดจากสภาพแวดล้อม ที่กดดันทำให้เกิดภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีปัญหาค้างกันคือ ปัญหาที่เกิดจากการทำเหมืองเปิด ที่ทำให้เกิดปัญหามลพิษทางด้านเสียง กลิ่น อากาศไม่บริสุทธิ์ น้ำฝนที่ตกลงมาก็ไม่สามารถใช้ดื่มได้เพราะชาวบ้านไม่มั่นใจในความปลอดภัย เพราะอาจมีสารปนเปื้อนผสมอยู่ใน

น้ำฝน ปัญหาพืชผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ผลผลิต ตามที่ต้องการและไม่คุ้มทุน และปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือปัญหาด้านสุขภาพ โดยเฉพาะระบบทางเดินหายใจ ชาวบ้านในพื้นที่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ส่วนมากจะมีปัญหา ด้านสุขภาพ จากการลงพื้นที่แจกแบบสัมภาษณ์พบว่า เวลาชาวบ้านเป็นหวัดก็จะเป็นหวัดเรื้อรัง การรักษาจะใช้เวลานานกว่าปกติ จึงเห็นได้ว่า กลุ่มประชาสังคมที่มีบทบาทด้านสุขภาพ คือ กลุ่มสภาเครือข่ายสิทธิผู้ป่วยแม่เมาะ ซึ่งได้มีบทบาทในการต่อสู้มาอย่างยาวนาน ถึงแม้ว่าทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจะให้สิทธิในการรักษาพยาบาล โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณรอบบ่อเหมืองถ่านหินลิกไนต์ ก็จะมีโรงพยาบาลของทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตจะได้รับการรักษาชาวบ้าน โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย แต่ก็เป็นการรักษาเบื้องต้นเท่านั้น จึงเป็นการแก้ไขที่ไม่ตรงสาเหตุชาวประชาคมอำเภอแม่เมาะ ที่ประสบกับปัญหาด้านสุขภาพมาโดยตลอด จนถึงปัจจุบันนี้ปัญหาดังกล่าวยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ที่ผ่านมามีการแก้ไขปัญหามาเป็นการแก้ไขแบบบรรเทาความเดือดร้อน ไม่ก่อให้เกิดเป็นปัญหารุนแรงเท่านั้น ส่วนปัญหาพืชผลทางการเกษตรก็จะมีภาคประชาสังคม กลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ ได้ต่อสู้เรียกร้องมาอย่างยาวนานเช่นกัน จนเป็นกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือที่นับว่าเป็นเครือข่ายที่ใหญ่เครือข่ายหนึ่ง ปัจจัยหลักจากผลกระทบคือ การปลูกพืชผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ผล เช่น ถั่วเป็นข้าวที่อยู่ใกล้บริเวณเหมือง จะพบว่าใบข้าวจะไม่สมบูรณ์ ทำให้ได้ผลผลิตต่ำกว่าตำบลหรืออำเภออื่น ๆ เช่น การทำนาข้าว และพืชผักผลไม้ ปัจจัยทั้งหมดนี้ จึงทำให้เกิดบทบาทภาคประชาสังคมต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องต่อสู้เพื่อสิทธิอันชอบธรรม ซึ่งได้สูญเสียไปกับนโยบายการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์อย่างมูลค่าไม่ได้

1.3 วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคของภาคประชาสังคม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง คือการขาดกลุ่มผู้นำที่เข้มแข็งในระดับท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ ยังไม่มีความเข้มแข็งพอที่จะดำเนินการให้เป็น ภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งได้ ขาดการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐในการเปิดให้ภาคประชาสังคมได้มีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ เพื่อตรวจสอบผู้ประกอบการหรือบริษัทผู้รับเหมาต่อจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ในการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ ประชาชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความเข้าใจในการป้องกันปัญหาอันเกิดจากฝุ่น เสียง กลิ่นกำมะถัน และสารปนเปื้อนอื่น ๆ จึงทำให้เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นปัญหาสุขภาพของประชาชนในเขตบริเวณรอบเหมืองถ่านหินลิกไนต์ นโยบายของภาครัฐก็เป็นอีกปัญหาหลักที่ต้องปรับให้สอดคล้องกับปัญหาของประชาชน หรือภาคประชาสังคม คือ ต้องบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง โดยมีภาคประชาสังคมคอยสอดส่องดูแล ปัญหาที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เท่าที่ผ่านมามีเห็นว่า กลุ่มภาคประชาสังคมที่มีปัญหาผลกระทบจากสภาพแวดล้อม

ได้ร้องเรียน ฟ้องศาล เรียกร้องต่อคณะรัฐมนตรีหลายต่อหลายครั้ง แต่ก็มิได้รับการแก้ไขให้มีความเป็นธรรมต่อภาคประชาสังคม ฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่าปัญหาและอุปสรรคทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับภาครัฐเป็นสำคัญ

1.4 ข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์ อำเภอมะเมา ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง

1.4.1 ควรส่งเสริมให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาท หรือมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพราะกลุ่มประชาสังคมเองที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจึงรับทราบปัญหาได้ดี ดังนั้นแนวทางส่งเสริมและสนับสนุนนั้น รัฐควรเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมชาวอำเภอมะเมาะ ได้แสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างกว้างขวาง เพื่อรับทราบปัญหาความต้องการ รวมทั้ง จะได้แก้ไขปัญหามาได้ตรงประเด็น

1.4.2 ส่วนของประชาสังคม ต้องจัดตั้งรวมกลุ่มพร้อมทั้งมีผู้นำที่เข้มแข็ง ร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำพากลุ่มประชาสังคมไปในทิศทางของการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นในลักษณะที่เป็นรูปธรรมและเป็นการแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืน โดยที่ไม่ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องเดือดร้อน ให้ประสานความร่วมมือทุกฝ่ายในการแก้ไขปัญหา เช่น กลุ่มประชาสังคมอำเภอมะเมาะ ตัวแทนการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยและรัฐบาลกลาง ต้องประสานความร่วมมือกันเพื่อหาแนวทางและนโยบายชัดเจนที่เป็นรูปธรรม

2. อภิปรายผล

2.1 บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอมะเมาะ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง การประชาสังคมในภาวะปัจจุบันก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของสังคม ที่แสดงออกถึงปัญหาความต้องการของกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้เสียเปรียบที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ การทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ เพื่อนำมาผลิตกระแสไฟฟ้า ภาครัฐควรให้ความสำคัญและแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจังและบูรณาการ โดยเฉพาะปัญหาของชาวอำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่ได้รวมตัวกันเป็นภาคประชาสังคม ได้ต่อสู้เรียกร้องจากปัญหาผลกระทบจากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ สร้างความรุนแรงนับแต่ปี พ.ศ. 2535 ยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน และจากการได้ลงพื้นที่ศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลในบริเวณรอบบ่อเหมืองถ่านหินลิกไนต์ ได้แจกแบบสอบถามจำนวน 275 ชุด ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ได้รับปัญหาเรื่องฝุ่น เสียง กลิ่น สุขภาพ การย้ายที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ตลอดจนปัญหาการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมที่จะต้องย้ายไปอยู่ที่ใหม่ และการสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมของ

ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อสิ่งมีชีวิต ดังที่ ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2550:9-12) กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมมีผลต่อความเป็นอยู่หรือการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต ดังนี้ (1) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น น้ำ ใช้ในการบริโภคและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ อากาศ ใช้ในการหายใจของมนุษย์และสัตว์ ดิน เป็นแหล่งที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตบนบก แสงแดด ให้ความร้อน และช่วยในการสังเคราะห์แสงของพืช (2) สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพจะช่วยปรับให้สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมันได้ เช่น ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ จะมีสัตว์ป่าเข้ามาอาศัยอยู่หลากหลายชนิด เพราะสัตว์ที่มีอยู่อาศัยมีอาหารกินอย่างสมบูรณ์ (3) สิ่งมีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เช่น มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เช่น ต้นกระบองเพชรในทะเลทรายจะลดรูปใบเป็นหนามเพื่อลดการคายน้ำ (4) สิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น เมื่อสัตว์กินพืชมีจำนวนมาก พืชจะถูกกินจนลดจำนวนลง อาหารและที่อยู่อาศัยจะขาดแคลน เกิดการแก่งแย่งอาหารและที่อยู่อาศัย ทำให้สัตว์บางส่วนตายหรือย้ายถิ่นไป เมื่อผู้บริโภคเหลือน้อยลงระบบนิเวศก็จะกลับเข้าสู่ภาวะสมดุลอีกครั้งหนึ่ง และ (5) สิ่งแวดล้อมจะกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อม ในแง่ของการถ่ายทอดพลังงาน ระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ย่อยสลายในแง่ของการอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลกันหรือเบียดเบียนกัน และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สุภาวดี บุญเจือ และคณะ (2549 : 1-3) ได้ศึกษาผลกระทบทางสุขภาพจากโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ ผลการศึกษาพบว่า การระหว่างก่อสร้างโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพ เพราะทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ (1) การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม คือ มลภาวะทางอากาศ จะมีฝุ่นกระจาย เสียงดังตลอดทั้งมีกลิ่นเหม็นเข้ามาในหมู่บ้านในช่วงที่ระเบิด ทำให้เกิดมลภาวะทางเสียงและแรงสั่นสะเทือน ได้ส่งผลทำให้ชาวบ้านเกิดความตื่นตระหนก บ้านเรือนของชาวบ้านสถานีโทรทัศน์ วัด มัสยิดได้รับความเสียหาย และเกิดรอยร้าว (2) ปัจจัยทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ แหล่งน้ำ การก่อสร้างอย่างทำให้แหล่งน้ำธรรมชาติที่ชาวบ้านนำมาอุปโภคบริโภค เช่น ห้วย บ่อน้ำตื้น เกิดการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพน้ำ คือ มีลักษณะเป็นตะกอนสีเหลืองขุ่นไม่เหมาะที่จะนำไปบริโภค เมื่อนำไปอาบชาวบ้านบางคนเป็นตุ่นและมีอาการคันต้องแสร้งสารส้มก่อนจะนำไปใช้ และฝุ่นละอองและสารเคมีจากการระเบิดได้แพร่กระจายครอบคลุมพื้นที่ชุมชนทำให้น้ำฝนที่ใช้ในการบริโภคไม่สามารถนำมาบริโภคได้เพราะมีฝุ่น ทำให้ชาวบ้านโดยเฉพาะหมู่ 6 ได้ซื้อน้ำใช้ใน ช่วงปี 2536-2537 (3) ความมั่นคงทางอาหารเกิดจากปัจจัยทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้เปลี่ยนแปลงทำให้แหล่งอาหารได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วยทำให้ไม่

สามารถผลิตได้ตามฤดูกาลหรือได้ผลผลิตน้อย ชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้นทางด้านอาหาร และการฟื้นฟูทางด้านเกษตร (4) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของชุมชน เป็นผลมาจาก การสูญเสียที่ดินของชาวบ้านจำนวน 82 ครัวเรือน ของหมู่ 6 ต้องสูญเสียที่ดินทำกิน ถึงแม้จะมีการจ่าย ค่าชดเชย แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีการวางแผนรองรับและที่ดินที่ชาวบ้านได้รับการจัดสรร แปลงละ 3.5 ไร่ เป็นดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์เพราะหน้าดินเป็นดินที่เอามาจากการสร้างอ่าง ทำให้ ต้นไม้ที่ปลูกไม่เจริญงอก ถึงแม้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตจะมีการส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้าน เช่น เพาะ เห็ดฟาง เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว และมีการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรเขายายเที่ยง เพื่อช่วยเหลือประกอบ อาชีพในระยะยาวแต่การส่งเสริมดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านไม่สามารถใช้หนี้คืนสหกรณ์ ทำให้หนี้สินเพิ่มขึ้นเพราะประสบปัญหาขาดทุน ตลอดทั้งพืชผลทางการเกษตรและแหล่งอาหาร ตามธรรมชาติได้รับความเสียหายจากการระเบิดสร้างอ่าง ทำให้ชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพจากการ เกษตร มาเป็นอาชีพรับจ้างมากขึ้น (5) ความมั่นคงทางด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน การ ก่อสร้างโครงการฯ ทำให้เกิดความขัดแย้งทางด้านความคิดทางด้าน ผลกระทบที่เกิดจากการสร้าง อ่างฯ ซึ่งนำไปสู่การขัดแย้งภายในชุมชน ทำให้เกิดการแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวทำให้เกิดการ ไม่พอใจซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและ ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการพัฒนา ชุมชนต่อไป

2.2 ปัจจัยที่นำไปสู่บทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะ
 ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยของภาค ประชาชนมาจากผลกระทบที่เกิดจากสภาพแวดล้อม ที่กดดันทำให้เกิดภาคประชาสังคมเข้ามา มี บทบาทต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีปัญหาคล้ายกันคือ ปัญหาที่เกิดจากการทำ เหมืองเปิด ที่ทำให้เกิดปัญหามลพิษทางด้านเสียง กลิ่น อากาศไม่บริสุทธิ์ น้ำฝนที่ตกลงมาก็ไม่ สามารถใช้ดื่มได้เพราะชาวบ้านไม่มั่นใจในความปลอดภัย ดังนั้น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ควรดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังที่ ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2550 : 280) ได้ให้อธิบาย ความหมายการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการจัดการแผนงานหรือกิจกรรมในการ จัดสรรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการของ มนุษย์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ ความมีเสถียรภาพ ทางเศรษฐกิจ สังคม และ คุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยหลักการในการใช้สอยทรัพยากรที่ประหยัด ยืนยาว และก่อให้เกิด ความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้หรือพูดสั้น ๆ ได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นกระบวนการดำเนินการอย่างมีระบบใน การนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้สนองความ ต้องการของมนุษย์ โดยไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อการมีใช้ในอนาคตตลอดไป และยังคงสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ว่าสิทธิประชาชนทางด้าน

สิ่งแวดล้อมที่สำคัญ 5 ประการ คือ (1) สิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ (2) การคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน (มาตรา 56) (3) การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระที่ประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อน (4) มีสิทธิฟ้องหน่วยงานราชการเพื่อให้ปฏิบัติตามบทบัญญัติได้ และ (5) มีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางการปกครอง อันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน ทั้งนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภกิจ นันทะวการ (2549 : 1-2) ได้ทำการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนและการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพในการพัฒนาพลังงานทางเลือก: กรณีศึกษาโครงการ โรงไฟฟ้าแกลบ ต.น้ำทรง อ.พยุหะคีรี จ.นครสวรรค์ และโครงการ โรงไฟฟ้าแกลบ ต.โพทรวม อ.เมือง จ.สิงห์บุรี ซึ่งทางโครงการวิจัย เสนอให้ทางเจ้าของโครงการ เปิดเผยแพร่รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนกระบวนการตรวจสอบร่วมกันของสาธารณะ (Public Review) ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี หลังจากนั้นจึงจัดกระบวนการพูดคุยกับชุมชนทั้งฝ่ายที่สนับสนุน และฝ่ายคัดค้านโครงการในช่วงเดือนธันวาคม 2545 - กุมภาพันธ์ 2546 โดยครอบคลุมประเด็นผลกระทบ และผลประโยชน์ในแต่ละประเด็น แล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลในร่างรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งข้อมูลที่ทางโรงไฟฟ้าชี้แจงในเวทีต่าง ๆ เพื่อจัดทำรายงาน การประมวลข้อคิดเห็นและข้อห่วงใยของประชาชน (Public Scoping) สำหรับแต่ละกรณีศึกษา แล้วจึงมีการเผยแพร่รายงานดังกล่าวให้กับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการจัดเวทีเชิงนโยบายร่วมกับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในด้านผลที่เกิดขึ้น จากกระบวนการกับแต่ละกลุ่มในแต่ละพื้นที่ ช่วยทำให้ชาวบ้านฝ่ายสนับสนุนมีความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนมากขึ้นเกี่ยวกับความเสี่ยง และผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากโรงไฟฟ้า ในขณะที่ฝ่ายคัดค้านก็มีความเข้าใจชัดเจนมากขึ้น ถึงผลประโยชน์ของโครงการและเหตุผลของฝ่ายสนับสนุน

2.3 วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะต่อปัญหา
ด้านสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคของภาคประชาสังคม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง คือการขาดกลุ่มผู้นำที่เข้มแข็ง ในระดับท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ ยังไม่มีความเข้มแข็งพอที่จะดำเนินการให้เป็นภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งได้ขาดการส่งเสริมสนับสนุน จากภาครัฐในการเปิดให้ภาคประชาสังคมได้มีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ

เพื่อตรวจสอบผู้ประกอบการหรือบริษัทผู้รับเหมาต่อจาก การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ให้สอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาของการจัดการสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในช่วงระยะเวลา 5 ปี ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย แนวทางการพัฒนา จึงมุ่งให้ความสำคัญกับการปรับกลไกและกระบวนการ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ ให้มีประสิทธิภาพโดยเน้นระบบการบริหารงานที่โปร่งใสและการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นและชุมชน อนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน มีการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นฟูชายฝั่งและทะเล อนุรักษ์พื้นที่ป่า จัดการทรัพยากรดินที่มีปัญหาและเสื่อมโทรม อนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมเมืองและแหล่งท่องเที่ยว จัดการมลพิษอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับการศึกษาของ วีระเทพ กิริชิตานิชยม และคณะ (2545 : ค-1 – ค-2) ซึ่งได้ทำการศึกษาปัญหามลพิษทางอากาศในพื้นที่เขตอุตสาหกรรมจังหวัดปทุมธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบสถานการณ์ ความรุนแรงของปัญหามลพิษทางอากาศที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดปทุมธานี ผลจากการศึกษาปัญหามลพิษทางอากาศพบว่ามีการก่อก๊าซโอโซน(O₃) และฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมโครเมตร (PM-10) มีค่าสูงเกินกว่าค่ามาตรฐานในบรรยากาศของประเทศไทย (พ.ศ. 2538) โดยตรวจพบค่าเฉลี่ยรายชั่วโมงของก๊าซโอโซนมีค่าสูงเกินกว่ามาตรฐานถึง 0.5 เท่า และตรวจพบค่าความเข้มข้นสูงสุดของฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมโครเมตร ที่มีค่าเกินมาตรฐานอยู่ประมาณ 0.16 เท่า ในวันและสถานที่เดียวกันคือ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2543 ณ สถานีกรมสรรพาวุธทหารบก ส่วนก๊าซชนิดอื่น ๆ ยังคงต่ำกว่าค่ามาตรฐานของประเทศไทยค่อนข้างมาก และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สุภาวดี บุญเจือ และคณะ (2549 : 1-3) ได้ศึกษาผลกระทบทางสุขภาพจากโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ ผลการศึกษานั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจะชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวและในชุมชน และเชื่อมโยงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะทางด้านสภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้มีโอกาสที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิต และทางด้านจิตวิญญาณ เพราะเกิดความกดดันทางด้านเศรษฐกิจและความไม่แน่นอนทางด้านอาชีพ และเกิดความไม่เชื่อมั่นและความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและชุมชน ซึ่งล้วนมีผลทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางด้านจิตใจเพิ่มมากขึ้น ซึ่งความไม่มั่นคงทางด้านจิตใจและการขาดความเชื่อมั่นคงต่อความเข้มแข็งของชุมชนเป็นโอกาส ที่จะทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพจิตทางสังคมและทางจิตวิญญาณตามมีอีกหลายประการ ทำให้เป็นตัวบ่งชี้ถึงสภาวะทางสังคมได้ทางหนึ่ง และยังมีเชื่อมโยงถึงสภาวะทางกายอีกด้วย

สิ่งแวดล้อมและมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่ยังคงกล่าวได้ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยก็ยังทำได้บางส่วนเท่านั้น ซึ่งหมายความว่าในปัจจุบันประเทศไทยก็ต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกมากมายที่จะต้องทำการแก้ไขต่อไป ดังที่ วรรณิโรมรัตนพันธ์ (2550 : 54-63) และยังได้อธิบายผลกระทบดังนี้ ปัญหาที่กระทบบรรยากาศรอบนอกโลก ปัญหามลพิษในอากาศ ปัญหาความเสื่อมโทรมของดินและน้ำในการเกษตร ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำจืด ปัญหาความเสื่อมโทรมของทะเลและชายฝั่ง มลพิษในชุมชน มลพิษในสถานประกอบการ สารพิษตกค้าง การสูญหายทางพันธุกรรม และการโคลนนิ่ง

จากการศึกษาบทบาทภาคประชาสังคมต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ในการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ที่ กฟผ. ได้ดำเนินการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ นำมาผลิตกระแสไฟฟ้าให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ภาคอุตสาหกรรมหรือธุรกิจต่างๆ ทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าได้ไม่แพ้นานาชาติประเทศ ผลประโยชน์จะได้กับประเทศชาติโดยส่วนรวม แต่ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบดังที่ วรรณิโรมรัตนพันธ์ (2550 : 54-63) ได้กล่าวมาคือ ปัญหามลพิษในอากาศ ปัญหาความเสื่อมโทรมของดินและน้ำในการเกษตร ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำจืด มลพิษในชุมชน สารพิษตกค้าง และการสูญหายทางพันธุกรรม ปัญหาเหล่านี้ได้เกิดขึ้นกับกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในอำเภอแม่เมาะที่ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ ชาวประชาสังคม อำเภอแม่เมาะก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งของภาคส่วนสังคม ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากแรงกดดันของสภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเรื่องกลิ่น เสียง ฝุ่น พืชผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย ปัญหาสุขภาพ ปัญหาการโยกย้ายที่อยู่อาศัย ปัญหาการสูญเสียวัฒนธรรมของท้องถิ่น ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกิดแรงกดดันและการรวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่มภาคประชาสังคม โดยการรวมตัวกันนั้นเกิดจากสภาพปัญหาดังที่ ชูชัย สุภวงค์ (2541:165) ได้สรุปให้ความหมายและแนวคิดของนักวิชาการในสังคมไทยได้ว่า ประชาสังคม หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์ หรือ สภาพปัญหาที่สลั้บซับซ้อน ที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน (Civic Consciousness) มารวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์การ (Civic Group / Organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือกระทำบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังนี้ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเครือข่าย (Civic Network)

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ที่เป็นปัญหามลพิษทางอากาศในรูปแบบต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์และเครื่องมือในการกำจัดสารคาร์บอนไดออกไซด์ สารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออก ฝุ่นนิวโมโคนิโอซิส สารระเหยต่าง ๆ ออกจากกระบวนการผลิต

และในการแก้ไขปัญหาในรูปแบบของเงินชดเชยตามหมู่บ้านชุมชนต่าง ๆ ที่เกิดปัญหา นั้นก็มิได้หมายความว่า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหามลพิษทางอากาศจะหมดไปจากชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะชาวอำเภอแม่เมาะจังหวัดลำปางที่ต้องประสบปัญหาอย่างเช่นทุกวันนี้ สภาพปัญหาของชาวอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ที่เกิดวิกฤตการณ์ตามสภาพปัญหา กลุ่มผู้นำภาคประชาสังคม อำเภอแม่เมาะ ได้ร่วมคิด ร่วมทำ เริ่มตั้งแต่ประชาชนและองค์กรท้องถิ่นทุกตำบล หมู่บ้าน ได้ประสานความร่วมมือกันทุกฝ่ายเพื่อแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืนและบูรณาการ โดยร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย บริษัทรับเหมาเปิดหน้าดิน ที่ทำเหมืองเปิดถ่านหินลิกไนต์ และนโยบายของรัฐต้องให้สอดคล้องกัน ควรมีการทำงานร่วมกันแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการกำหนดนโยบาย กฎระเบียบในการจัดการสิ่งแวดล้อม การอบรมให้ความรู้แก่ภาคประชาชนในพื้นที่ การให้ความรู้ด้านการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและแนวทางแก้ไขแบบยั่งยืนการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยนำการจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงดังพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง ซึ่งประกอบไปด้วยการพึ่งตนเอง การพึ่งพากันเองของคนในชุมชน และการพึ่งพาธรรมชาติ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการพึ่งพากันเอง ก็คือการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในชุมชน รวมทั้งการพึ่งพาและเกื้อกูลธรรมชาติ ที่เป็นไปอย่างสมดุล ยึดทางสายกลาง มีความพอเพียงและความพอดี สิ่งเหล่านี้เป็นทั้งวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่จะก่อให้เกิดสันติสุข และความยั่งยืน ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้มนุษย์สามารถดำเนินวิถีชีวิตร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน ซึ่งทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นไปด้วยดี และมีความยั่งยืน จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความเป็นไปภายใต้ระบบคิดของความเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้เกิดความสมดุล ทำให้เกิดการแบ่งปัน และทำให้เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึงระหว่างสมาชิกในชุมชน และในที่สุดสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดพลังของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเองอย่างยั่งยืน ดังนั้น แนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่มีผลต่อระบบคิด ในกระบวนการทุนทางสังคมที่จะช่วยให้การจัดการสิ่งแวดล้อม ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น (วรวิฑู โรมรัตนพันธ์, 2550 : 392-393)

3. ข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันเราจะเห็นว่าบทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะเกิดขึ้นมากมาย ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ มีการก่อตัวพัฒนาการไป

ตามบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งผู้วิจัยเองได้ศึกษาถึง บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

3.1 บทบาททางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ ควรจะมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาและสร้างเครือข่ายบทบาทภาคประชาสังคมให้เกิดขึ้น โดยจะต้องมีผู้นำที่มีความรู้หรือการศึกษาเป็นแกนนำในการติดต่อแสวงหาสมาชิกหรือแนวร่วม โดยเฉพาะ แนวร่วมควรเป็นคนในพื้นที่ที่เกิดปัญหาผลกระทบ และควรเป็นสมาชิกที่มีความหลากหลายในทุกสาขาอาชีพ หรือภาคประชาสังคมที่มีผลกระทบจากปัญหาโดยตรง เช่น เครือข่ายสิทธิผู้ป่วยอำเภอแม่เมาะ เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ กลุ่มภาคประชาสังคมที่มีปัญหาผลกระทบเรื่องการขายที่อยู่ รวมไปถึงกลุ่มที่มีผลกระทบจากปัญหาเรื่อง ฝุ่น กลิ่น เสียง โดยแกนนำจะต้องมีบทบาทในการแสวงหาเครือข่ายเหล่านี้ เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดัน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือผลักดันให้เกิดนโยบายการแก้ไขปัญหาผลกระทบ หรือมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

นอกจากกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ หรือกลุ่มภาคประชาสังคม ที่มีผลกระทบต่อปัญหาในพื้นที่แล้ว ผู้นำหรือองค์กรจะต้องแสวงหาสมาชิกที่เป็นเครือข่ายจากภาคอื่น เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นหรือสื่อมวลชนทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ รวมไปถึงครูอาจารย์และนักวิชาการในสาขาต่างๆ เพื่อที่จะได้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในเชิงนโยบาย หรือยับยั้งนโยบาย โครงการของรัฐบางโครงการที่สร้างปัญหาหรือทำให้เกิดผลกระทบต่อภาคประชาสังคม และควรให้ความสำคัญกับพันธมิตร อย่างสื่อมวลชนที่สามารถเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างมาก ต่อบทบาทการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ เพราะจะช่วยเป็นกระบอกเสียงในการเปิดประเด็นของปัญหา ให้กลายเป็นประเด็นสาธารณะได้ เช่น กรณีชาวแม่เมาะกว่า 100 คนปิดถนนสายลำปาง-แม่เมาะ โจมดีผู้บริหารเทศบาล ที่อนุญาตให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เปิดเหมืองถ่านหินลิกไนต์เฟส 6 ทั้งที่ไม่มีการทำประชาคมติจากภาคประชาชน เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2552 เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ต้องมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นอย่างชัดเจน และมีลักษณะการบริหารองค์กรที่เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีมีความโปร่งใส มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ กฎระเบียบ และกระบวนการตรวจสอบงบประมาณภายใน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งที่จำเป็นในการทำให้องค์กรเกิดความเข้มแข็งและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืน

3.2 ในส่วนการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (แม่เมาะ) ควรจัดทำแผนการดำเนินงาน ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพของปัญหาความต้องการของภาคประชา

สังคม และจัดประชุมสัมมนาร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (แม่เมาะ) ผู้นำกลุ่มภาคประชาสังคม และเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แล้วสรุปผลการประชุมในแต่ละครั้งพร้อมทั้งส่งผลการประชุมให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

3.3 แนวทางในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งหน่วยงานภาครัฐ และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (แม่เมาะ) ควรจะนำแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับความชอบธรรม แนวคิดด้านสิทธิชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ใหม่ให้กับมนุษย์และธรรมชาติ นั่นคือ การสร้างจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบคิดในกระบวนการทุนทางสังคม ซึ่งได้แก่ การรับรู้ เรียนรู้ เข้าใจ และการเกิดจิตสำนึกที่ถูกต้อง ด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี และศาสนา อันเป็นเรื่องของวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นเรื่องของวิถีชีวิตของคนในชุมชนระดับรากหญ้า สิ่งเหล่านี้จะสร้างพลังในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนได้

3.4 แนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ที่เป็นปัญหามลพิษทางอากาศ มีดังนี้

3.4.1 การเฝ้าระวังปัญหา โดยหลักการแล้ว ระบบการเฝ้าระวังปัญหานั้นจะต้องสนับสนุนการตัดสินใจทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคลชุมชนระดับภูมิภาคและส่วนกลาง เช่น สามารถบอกได้ว่าใครคือกลุ่มผู้เสี่ยงอันตราย เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นทราบสถานการณ์ของตน ซึ่งจะ使他สามารถหาทางป้องกันตนเองจากอันตรายที่อาจจะมาถึง ขณะเดียวกันผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาผู้ที่อยู่ในข่ายที่ก่อให้เกิดปัญหาและผู้ควบคุมปัญหาในท้องถิ่นนั้น ๆ ก็ควรได้รับข่าวสารการเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่อง นั่นคือระบบการเฝ้าระวังที่ดีจะต้องสามารถส่งข้อมูลย้อนกลับ ไปสู่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้อย่างทันท่วงที ก่อนที่จะเกิดปัญหาขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกหน่วยในระบบเกิดการตื่นตัวต่อปัญหา และในปัญหาที่ซับซ้อนควรมีการให้แนวทางในการแก้ไข เพื่อช่วยให้ผู้อยู่ในปัญหานั้นสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และปรับสถานการณ์ต่างๆ ให้ดีขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว

3.4.2 บทบาทในการเฝ้าระวังปัญหา เนื่องจากการเฝ้าระวังปัญหามลพิษ เกี่ยวข้องกับการวัดเพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพสิ่งแวดล้อมสภาวะสุขภาพของประชาชน และการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบต่างๆ ในสังคม ดังนั้นผู้ที่น่าจะมาเกี่ยวข้องกับระบบการเฝ้าระวัง จึงมีทั้งนักวิทยาศาสตร์ แพทย์ หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและองค์กรที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เจ้าพนักงานท้องถิ่นและประชาชน การเฝ้าระวังปัญหาเกี่ยวข้องกับคนทุกระดับตั้งแต่บุคคล ชุมชน ประเทศ ดังนั้นการจัดองค์กรในการเฝ้าระวังปัญหามลพิษควรมีในทุกระดับทั้งองค์กรในระดับท้องถิ่น องค์กรในระดับจังหวัดและระดับประเทศ ซึ่งองค์กรกลางในระดับประเทศที่ทำหน้าที่ในการเฝ้าระวังภาวะมลพิษ คือ กรมควบคุมมลพิษ ในสังกัดกระทรวงวิทยาศาสตร์

เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม โดยมีบทบาททั้งในการตรวจวัดและประมวลผลข้อมูลเพื่อจัดทำรายงานสถานการณ์ปัญหาเสนอต่อคณะรัฐมนตรี อย่างไรก็ตามองค์กรการเฝ้าระวังภาวะมลพิษในระดับจังหวัดนั้นยังไม่ชัดเจน ดังนั้น หากได้มีการประเมินศักยภาพของบุคลากรและองค์กรที่มีอยู่ในจังหวัด และส่งเสริมให้บุคลากรหรือองค์กรที่มีศักยภาพในการตรวจวัดหรือจัดเก็บข้อมูล สามารถมีบทบาท ในการเฝ้าระวังสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเองในบางตัวแปรบางระดับ และบางพื้นที่ที่จะทำให้ประชาชนที่อยู่ในภาวะเสี่ยงหรือเกี่ยวข้องกับปัญหานั้นได้ตื่นตัว หลีกเสี่ยงและป้องกันปัญหาได้อย่างทันการ เช่น อาจส่งเสริมครูวิทยาศาสตร์ให้สามารถผนวกงานเฝ้าระวังเข้ากับแผนการเรียนการสอนได้เป็นต้น ทำให้นักเรียนรู้สถานการณ์ปัญหาและมีส่วนรายงานสถานการณ์ปัญหาสู่ประชาชนได้ โดยองค์กรเฝ้าระวังภาวะมลพิษในระดับจังหวัด จะต้องเชื่อมโยงข้อมูลกับองค์กรเฝ้าระวังภาวะมลพิษในระดับประเทศ ทั้งในส่วนที่เป็นผู้ให้และผู้รับข่าวสารในระยะแรกวิธีการตรวจวัดตัวแปรตัวเดียวกันของแต่ละจังหวัดอาจจะไม่อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน แต่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงคุณภาพสิ่งแวดล้อมในจังหวัดได้ ระยะเวลาอาจจะยังได้สามารถเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างจังหวัดได้ อย่างไรก็ตามเมื่อระบบสามารถดำเนินไปได้ก็จะมีพัฒนาต่อไป ซึ่งอาจสามารถทำให้การตรวจวัดตัวแปรตัวเดียวกันมีมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ในตอนนั้นก็จะสามารถเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างจังหวัดได้ ซึ่งจะทำให้ระบบการเฝ้าระวังปัญหาของประเทศมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.4.3 บทบาทของรัฐในการส่งเสริมสนับสนุน รัฐควรมีการส่งบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนให้เข้ามาช่วยแก้ไขหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมควรจะมีการตรากฎหมายในลักษณะที่ยอมรับรองบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการร่วมมือระหว่างรัฐกับองค์กรพัฒนาเอกชน และรัฐบาลควรสนับสนุนให้มีการประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชน โดยผ่านกลไกขององค์กรพัฒนาเอกชน ที่เป็นองค์กรประสานงานและเครือข่ายต่าง ๆ กล่าวคือหากเป็นปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรจะประสานงานกับคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน แต่หากเป็นปัญหาเฉพาะด้าน ควรมีการประสานงานโดยตรงกับเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนในแต่ละด้าน องค์กรพัฒนาเอกชนเองจะต้องมีการทำความเข้าใจ และเรียนรู้ในเรื่องข้อกฎหมายนโยบาย แผนแม่บทข้อบังคับของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อลดช่องว่างของความไม่เข้าใจต่าง ๆ และจะได้วิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ อุปสรรค ปัญหาระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติจริงของชาวบ้าน เพราะปัญหาบางครั้งเกิดขึ้นจากองค์กรพัฒนาเอกชนบางองค์กรได้ละเลย การกระทำบางอย่าง เช่น ละเลยในการประสานงาน การทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวบทกฎหมายที่องค์กรของรัฐ ถือปฏิบัติอยู่บางองค์กรไม่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์ก่อนที่จะลงไป

ปฏิบัติงานในพื้นที่ ในการทำแผนงานหรือโครงการดังกล่าวจะต้องมีงบประมาณสนับสนุนประจำในแต่ละปี และจะต้องมีความชัดเจนในการใช้จ่ายงบประมาณ ว่าใช้ไปกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของกลุ่มภาคประชาสังคมใดบ้างเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยเองที่มีแนวคิดในข้อเสนอแนะแบบนี้ เพราะว่าชาวประชาสังคมอำเภอแม่เมาะเป็นเจ้าของทรัพยากร ในการนำทรัพยากรไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ แต่ก็ต้องตอบแทนผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรเหล่านั้น ซึ่งเป็นผู้รับผลกระทบจากสภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรง และถ้าทำได้ดังกล่าวมาข้างต้น แรงกดดันจากสภาพของปัญหาก็จะลดลงตามลำดับ จนไม่เกิดปัญหาการต่อต้านทุกรูปแบบ โดยสามารถอยู่ร่วมกันได้ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน ลดปัญหาการขัดแย้งให้แก่ภาคประชาสังคม อำเภอแม่เมาะจังหวัดลำปางให้อยู่อย่างสงบสุข

3.5 สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาบทบาทภาคประชาสังคมที่มีต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในกรณีศึกษาเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกรัตน์ เลิศชูสกุล (2546) “เหลียวหน้าแลหลัง เวทีสังคมโลก” ใน วารสารฟ้าเดียวกัน 1, 2
การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะ “การดำเนินงานเหมืองแม่เมาะ” คำนวันที่ 15 พฤษภาคม 2552
จาก <http://maemoh.egat.com/index/index.php>
- จำลอง อินทวงษ์ (2546, มกราคม) “ก้าวใหม่ในปีใหม่ของขบวนการภาคประชาชน”
สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ หน้า 3-9
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา (2546) พลวัตสิทธิชุมชนกระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา กรุงเทพมหานคร
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543) โครงการเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรของภาครัฐในแนวทางการมีส่วนร่วม ของพหุภาคีในการพัฒนาชนบท กรุงเทพมหานคร
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ชูชัย สุภวงส์ (2541) ประวัติศาสตร์ศาสตร์การพัฒนางานสาธารณสุขของไทย : บทวิเคราะห์
การกระจายอำนาจและผลกระทบต่อระบบสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร ไชเบอร์เพรส
- ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2550) มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) 100 ปีแห่งการปฏิรูประบบราชการ : วิวัฒนาการของอำนาจรัฐ
และอำนาจการเมือง กรุงเทพมหานคร สถาบันนโยบายศึกษา
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ กรุงเทพมหานคร
วิภาษา
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2543) เศรษฐศาสตร์การเมือง (ลูกชิ้นสู้) กรุงเทพมหานคร
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ภิกขุ ธงไชย (2546) “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่” คำนวันที่ 24 ตุลาคม 2551
จาก <http://www.geocities.com/midnightuniv/newpage86.htm>
- ธีรยุทธ บุญมี (2547) สังคมเข้มแข็งธรรมรัฐแห่งชาติ ยุทธศาสตร์ผู้หายนะประเทศไทย
กรุงเทพมหานคร สายธาร
- นฤมล ทับจุมพล (2543) 2 ทศวรรษ ครป. บนเส้นทางการเมืองภาคประชาชน พ.ศ. 2522-2542
กรุงเทพมหานคร สำนักงานคณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.)
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542) “การเมืองของคนจน” ใน บันทึกชาวบ้าน วิถีชีวิต ชุมชนลำน้ำมูล
อุบลราชธานี อุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

- ประกาศ ปิ่นตกแต่ง (2541) *การเมืองบนท้องถนน : วันสมัชชาคนจนและประวัติศาสตร์*
การเดินทางชุมนุมชนประท้วงในสังคมไทย กรุงเทพมหานคร ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา
 มหาวิทยาลัยเกริก
- ประเวศ วะสี (2541) *ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรมและสุขภาพ*
 กรุงเทพมหานคร มติชน
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2543) *วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย*
 กรุงเทพมหานคร คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ (2545) *วิถีชีวิต วิถีสู้ : ขบวนการประชาชนร่วมสมัย* เชียงใหม่
 ซิลค์เวอร์มบุคส์
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2540) *ประชาคมตำบล* กรุงเทพมหานคร สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
 มหาวิทยาลัยมหิดล (2552) “มาตรฐานระบบการจัดการอาชีวอนามัยและความปลอดภัย” ค้นวันที่
 10 มกราคม 2552 จาก http://www.nlac.mahidol.ac.th/nlacwwwtha/pa_qa_quality_ohs.htm
- วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2550) *ทุนทางสังคม กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม*
 กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วราพร ศรีสุพรรณ (2539) *สิ่งแวดล้อมศึกษา* กรุงเทพมหานคร โอเอส พรินต์ติ้ง เฮาส์
- วินัย วีระวัฒนานนท์ (2546) *สิ่งแวดล้อมศึกษา* กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์
- วีระ เลิศสมพร (2543) “การเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ต่อกรณี
 การร่างรัฐธรรมนูญ ในช่วงเดือนมกราคม – กันยายน 2540”
 วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วีระเทพ กীরติธาดานิยม และคณะ (2545) *การศึกษาปัญหามลพิษทางอากาศในพื้นที่อุตสาหกรรม*
จังหวัดปทุมธานี ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม
 กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ปทุมธานี
- สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ (2546) *การพัฒนาเพื่อชาตียุคประชานิยม* เชียงใหม่ นพบุรีการพิมพ์
- สุภาวดี บุญเจือ และคณะ (2549) *ผลกระทบทางสุขภาพจากโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคอง*
แบบสุบกลับ โครงการศึกษาวิจัยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร
 สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ (2551) *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*
 ฉะเชิงเทรา 99 กรู๊ปเทรดดิ้งเซ็นเตอร์

ศุภกิจ นันทะวรการ (2549) *การมีส่วนร่วมของประชาชนและการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ในการพัฒนาพลังงานทางเลือก : กรณีศึกษาโครงการ โรงไฟฟ้าแกลบ ต.น้ำทรง อ.พยุหะคีรี จ.นครสวรรค์ และโครงการ โรงไฟฟ้าแกลบ ต.โพกรวม อ.เมือง จ.สิงห์บุรี* โครงการศึกษาวิจัยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

ศูนย์ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ค้นวันที่ 2 สิงหาคม 2551) “การโคลนนิ่ง” จาก <http://www.stkc.go.th/subforum.php?exForumId=30>.

ศูนย์ราชการอำเภอแม่เมาะ (ม.ป.ป.) *เอกสารแผนที่ตั้งอำเภอแม่เมาะ ลำปาง เอกสารอัดสำเนา อकिन รพีพัฒน์ (2527) สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416* โดย ประกายทอง สิริสุข และพรณี ฉัตรพลรัตน์ ผู้แปล มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อนุชาติ พวงสำลี (2542) *การพัฒนาเครื่องชีวิตคุณภาพชีวิตและสังคมไทย* กรุงเทพมหานคร เคสดีไทย

_____ (2543) *ทิศบ้านทางเมืองบนเส้นทางประชาสังคมไทย* กรุงเทพมหานคร สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม

อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล (2542) *ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหว ภาคพลเมือง* โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยมหิดล

อำเภอแม่เมาะ (ค้นวันที่ 5 มกราคม 2551) “สภาพโดยทั่วไปอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง” จาก http://macmoc.blogspot.com/2008/09/blog-post_08.html

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542) “ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม” โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม นครปฐม มหาวิทยาลัยมหิดล

Alexander, Jeffrey C. (1998) *Real Civil Society*. London : ASGE Publication.

Lyman, Ford M.ed. (1995) *Social Movement : Critics, Concepts, Case Studies*. London : Macmillan.

WHO. (1981). *Global Strategy for Health for all by the Year 2000*. Geneva : WHO.

ภาคผนวก ก
ประชากร / กลุ่มตัวอย่าง

ประชากร / กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยทำการศึกษาในกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดลำปาง ได้จำแนกออกเป็นกลุ่มดังนี้

1. กลุ่มแกนนำอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

1.1 นายประสงค์ วงศ์อะทะ	อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
1.2 นายบุญทอง ใจมา	กำนัน
1.3 นายแก้ว อุเงิน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
1.4 นายมนัสชัย วัลละวงศ์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
1.5 นางพิมลกานต์ สุวรรณขำ	สารวัตรกำนัน

2. กลุ่มสมาชิกอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง โดยเลือกประชากรแบบเฉพาะเจาะจงในการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ เพื่อให้ตรงกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งพยายามให้กลุ่มตัวอย่างกระจายและครอบคลุมผู้ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด ซึ่งทั้งหมดอยู่ในพื้นที่เขตอำเภอแม่เมาะ จำนวน 275 คน

3. กลุ่มนักวิชาการและผู้สนใจปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

3.1 อาจารย์นิตยา นันทการณ	ครู คศ.4 วิทยฐานะเชี่ยวชาญพิเศษ โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ สาขาการประถมศึกษาสาตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3.2 อาจารย์พรปวีณี ไชยณรงค์	ครู คศ.3 วิทยฐานะเชี่ยวชาญ โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการ มนุษยกับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3.3 อาจารย์จำเรียน อุดมชัย	ครู คศ.3 วิทยฐานะเชี่ยวชาญ โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการ มนุษยกับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- 3.4 นายศิเรก ลูกประจำ นายช่างระดับ 8
การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (แม่เมาะ)
สาขาวิทยาศาสตร์บัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
- 3.5 อาจารย์กำไร ลูกประจำ ครู คศ.2 วิทยฐานะชำนาญการ
โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ
สาขาสังคมศึกษาศาสตร์บัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
- 3.6 อาจารย์สมศรี อุดสุข ครู คศ.2 วิทยฐานะชำนาญการ
โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ
ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต บริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
4. ผู้สื่อข่าว/สื่อสารมวลชน
- 4.1 นางวรรณภา นันวิดา เจ้าหน้าที่เกษตร
ผู้จัดการ หนังสือพิมพ์สะกิดข่าว
และรายการวิทยุชุมชนเพื่อคนท้องถิ่น
คลื่น FM. 96.25 MHz
- 4.2 นางสุวิมล สายเมือง ผู้จัดการฝ่ายบุคคล หนังสือพิมพ์สะกิดข่าว
และนักจัดรายการวิทยุชุมชนเพื่อคนท้องถิ่น
คลื่น FM. 96.25 MHz
- 4.3 นายสุรชัย อมะโน เจ้าหน้าที่ฝ่ายข่าว หนังสือพิมพ์สะกิดข่าว
และนักจัดรายการวิทยุชุมชนเพื่อคนท้องถิ่น
คลื่น FM. 96.25 MHz
- 4.4 นางสาวกรวิกา กุลนาย เจ้าหน้าที่ฝ่ายข่าว หนังสือพิมพ์สะกิดข่าว
และนักจัดรายการวิทยุชุมชนเพื่อคนท้องถิ่น
คลื่น FM. 96.25 MHz

5. ข้าราชการระดับอำเภอในเขตพื้นที่อำเภอแม่เมาะ โดยเลือกจากข้าราชการที่มีส่วน
เกี่ยวข้อง เพื่อตรวจสอบข้อมูลของฝ่าย

5.1 นางสาวกรรณา ใจใส	นักสังคมสงเคราะห์ 4 เทศบาลตำบลแม่เมาะ สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5.2 อาจารย์ประทีน แก้วเกตุ	ครู คศ.2 วิทยฐานะชำนาญการ โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ สาขาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5.3 อาจารย์ลัดดา อินทนนท์	ครู คศ.2 วิทยฐานะชำนาญการ โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ สาขาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5.4 อาจารย์สมคิด วงค์ษา	ครู คศ.3 วิทยฐานะเชี่ยวชาญ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
5.5 อาจารย์วงเดือน สงค์พันธ์	ครู คศ.2 วิทยฐานะชำนาญการ โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ สาขาหลักสูตรและการสอน ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ภาคผนวก ข
ตัวอย่างแบบสอบถาม

แบบสอบถาม

การศึกษาวิจัยเรื่อง: บทบาทภาคประชาสังคมที่มีต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
กรณีศึกษา: อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
 .....

1. คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้ เป็นแบบสอบถามสำหรับงานวิจัย ตามหลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์ แขนงวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ข้อมูลต่าง ๆ ที่ศึกษานี้ เป็นการศึกษาเชิงวิชาการ และจะไม่มีผลสะท้อนกลับในแง่ลบต่อท่านผู้ให้ข้อมูลแต่ประการใด และคำตอบที่ท่านตอบมา ผู้วิจัยจะถือเป็นความลับที่สุด จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านได้ให้คำตอบในการตอบแบบสอบถามอย่างตรงไปตรงมาตามข้อเท็จจริง การวิจัยครั้งนี้ จะสำเร็จได้ด้วยดีหากได้รับความร่วมมือในการให้ข้อมูลจากท่าน

2. แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ จำนวน 7 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นคำถามความคิดเห็น ที่เกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่าง

ตอนที่ 3 เป็นคำถามที่เกี่ยวกับปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบไปด้วย

1. ความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
2. การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

นายสินทพ มั่นคง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างหน้าข้อความที่เป็นจริง หรือเติมคำในช่องว่าง
 ตอบตามความเป็นจริงที่เกี่ยวกับท่าน

1. เพศ
 ชาย หญิง
2. อายุ..... ปี
3. ระดับการศึกษาสูงสุด
 ประถมศึกษา
 มัธยมศึกษาตอนต้น
 มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า
 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง หรือเทียบเท่า
 ปริญญาตรี
 สูงกว่าปริญญาตรี
4. สถานภาพครอบครัว
 โสด สมรส
 หย่าร้าง
5. อาชีพ
 เกษตรกรรม ค้าขาย
 รับจ้าง ธุรกิจส่วนตัว
 อื่น ๆ ระบุ.....
6. รายได้
 ต่ำกว่า 5,000 บาท 5,000 – 10,000 บาท
 10,000 – 15,000 บาท 15,000 – 20,000 บาท
 20,000 บาท ขึ้นไป
7. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในจังหวัดลำปาง..... ปี

ตอนที่ 2 เป็นคำถามความคิดเห็น ที่เกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

คำชี้แจง ให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ( ) ให้ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

1. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับการเข้ามาจับบทบาทของภาคประชาสังคมหรือ (ประชาชน) ต่อการ
 แก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
 เห็นด้วย เพราะ.....
 ไม่เห็นด้วย เพราะ.....

2. ท่านทราบหรือไม่ว่า กลุ่มประชาสังคมในหมู่บ้านของท่าน มีปัญหาและอุปสรรคใดบ้าง ในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากการทำเหมืองเปิดด้านหินลิกไนต์
- ( ) ทราบ เพราะ.....
- ( ) ไม่ทราบ เพราะ.....
- ( ) อื่น ๆ ระบุ.....
3. ท่านทราบหรือไม่ว่า กลุ่มประชาสังคมของท่าน ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจาก การทำเหมืองเปิดด้านหินลิกไนต์ ได้รับผลกระทบอะไรบ้าง
- ( ) ทราบ ( ) มี ( ) ไม่มี อะไรบ้าง.....
- ( ) ไม่ทราบ เพราะ.....
- ( ) อื่น ๆ (ระบุ).....
4. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับการก่อเกิดบทบาทภาคประชาสังคมในหมู่บ้าน และตำบลต่าง ๆ ครอบคลุมตำบลในเขตอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
- ( ) เห็นด้วย เพราะ.....
- ( ) ไม่เห็นด้วย เพราะ.....
- ( ) อื่น ๆ (ระบุ).....
5. ท่านทราบหรือไม่ว่ามีกลุ่มประชาสังคมในหมู่บ้าน มีบทบาทต่อการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมด้านใดบ้าง
- ( ) ทราบ( ) มี ( ) ไม่มี ด้านใดบ้าง.....
- ( ) ไม่ทราบ เพราะ.....
- ( ) อื่น ๆ ระบุ .....
6. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับการทำเหมืองเปิด เพื่อนำด้านหินลิกไนต์ มาทำประโยชน์ในการผลิตกระแสไฟฟ้า
- ( ) เห็นด้วย เพราะ.....
- ( ) ไม่เห็นด้วย เพราะ.....
7. ท่านทราบหรือไม่ว่า กลุ่มประชาสังคม ในหมู่บ้านของท่าน ทำไมเขาจึงต้องมีบทบาท
- ( ) ทราบ เพราะ.....
- ( ) ไม่ทราบ เพราะ.....
- ( ) อื่น ๆ ระบุ .....
8. ท่านทราบหรือไม่ว่าการทำเหมืองเปิด มีปัญหาอะไรบ้าง
- ( ) ทราบ มี.....
- ( ) ไม่ทราบ เพราะ.....

9. ท่านทราบหรือไม่ว่า สาเหตุหลัก ๆ ในการทำให้หมู่บ้าน(ประชาสังคมของท่าน) ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองเปิดด้านหินลิกไนต์ได้รับผลกระทบทางใดบ้าง
- ( ) ทราบ ก็ทาง..... อะไรบ้าง.....
- ( ) ไม่ทราบ เพราะ.....
- ( ) อื่น ๆ ระบุ .....
10. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ กับการทำกิจกรรมกลุ่มของหมู่บ้านและตำบลต่าง ๆ ในเขตอำเภอแม่เมาะ เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
- ( ) เห็นด้วย เพราะ.....
- ( ) ไม่เห็นด้วย เพราะ.....
11. ท่านทราบหรือไม่ว่า อะไรเป็นสาเหตุของการจัดตั้งกลุ่มประชาสังคมในหมู่บ้านของท่าน
- ( ) ทราบ เพราะ.....
- ( ) ไม่ทราบ เพราะ.....
- ( ) อื่น ๆ (ระบุ).....

ตอนที่ 3 เป็นคำถามที่เกี่ยวกับปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

การสังเกตแบบมีโครงสร้าง เป็นวิธีสังเกตที่ผู้วิจัยกำหนดเรื่อง หรือกิจกรรมและขอบเขต เนื้อหาของการสังเกตที่ชัดเจนแน่นอนเอาไว้ล่วงหน้า โดยมีแบบบันทึกการสังเกต เป็นเครื่องมือช่วย ดังนี้

คำชี้แจง ประเด็นต่อไปนี้ มีผลต่อความพึงพอใจของท่านมากน้อยเพียงใด ให้ท่านใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

1. ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ ต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

รายการสังเกต	น้อย	ปานกลาง	มาก
1. การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่การไฟฟ้าได้ตกลงโดยมี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และ อบต. มาเซ็นรับทราบการแก้ไขปัญหาร่วมกัน			
2. การที่ได้รับผลกระทบ โดยตรงจากฝุ่นละออง กัดกินกำแพงฉาบ และเสียงจากเครื่องจักรลำเลียงหิน ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านจนต้องเรียกร้องสิทธิทำให้ชาวบ้านมีบทบาทในการแก้ไขปัญหามากขึ้น			
3. มีการรวมตัวกันของประชาชนที่ได้รับผลกระทบ โดยการจัดตั้งกลุ่มตรวจสอบว่า มีการแก้ไขปัญหาตามข้อตกลงกันไว้หรือไม่			
4. มีการส่งตัวแทนในการเจรจแก้ไขปัญหอันเกิดจากการได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองเปิด(ด้านหินลิกไนต์) โดยการทำข้อตกลงร่วมกัน โดยเจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯและตัวแทนชาวบ้าน (กลุ่มประชาสังคม) โดยมี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และ อบต. มาเซ็นรับทราบปัญหา			

2. การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

รายการสังเกต	น้อย	ปานกลาง	มาก
1. ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เดือนละ 2 ครั้ง			
2. ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทุก ๆ เดือน			
3. ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากเจ้าหน้าที่ประจำจังหวัด กรมควบคุมมลพิษ			
4. ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม จากเจ้าหน้าที่ประจำอำเภอ			
5. ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากเจ้าหน้าที่กรมควบคุมมลพิษจากส่วนกลาง			
6. ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจาก Internet			
7. ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากวิทยุท้องถิ่น			
8. ได้รับข่าวสารสิ่งแวดล้อมจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น			
9. ได้รับข่าวสารประชาสัมพันธ์จากการไฟฟ้าผลิตแห่งประเทศไทย			

ภาคผนวก ก
หนังสือสรุปความเห็น
เรื่อง การขออนุญาตต่อหนังสืออนุญาตที่ดิน
ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

สรุปความเห็น เรื่อง การขออนุญาตต่อหนังสืออนุญาตที่ดิน ของ กฟผ.

เมื่อวันที่ 2-4 สิงหาคม 2551 (หน้า 1,2,7,8)

ตามที่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ได้ยื่นเรื่องการขอต่ออายุหนังสืออนุญาตเข้าใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเพื่อใช้ประโยชน์ในการทิ้งมูลดินจากการขุดผ่านหินลิกไนต์ เนื่องจากหนังสืออนุญาตดังกล่าวเล่มที่ 756 ฉบับที่ 16 ลงวันที่ 24 กรกฎาคม 2541 เนื้อที่ 515-2-11 ไร่ จากการพิจารณาของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดง เมื่อการประชุมสภาวันที่ 14 พฤศจิกายน 2550 ซึ่งเป็นการพิจารณาครั้งแรก ที่ประชุมมีมติไม่เห็นชอบ เนื่องจากปัญหามลพิษ เช่น ฝุ่น กลิ่น เสียง ที่เป็นเหตุเดือดร้อนรำคาญทำให้ประชาชนในหมู่บ้านใกล้เคียงบริเวณที่ทิ้งดินได้รับตลอด 24 ชั่วโมง ต่อมา กฟผ. ได้ทำหนังสือเข้ามาขอให้ทบทวนเป็นครั้งที่ 2 และสภาฯ ก็ได้พิจารณาในการประชุม เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2551 และได้มีมติไม่เห็นชอบ เนื่องจากปัญหามลพิษ ฝุ่น กลิ่น เสียง ยังไม่ได้รับการแก้ไข ต่อมา กฟผ. ก็ได้ทำหนังสือมาถึงประธานสภาฯ เพื่อให้ทบทวนการพิจารณาการขอต่ออายุหนังสืออนุญาตฯ อีกครั้งตามหนังสือลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2551 และสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดง ได้มีมติไม่เห็นชอบ เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2551 เนื่องจากปัญหามลพิษ ฝุ่น กลิ่น เสียง ที่ยังคงรบกวนชาวบ้าน

ก่อนการพิจารณาของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดง ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดง ได้ขอความร่วมมือผู้ใหญ่บ้านประชุมประชาคม หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการทิ้งดินปัจจุบัน 4 หมู่ คือ บ้านหัวฝาย บ้านดง บ้านสวนป่า บ้านหัวฝายหลายทุ่ง พร้อมทั้งเชิญตัวแทนการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เข้าร่วมรับฟังและแสดงความคิดเห็น พร้อมกับสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง นายศอาด บุญลองและนายธรรมการ ชุมศรี โดยได้สรุปผลการทำประชาคมดังต่อไปนี้

ความเห็น ฝ่ายประชาชน

- ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยในการให้ทิ้งดินในพื้นที่ปัจจุบัน เนื่องจากเหตุเดือดร้อนรำคาญ ด้านมลพิษ ฝุ่น กลิ่น เสียง ที่สร้างปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย และ จิตใจ มานับสิบปี จนถึงปัจจุบัน ประกอบกับการไฟฟ้าฯ ไม่ได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวแต่อย่างใด และที่ผ่านมานับสิบปีที่มีการทิ้งดิน กฟผ. ก็ไม่เคยเข้ามาให้การช่วยเหลือด้านใดเลย แม้แต่ถนนของตำบลที่จะต้องเดินทางไปอำเภอแม่เมาะก็ไม่สะดวก และมีอันตรายตลอดเส้นทาง ผู้คนที่ใช้เส้นทางดังกล่าวประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตไปแล้วหลายรายไม่มีใครรับผิดชอบ กฟผ. ขาดความรับผิดชอบต่อภาคจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และประชาชน ละเลยเพิกเฉยต่อปัญหาที่ กฟผ. เป็นผู้ก่อขึ้น หากไม่มีผลประโยชน์ ใด ๆ ที่จะได้จากชุมชนก็จะไม่เข้ามาหา หรือเข้ามาดูแลแต่อย่างใด
- ขอให้นำดินไปทิ้งที่อื่น เพราะขุดดินในเขตตำบลแม่เมาะนำดินมาทิ้งในเขตตำบลบ้านดง ไม่น่าจะถูกต้อง แม่เมาะไม่เสียหายอะไรแต่ได้รับประโยชน์จากค่าภาคหลวงแร่ฝ้ายเดียว ตำบลบ้านดงมีแต่เสียหาย ทั้งที่ดิน ทั้งมลพิษสารพัด โดยเฉพาะ หมู่ 7 ได้รับผลกระทบมากที่สุด เพราะเป็นพื้นที่ใกล้กับที่ทิ้งดินมากที่สุด หากอนุญาตให้ใช้ที่ดินเพื่อทิ้งมูลดินดังกล่าวอีก

ประมาณ 515 ไร่ เพิ่มขึ้นจากเดิมปัญหาหมอกพิษต่าง ๆ ก็จะเพิ่มมากขึ้น จึงเห็นว่าไม่ควรอนุญาตให้มีการทิ้งดินในพื้นที่ดังกล่าวอีกต่อไป

- ประชาชนบางส่วนมีความเห็นว่า ในเมื่อปัญหาการทิ้งดินไม่สามารถแก้ไขได้และพื้นที่ทิ้งดินจำนวนมากที่ กฟผ. ใช้ในปัจจุบันก็เป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้านมานานหลายชั่วอายุคน ก็เสียไปแล้ว ดังนั้นจึงขอให้ กฟผ. ทดแทนหรือชดเชยเยียวยา ดูแลประชาชนด้านอื่น ๆ เช่น สิ่งแวดล้อม สุขภาพ อาชีพ สาธารณูปโภค โดยให้พัฒนาหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการทิ้งดินเป็นกรณีพิเศษ แต่ต้องให้ กฟผ. ทำแผนการพัฒนามาเสนอประชาชนได้พิจารณาก่อนที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับ และ กฟผ. ต้องทำแผนแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมาเสนอด้วย และให้นำผู้บริหารระดับสูงของ กฟผ. มาร่วมพิจารณาพร้อมกัน หลังจากนั้นให้ทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันเพื่อยืนยันป้องกันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านมาที่ กฟผ. เคยรับปากจะช่วยเหลือ แต่เมื่อได้รับสิ่งที่ต้องการแล้ว ก็หายเงียบไปเฉย ๆ บทเรียนที่ผ่านมาก็กรณีเดียวกันในการต่อหนังสือสัญญาอนุญาตทิ้งดินเพิ่มความสูง อีก 35 เมตรพื้นที่ประมาณ 16,000 ไร่ กฟผ. ก็ได้เข้ามารับปากรับคำที่จะช่วยเหลือด้านต่าง ๆ รวมทั้งแก้ไขปัญหาล้างแควล้อมอย่างดีต่อชาวบ้านต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดง เมื่อประมาณปลายปี 2547 จนกระทั่งปี 2551 ชาวบ้านก็ยังเดือดร้อนเหมือนเดิม และไม่มีการช่วยเหลือด้านใด ๆ เลย เป็นการหลอกลวงของ กฟผ.

ความเห็นฝ่ายการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (นำโดยนายชาญณรงค์ ฤกษ์วานิชย์)

ยกเว้นหมู่ที่ 7

- ยอมรับว่ามลพิษเกิดขึ้นจริงและยังเป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อประชาชนจริง แต่ กฟผ. ก็ได้ควบคุมอย่างดีแล้ว ประกอบกับยังมีหน่วยงานด้านควบคุมมลพิษเข้ามาตรวจติดตามอยู่ตลอดเวลา และที่ผ่านมาก็ไม่เกินค่ามาตรฐานของหน่วยงานต่าง ๆ กำหนดไว้ แต่ก็ยอมรับว่ายังคงเป็นปัญหาต่อประชาชน ทั้งด้าน ฝุ่น กลิ่น และเสียง แต่ กฟผ. ก็มีความจำเป็นจะต้องทิ้งดินในบริเวณดังกล่าวต่อไป เนื่องจากไม่มีที่ดินในพื้นที่อื่นจะไปทิ้งดินได้
- กฟผ. ยอมรับที่จะให้การช่วยเหลือหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการทิ้งดินเป็นกรณีพิเศษ แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลใกล้เคียงหรือในตำบล บ้านดง ส่วนการดูแลจะออกมาในรูปแบบไหนอย่างไรนั้น ขอให้ประชาชนจัดทำโครงการเสนอ กฟผ. แล้ว กฟผ. จะผลักดันงบประมาณมาให้ อาจจะใช้งบประมาณจากกองทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันเข้าไปในพื้นที่ และให้เตรียมรายชื่อบุตรหลานที่จบการศึกษาในด้านต่าง ๆ ให้กับ กฟผ. เพื่อจะได้พิจารณา จ้างงานในการเปิดโรงไฟฟ้าเฟส 6 ในอีกไม่นานนี้ โดย สจ.สอาด บุญลอง สจ.ธรรมการ ชุมศรี เป็นสักขีพยาน เนื่องจากเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นตัวแทนของประชาชน

ทางการกำหนดก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเหตุรำคาญรบกวนชาวบ้านตลอดเวลา และพื้นที่ดังกล่าวขยับเข้าใกล้หมู่บ้านมากขึ้นไป ประกอบกับปัจจุบัน กฟผ. ดำเนินการทั้งคืนตลอดเวลา 24 ชั่วโมง ก่อเกิดมลพิษตามมาโดยไม่แก้ไขปัญหาใด ๆ เป็นระยะเวลาร่วม 10 ปี เมื่อเกิดปัญหามีชาวบ้านเดือดร้อนมาก ๆ แจ้ง กฟผ. ก็จะไม่ได้รับการแก้ไขแบบขอไปที ทำไปพัน ๆ พยายามบ้านเงียบก็ไม่ทำอะไรเลย กฟผ. ปล่อยปละละเลยต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพของประชาชน ตลอดจนขาดความจริงจัง ขาดความรับผิดชอบหากจะอนุญาตที่ดินแปลงที่ขอมานี้ กฟผ. ต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้นในการทั้งคืนปัจจุบันให้ประชาชนพ้นจากความเดือดร้อนต่าง ๆ แล้วค่อยพิจารณาในโอกาสต่อไป อีก 2 ปี 3 ปี ก็แล้วแต่ความจริงใจความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพประชาชน กฟผ. แก้ไขปัญหาสำเร็จเมื่อใดก็ค่อยขอมานี้ก็ โดยให้ประชาชนเป็นผู้ร่วมตัดสินใจเช่นเดิม หากประชาชนพึงพอใจก็คงไม่มีปัญหาที่ กฟผ. จะทั้งคืนหรือจะขอต่ออายุหนังสืออีกรายฉบับที่จะตามมา

- ในส่วนของโครงการต่าง ๆ ที่ กฟผ. จะนำมาพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบ เป็นกรณีพิเศษนอกจากหมู่บ้านอื่น ๆ นั้น ก็ให้ กฟผ. ทำแผนงานโครงการเสนอเข้ามา โดยให้ทำแผนฟื้นฟูสภาพป่าและป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษ พร้อมกับพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยรอบบริเวณที่ทั้งคืน ประมาณ 16,000 ไร่ และให้ทำแผนงานโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบเป็นกรณีพิเศษ แล้วนำเสนอรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนหากประชาชนเห็นชอบและยอมรับแล้วต้องมีการลงทุนที่สอดคล้องร่วมกันทั้งผู้ว่าราชการ กฟผ. ตัวแทนท้องถิ่น ตัวแทนประชาชน เป็นต้น

ลงชื่อ.....ผู้ร่วมสรุป
(นายสมศักดิ์ วงศ์อะทะ)
ส.อบต.หมู่ที่ 1

ลงชื่อ.....ผู้ร่วมสรุป
(นายศรีมูล ดุ่นแก้ว)
ส.อบต.หมู่ที่ 1

ลงชื่อ.....ผู้ร่วมสรุป
(นายปิ่น กุณวงศ์)
ส.อบต.หมู่ที่ 2

ลงชื่อ.....ผู้ร่วมสรุป
(นายวิจิต รังแสน)
ส.อบต.หมู่ที่ 2

ลงชื่อ.....ผู้ร่วมสรุป
(นายมาย ปิกราช)
ส.อบต.หมู่ที่ 7

ลงชื่อ.....ผู้ร่วมสรุป
(นายสิริเชษฐ์ ชาติสืบ)
ส.อบต.หมู่ที่ 7

ลงชื่อ.....ผู้ร่วมสรุป
(นางณัฐยา อุปกิจ)
ส.อบต.หมู่ที่ 8

ลงชื่อ.....ผู้ร่วมสรุป
(นางพัฒนา เดชะเต๋ย)
ส.อบต.หมู่ที่ 8

ลงชื่อ.....ผู้บันทึก
(นางสาวฉกัทร หวันแก้ว)
ปลัด อบต.บ้านดง

ใบแจ้งเรื่อง: ค.ผ. มหะธาเดอ ค.ผ.เร ธิพิน ฟูโงกบ้าน
แนว ประชาชนในตำบลนี้ขอ.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายสินทบ มั่นคง
วัน เดือน ปีเกิด	21 ธันวาคม พ.ศ. 2513
สถานที่เกิด	91 หมู่ 1 ตำบลท่าเสา อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร 66130
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (วิชาเอกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมืองการปกครอง เปรียบเทียบ)
สถานที่ทำงาน	บริษัทอิตาเลียนไทย ดีเวล็อปเมนต์จำกัด (มหาชน)
ตำแหน่ง	หัวหน้าพนักงานฝ่ายซ่อมบำรุงเครื่องจักรกลหนัก